magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2025

magazin istoric

Anul LIX – serie nouă – nr. 8 (701)
august 2025

www.magazinistoric.ro
e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Într-o iarnă geroasă, Sfântul Martin cel Milostiv, episcop de Tours, a întâlnit un cerşetor care suferea de frig. Şi-a tăiat jumătate din mantie şi i-a dăruit-o. Este subiectul acestui tablou (păstrat la Bonnefanten Museum, Maastricht, Olanda) al pictorului polonez Jan Polack, care a trăit în a doua jumătate a secolului XV şi primele două decenii ale celui următor

2 Statuia unui scrib descoperită la Saqqara, Egipt, cca 2620 – 2500 î.H., expusă astăzi la Muzeul Luvru. Cum în Egiptul antic doar 7% din populaţie ştia să scrie şi să citească, rolul acestuia era unul important

3 Această miniatură care îl înfăţişează pe Iisus răstignit pe cruce, între doi tâlhari, ilustrează un manuscris scris de mâna unui singur autor, probabil la Londra, undeva la sfârşitul secolului XV sau începutul celui următor. S-a păstrat în legătura sa originală, caz rar, şi a aparţinut Casei regale engleze, probabil lui Henry VII sau VIII

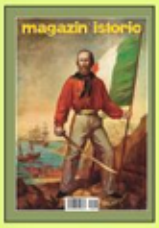

4 La 11 mai 1860, Garibaldi debarca în Sicilia, în fruntea celor „O mie de cămăşi roşii". Pictorul Gerolamo Induno, care a luat şi el parte la bătăliile Risorgimento-ului, a pictat astfel momentul. Tabloul se păstrează azi în Muzeul Risorgimento-ului din Torino

Revistă editată de
FUNDAŢIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Preşedinte fondator
CRISTIAN POPIŞTEANU
(1932 – 1999)

Preşedinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul ştiinţific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI,
IOAN BOLOVAN
membru corespondent al Academiei Române

Redactor-şef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Piţigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Şerban

Difuzare
Gheorghiţă Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaş

Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 şi M366, cutia poştală 45, cod 050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77, 0755 290 606

CNI CORESI
Tipărita la CNI „CORESI" SA

SUMAR
august 2025

4 **Românul, cu bune, dar mai ales cu rele**
P. CREȚIA

5 **1784 – 1785. Din toamnă până în primăvară**
Șt. LEMNY

10 **În oglinda aliatului**
O mărturie germană despre Dictatul de la Viena și despre 23 August
C.M. FLORIAN, F. von SONNLEITHNER

15 **Noi vrem război, dar vodă nu vrea**
Articole cenzurate despre Dictatul de la Viena
A. SPÂNU

18 **Un spion neluat în seamă**
Colonelul sloven Vladimir Vauhnik
I.G. ANDREI

23 **Suferințele neastâmpăratului Garibaldi**
F. DOLGHIN

CHIPURI UITATE

28 **Astronomul care ne-a învățat să iubim cerul**
Victor Anestin
M. STAVINSCHI

♦

33 **Recurs la istorie, într-o lume în metamorfozare**
Școli de gândire în politica externă a României
M.E. IONESCU

EXCLUSIVITATE

38 **Peste două continente și un ocean**
Conexiunea unitarienilor americani cu cei din Transilvania
E.H. LATHAM, Jr.

INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

42 **Ion I.C. Brătianu, compozitorul**
M. FIRĂNESCU

♦

44 **Mâna de aur a chirurgului Sauerbruch**
V. CORDUNEANU

49 **Marginalii lumii medievale creștine**
N. NEMETHI

53 **De prin Târgul anticarilor**
Certificatul de naștere al academicianului Dan Berindei
C. NIȚULESCU

54 **Autonomie universitară versus rigoare dogmatică**
Cazul Ludwig Wahrmund
D. MIHALCEA

59 **Curteni evrei ai țarului evreu**
A. SHAFRIR

63 **Un director B.N.R. decorat**
L.-Șt. SZEMKOVICS

65 **O istorie pe lună**

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

66 **Târguri, iarmaroace, obor**
S. IORDACHE, G. CONSTANTIN

70 **De la știință la propagandă**
Programul nuclear al regimului comunist din România
G. DUMITRESCU

73 **Pistoale din coburi**
M. TUDOSĂ

78 **Când se interzicea dreptul la mormânt**
I. BOTIȘ

82 **Cel care scria cu hieroglife**
M.W. TEUTSCH

86 **Carte frumoasă, cinste cui te-a scris**
Premiile Fundației Culturale Magazin Istoric

INSTITUTUL NAȚIONAL AL PATRIMONIULUI

88 **Moșteniri... culinare în Dobrogea**
R. ZIDARU

TRAISTA CU POVEȘTI

91 **Visând la o imprimantă 3D**
Gh. GRIGORATU

HOOVER INSTITUTION

93 **Corespondență din exil**

RUBRICI

64 **Pentru biblioteca dumneavoastră**

83 **În România, acum 100 de ani**

48; 94; 95 **Blitz... Concurs; Rebus; Dialog**

HOMO VALACHICUS

PETRU CREȚIA

În materie de civilizație nu stăm prea bine, de ce să ne mințim? Pricini ar fi destule: urbanizarea pripită, închiderea țării față de lume, șubrezirea instituției familiale, nivelul scăzut de trai și de luminare, absența unei conștiințe clare a relației dintre individ și stat, dăinuirea unor vechi năravuri și mentalități. Dar, oricare ar fi cauzele, fapt este că stăm prost. Nici nu știi de unde să începi. Uite, dacă tot ne lăudăm că de la Râm ne tragem, s-o luăm de la drumuri. Unul dintre prestigiile civilizației romane au fost șoselele, podurile, viaductele, făcute să ajungă pretutindeni și să dureze veacuri. Iar drumurile noastre sunt ca vai de lume: șosele deficitare și restul făcut din hârtoape, praf și noroi. Căile ferate nu sunt rele, dar ce circulă pe ele este dezastruos: vagoane hodorogite și prădate, peste măsură de murdare, de întunecate și, iarna, de reci, ca la vreme de război. Rulează așa, la nesfârșit, sălbăticite și uitate.

La fel cu instituțiile publice, în care paragina și ponosirea se iau la întrecere cu reaua organizare, care pare de-a dreptul dușmănoasă: cozi grele și haotice, un mare zbucium zadarnic, alergături bezmetice și fără noimă, timp pierdut, vorbe proaste, confuzii și erori. Și, dacă tot vorbim de instituții, să nu uităm de una socotită drept indicele de civilizație al unei comunități: cabinele publice cu destinație sanitară. Câte dintre ele nu au devenit locuri de pedeapsă, ca bolgiile lui Dante, haznale abjecte consacrate scârnei, duhorii și muștei? Poate și de aici, dar nu numai, faptul uluitor că poți adesea vedea bărbați, uneori cu o înfățișare respectabilă, ușurându-se în plină zi de udul lor lângă vreun stâlp sau gard, în văzul copiilor de școală.

Pentru că e departe de a fi vorba, în țară la noi, numai de incuria și de stupiditatea instituțională. Nici omul nostru, ca ins, nu se lasă mai prejos. În mintea lui bunurile publice nu sunt ale tuturor: *sunt ale nimănui*. Le strică și le devastează fără mustrare de cuget, din nepăsare, din nepricepere, uneori din simplu vandalism. E drept că pe unele le privilegiază: nu le strică, ar fi păcat, doar și le însușește. Nu de alta, dar îi sunt de trebuință și nu costă nimic. Știu locuri circulate unde riști să cazi din zece în zece metri în câte o groapă, ca într-o capcană săpată de vrăjmaș: capacele grele, de metal, de pe gurile de control ale instalației urbane de apă au fost, până la unul, furate.

Dar ce nu se fură? Și tot ale nimănui îi par a fi omului nostru, dragul de el, spațiile publice, străzi, piețe, spații verzi, incinte, faleze, terase. Le consideră drept niște maidane care pot fi murdărite oricât și cu orice, de la mucuri de țigară până la dejecții. Un loc predilect de azvârlire și acumulare a resturilor de orice fel este cel din imediata apropiere a locurilor destinate tocmai pentru asta. Povestesc unii, veniți de prin Germania, cum e acolo. Sunt uluiți de ce minuni de curățenie se pot vedea la nemți. Văzuți cu ochiul nostru, nemții par chiar nițel maniaci. Îți vine să te descalți pe trotuar și, de la o vreme, ți se face frică, tu având năravul tău și acolo nefiind de glumit. Și te întorci, răsuflând ușurat, la ale tale, unde ți-e drag să trăiești, pentru că multe alte înlesniri mai afli și te simți la largul tău.

(*Luminile și umbrele sufletului*, Editura Humanitas, fragment)

O ISTORIE CLIMATICĂ A RĂSCOALEI DIN 1784 – 1785

ȘTEFAN LEMNY

Horea, așa cum apare zugrăvit în biserica din satul natal

Răscoala lui Horea marchează înainte de toate o ruptură radicală în cadența obișnuită a vieții țărănești. Pentru prima oară după secole de exploatare, anotimpurile trăite de țărani nu se confundă cu zilele de muncă istovitoare și monotonă, mereu aceleași, indiferent de arșița verilor, de gerul iernilor sau de torentul ploilor de primăvară și toamnă.

Imaginea în acvaforte a iobăgiei descrisă de țăranii înșiși, imagine care deschide monografia monumentală a lui David Prodan, Răscoala lui Horea **(1984), este sugestivă despre anotimpurile muncii, singurele care ritmează existența lor. Astfel, înainte de izbucnirea răscoalei, iobagii contelui Iosif Teleki se plâng că acesta îi lasă în timpul iernii „una sau două zile pe săptămână ca să lucrăm pe seama noastră, dar vara nicio zi, afară de dumineca, ci îndată ce primăvara sosește timpul lucrului, ne ține de luni dimineața până sâmbătă seara, până la jumătatea iernii. Când avem sărbătoare slujba noastră e și mai grea, căci atunci ne mână pe toți oamenii casei buni de lucru, atât bărbați cât și femei. Pe deasupra, cu toate că noi suntem zi de zi în slujbă, acasă soțiile noastre torc necontenit iarna cânepă și vara lână."**

Pe fondul acestor suferințe, anotimpurile cunoscute și trăite de iobagi până la răscoala lui Horea și după ea sunt la antipodul sunetelor melodioase ale „Celor patru anotimpuri" de Vivaldi. Va fi nevoie de vijelioasa lor ridicare la luptă pentru ca existența lor să cunoască pentru scurt timp un curs radical diferit: din toamna anului 1784 până în primăvara anului 1785, munca lor neîntreruptă de la un sezon la altul, în folosul nobilimii, a lăsat tot locul torentului de frământări sociale care a zdruncinat din temelii vechea ordine a regimului feudal din Transilvania.

„DINTR-O SCÂNTEIE MICĂ SE ISCĂ UN FOC MARE"

Evenimentele din toamna lui 1784 erau pregătite de multă vreme de situația unei țărănimi ajunse la capătul răbdării. Anunțarea conscripției

Horea și Cloșca în fruntea răsculaților, gravură pe cupru

militare în vara acelui an a surprins-o la obișnuitele corvezi agricole ale sezonului, hrănindu-i neașteptate speranțe înainte de strângerea recoltei. În plină lună a lui Cuptor, climatul social devenise atât de fierbinte, încât Guberniul era prevenit pe 23 august de teama că agitația poporului în urma conscripțiilor din Alba Iulia și Hațeg a ajuns până acolo, încât „în public și deschis se vorbește pretutindeni despre începerea unor tâlhării, ucideri și incendieri. Însumând, dacă nu se rezolvă la timp, dintr-o scânteie mică se iscă un foc mare".

Factorul climatic nu joacă așadar rolul detonator pe care l-a avut în declanșarea Revoluției franceze. Cataclismele meteorologice au agravat desigur de-a lungul istoriei existența țărănimii. Nu mai departe de începuturile răscoalei, ea a cunoscut, de exemplu, rigorile deosebite ale iernii anului 1784, prelungite până în aprilie. Dar ele n-au determinat ridicarea țărănimii, așa cum avea să se întâmple în toamna anului 1784, ridicare care este rezultatul unei exploatări mai cumplite decât cataclismele vremii, în contextul în care conscripția militară aducea unele iluzii de ușurare.

TOAMNA 1784: „VREMURI DE FRĂMÂNTARE, PLOIOASE ȘI CU ZĂPADĂ"

Dacă factorul climatic n-a contribuit la declanșarea răscoalei, el a însoțit-o cel puțin în desfășurarea ei. Faptul pare mai puțin evident la prima vedere, fiind de înțeles în condițiile în care atenția contemporanilor era reținută în primul rând de amploarea evenimentelor. Așa s-ar explica absența însemnărilor despre capriciile vremii pe marginea unor cărți – o sursă prețioasă pentru reconstituirea istoriei climatului în spațiul românesc – și locul ce revine în schimb impresiilor lăsate de desfășurarea răscoalei.

E posibil, de asemenea, ca începutul toamnei anului 1784 să fi fost sub auspiciile unei meteorologii generoase, în acord cu succesele răsunătoare ale revoltei țărănești de la finele lui octombrie până la 5 noiembrie, când Horea a făcut actul de credință al unei noi păci sociale, revoluționare, cu condiția ca „nobili să nu mai fie" și ca ei „să plătească dare ca poporul de rând".

Cert este că abia sfârșitul toamnei 1784 cunoaște o degradare a vremii puternic resimțită. Unele informații în acest sens răzbat pe fondul dramelor umane ale evenimentului social care ocupă primul plan al mărturiilor documentare, ca în plângerea unui preot reformat referitoare la împrejurările morții soției și a surorii „în vremuri de frământare, ploioase și cu zăpadă". În amintirile păstrate din timpul răscoalei, atunci când era copilă, autoarea lor, contesa Gotffy, nu poate uita primejdiile prin care a trecut, agravate „de ploile de noiembrie, de frig, de foame, de sete", înainte de a fi salvată de iobagi, impresionați de soarta ei. Asperitățile lunii noiembrie afectează nu mai puțin trupele trimise de autorități pentru a înăbuși răscoala. Rapoartele

expediate Tablei comitatului de căpitanul Csepi, parafrazate de David Prodan, surprind în mod plastic situația sa disperată, „ca pasărea pe creanga uscată, nu-i cine să-i vină în ajutor, cine să le dea hrană soldaților. Ba cea mai mare parte a lor pe această vreme de ploaie, de noroi, într-atâta s-a zdrențuit că de acum umblă în opinci".

Apropierea iernii nu face decât să amplifice obsesiile create de condițiile sezonului autumnal. Puțini sunt aceia care credeau că lucrurile se vor calma înainte de căderea iernii. Sentimentul care domină este teama ca frigul și zăpezile să nu împiedice operațiunile de reprimare a revoltei, permițându-i să reizbucnească mai puternică la primăvară. Este motivul cererii adresate Guberniului încă din septembrie 1784 de vicecomitele Hunedoarei, Ioan Zeyk, în vederea amplasării de trupe în comitat pentru prevenirea mișcărilor țărănești: „Dacă această țărănime crescută în neștiință și moravuri rele, în cursul iernii aspre nu va fi înfrânată cu asprime potrivită naturii sale, ne putem teme că odată cu începerea primăverii să ia naștere astfel de fapte, care, după multe rele ce se pot întâmpla atunci, să trebuiască să fie vindecate cu mari cheltuieli și pagube".

Această estimare a rolului factorului climatic în perspectiva evenimentelor merită menționată ca element al psihologiei colective, dar și ca pandant al influenței climatice trăite în mod real și direct. În perioada de tranziție de la toamnă la iarnă, ea devine în orice caz un argument pentru urgentarea intervențiilor militare, cum se poate vedea din raportul unui jude nobiliar înaintat conducerii comitatului Hunedoarei pe 5 decembrie 1784, care cerea a se ține seama „neapărat de două lucruri: unul se referă la aceea ca răscoala de acum să fie liniștită cât mai repede; al doilea, ca după liniștirea ei să se treacă la stingerea definitivă a acestui rău, ca la primăvară să nu poată reizbucni". Obiective greu de atins – continua raportul –, întrucât „cei ce cunosc munții știu că așa ceva este imposibil, că acțiunea se va derula foarte încet și va trece iarna, iar răsculații vor prinde primăvara în casele lor și când vor reîncepe, cu siguranță, pagubele vor fi mai mari".

Portretul lui Horea din Catedrala Episcopală Ortodoxă Română (Biserica cu Lună) din Oradea, zidită în anul 1784

IARNA 1784 – 1785: „VREME ASPRĂ ȘI ZĂPADĂ FOARTE MARE"

Primele semne ale iernii, precum revenirea frigului și înzăpezirea drumurilor, marchează și începutul unui nou act din desfășurarea răscoalei. În aceste condiții, la o săptămână după înfrângerea din 7 decembrie, la Mihăileni, Horea a cerut oamenilor săi să se retragă la casele lor, în așteptarea condițiilor prielnice pentru reluarea luptelor la primăvară. La sfârșitul lunii, el și Cloșca au fost prinși, iar peste încă o lună, Crișan a avut aceeași soartă. Răscoala intra în faza finală, având mereu în fruntea ei imaginea carismatică a conducătorilor, chiar și după ce au fost prinși și executați. Mitul lui Horea și a celorlalte căpetenii a devenit mai puternic și mai de temut decât realitatea lor fizică, reprezentând o forță vie în istoria luptelor de libertate socială și națională din perioada următoare. Faptele se cunosc.

Tabloul climatic în care ele s-au desfășurat apare în schimb tulbure. Aceasta pentru că informațiile sunt destul de contradictorii. Unele, rezumate de David Prodan, vorbesc de blândețea iernii: „Toate lunile, noiembrie, decembrie, ianuarie n-au fost câtuși de puțin aspre, a fost o iarnă suportabilă, moale, zăpadă n-a căzut aproape deloc. Frig aspru abia a fost, și atunci numai de una sau două zile."

Imaginea este diferită potrivit altor mărturii. Un raport din 25 decembrie explica încetarea mișcărilor țărănești și revenirea

răsculaților la casele lor, „mai mult din pricina asprimii iernii decât din dragostea păcii“. Relatând aducerea lui Horea și Cloșca în închisorile fortăreților din Alba Iulia, apoi din Deva, la sfârșitul anului 1784, Ludovic Siess, un slujbaș al familiei Esterhazy, remarca „această vreme aspră și zăpadă foarte mare“ în care a avut loc.

Realitatea climatică a fost de fapt mai nuanțată, ea evoluând de la o vreme relativ blândă la începutul sezonului la una aspră ulterior, pe fondul a numeroase diferențe meteorologice de la o zi la alta, de la o lună la alta. În fiecare dintre aceste ipostaze, iarna a avut partea ei de consecințe în desfășurarea răscoalei, chiar și fără „epoleții de general“ care i s-au asociat în alte evenimente istorice bine-cunoscute.

Ar trebui totuși precizat că reîntoarcerea țăranilor la vetre sub presiunea frigului nu era doar rezultatul deciziei venite din tabăra lor. Preocupate de circumscrierea evenimentului, autoritățile au acționat în același sens, incendiind colibele acelora care continuau să cutreiere unele regiuni în lupta contra nobililor unguri, astfel încât „cei fugiți, neputând îndura frigul iernii, să se întoarcă la casele lor“.

Se pune însă întrebarea în ce măsură această repliere hibernală era o consecință impusă de rigorile iernii sau o strategie de luptă.

În raportul din 5 decembrie 1784 către comitele suprem al Hunedoarei, scris după publicarea amnistiei imperiale, judele nobiliar Ioan Petrik pretindea a fi informat de oamenii săi „că pe popor nu îl

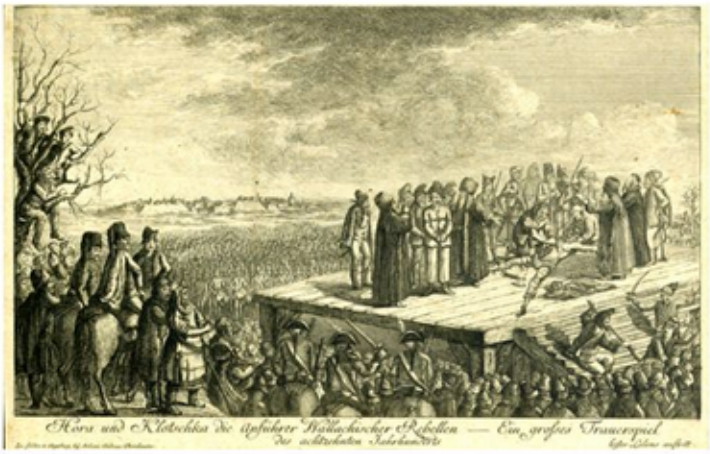

Execuția lui Horea și Cloșca

preocupă nimic altceva decât că se pune timpul de iarnă în munți, dar cât se va încălzi, nici nu așteaptă primăvara și vor începe o nouă răscoală și îndeplinesc scopurile urmărite în contra nobilimii“.

Pe lângă impactul diferențelor meteorologice observate în timp, de la o zi la alta, de la o săptămână sau lună la alta, ar trebui ținut seama de cele din spațiu, de la o regiune la alta, de la câmpie la munte. Unele mărturii, descrise de David Prodan, merită toată atenția în acest sens: potrivit spuselor preotului din Sibișel, „românii [din Țara Românească] ar fi fost gata, cu puteri tari, să vină aici și să se asocieze răsculaților, dacă n-ar fi fost împiedicați în intenția lor de căderea zăpezii mari“; „au avut noroc transilvănenii – a spus el – că a căzut iarna de timpuriu și a închis potecile, împiedicând venirea bucatelor din Țara Românească“.

Autoritățile militare și administrative sunt confruntate cu aceleași condiții climatice. Rapoartele oficiale evocă preocupările lor în raport cu „vremea grea de iarnă“ și „căderea“ sau „venirea zăpezii“. Greutăți adăugate la altele, precum, așa cum s-a văzut, cele de încartiruire a trupelor. Gravitatea situației impunea însă cu orice preț, în ciuda dificultăților, menținerea trupelor și repartizarea lor judicioasă pe teren. Întrucât „venirea zăpezii ar putea pune capăt curând la toate acțiunile“, scria pe 20 decembrie comandamentul militar Guberniului transilvănean, „va trebui să se ordone o dislocare avantajoasă a trupelor“.

PRIMĂVARA 1785: „ÎNAINTE DE PAȘTI A CĂZUT ZĂPADĂ“

Primăvara atât de așteptată de răsculați și temută de asupritori a contrazis atât speranțele unora, cât și temerile altora. În magistrala sa lucrare, David Prodan a remarcat paradoxul ei climatic în desfășurarea evenimentelor: „Desprimăvărarea cu adevărat întârzia, frigul

Monumentul ridicat pe locul unde au fost executați cei doi, la Alba Iulia

continua, nutrețul se isprăvise. [...] O recidivă în aprilie aduse zăpezi mari, apoi inundații. Înainte de Paști a căzut zăpadă mare – scrie din Alba Iulia Ioan Pap, la 9 aprilie –, abia a putut veni la Alba Iulia. În țară oile au murit aproape toate de frig și de foame, căci până acum n-au putut găsi iarbă. Semănăturile s-au prăpădit. Episcopul, spre încetarea mizeriei, a rânduit cucernicie deosebită în fața altarului expus. Ceea ce și-a avut urmarea. Zăpada a pornit, s-a și dus aproape toată, dar a umflat apele și le-a revărsat, partea cea mai mare a orașului de jos zace în apă. De pe creasta cetății, jur împrejur cât cuprinzi cu ochii, nu vezi altceva decât o mare. Și la Vinț șanțurile castelului s-au umplut, așa că apa s-a revărsat și în castel."

Tabloul ce rezultă este edificator. El n-a permis țărănimii să reia lupta așa cum o dorea și cum se temeau nobilimea și autoritățile. În schimb, calamitățile iernii prelungite în plină primăvară au agravat și mai mult condiția ei, în așa fel încât, după cum a remarcat David Prodan, altă teamă s-a născut: „să nu se ridice din nou țăranii chiar din pricina mizeriei, din disperare". Spre deosebire de izbucnirea răscoalei, independent de motive climatice, acestea din urmă joacă acum rolul de factor catalizator, cu atât mai mult cu cât ele s-au prelungit până târziu, chiar în vară: „în august a nins și a înghețat în Maramureș", potrivit însemnării scrise pe marginea unui *Molitvenic* manuscris. În aceste condiții, răscoala înăbușită prin forța armelor continuă să fie vie ca stare de spirit. „Sunt cam una sau două săptămâni de când românii, ca acum un an chiar – semnala îngrozit autorul unui raport adresat oficialităților comitatului Hunedoara pe 30 iulie 1785 –, au început a spune în ascuns că odată cu venirea toamnei, după adunatul bucatelor, vor duce la capăt cu maghiarii ceea ce au fost împiedicați să îndeplinească toamna trecută. [...] și cu siguranță că rătăcirea din urmă va fi mai mare decât cea dintâi."

Ciclul temut nu a avut loc. Autoritățile au luat toate măsurile posibile pentru a îndigui valurile noilor revolte, inclusiv prin măsurile destinate a ușura situația iobăgimii. Desigur, factorul climatic nu a avut un rol determinant și nu a fost singurul care a contribuit la cursul evenimentelor. În schimb, el a marcat îndeaproape desfășurarea lor, contribuind în ultimă instanță la înțelegerea lor.

Derularea celor trei anotimpuri ale răscoalei din 1784 – 1785, din toamnă până în primăvară, permite o asociere cu alt eveniment sângeros din istoria țărănimii, a cărui desfășurare a inspirat scrierea lui Caragiale, *1907: din primăvară până în toamnă*. Ne vom feri de exagerarea comparației între cele două teribile explozii ale exploatării țărănești, una în Transilvania, alta peste Munți. Ambele însă nu apar ca urmare, fie și în parte, a catastrofelor climatice ca în cazul Revoluției franceze și invită a reflecta la legătura dintre realitatea socială și cadrul natural în care s-a desfășurat istoria poporului român. ■

ADOLF HITLER: FĂRĂ PETROLUL ROMÂNESC AM PIERDUT RĂZBOIUL

FRANZ von SONNLEITHNER

Continuăm, în seria scrierilor unor participanți germani la Al Doilea Război Mondial care privesc istoria noastră începută în nr. 2/2025, cu alte fragmente din cartea lui Franz von Sonnleithner (Magazin istoric, **nr. 7/2025), apărută în 1989, la Editura germană Langen Müller, sub titlul** Als Diplomat im „Führerhauptquartier" **(Ca diplomat la „Cartierul General al Führerului"). Ele conțin detalii inedite pentru cititorul român despre momentul Dictatului de la Viena și cel din 23 august 1944, din perspectiva imediată a cercurilor conducătoare germane.**

Claudiu Mihai FLORIAN

Delegații români, Mihail Manoilescu și Valer Pop, studiază harta ce le-a fost pusă în față la Viena

În ceea ce privește tratamentul minorităților din Ungaria înainte de Primul Război Mondial, cu toții, slovaci, sârbi, croați, români și la fel germanii, poate ceva mai puțin sașii transilvăneni, s-au plâns de duritatea cu care erau tratați de națiunea-stat ungară. E de admis faptul că moșierii unguri nu-i tratau mai bine nici pe propriii lor oameni, însă le lăsau cel puțin limba lor, în timp ce restul popoarelor trebuia mereu să lupte pentru școlile lor, pentru limba oficială și pentru drepturile lor. De aceea, pentru un cunoscător, participarea la returnarea vechilor teritorii ungurești era o acțiune care implica sentimente împărțite. Însă în cele două arbitraje de la Viena, acest proces și-a urmat calea. În vreme ce la primul arbitraj, în 1938, pretențiile ungare la adresa Cehoslovaciei au fost îndeplinite, chiar dacă nu în

Miniștrii de Externe german (stânga) și italian, la vânătoare

întregime, în urma celui de-al doilea arbitraj, în 1940, românii au trebuit să cedeze Ungariei teritorii întinse din Transilvania, vechiul voievodat austriac [de fapt, principat autonom – C.M.F.].

La al doilea arbitraj de la Viena am fost prezent. E un sentiment fără egal, când creionul colorat este tras în felul ăsta pe hărți, de-a curmezișul prin peisaj. Românii, care nu cunoșteau încă noul parcurs al graniței, și-au arătat spaima: ministrul român a leșinat și a alunecat sub masă; abia după tratament medical a putut și el să semneze. În general, în astfel de situații se petrec lucruri neobișnuite. Cred că era la o semnare de tratat cu statele succesoare ale Iugoslaviei, când un partener de tratat a observat că translatorul pus la dispoziție de noi era căutat în patria sa pentru o crimă politică. Ceremonia a trebuit întreruptă până când s-a făcut rost de un nou translator.

La arbitrajul de la Viena, lui Ciano i-a plăcut în mod deosebit masa pe care a avut loc semnarea. Din câte îmi amintesc, era o masă superbă de Renaștere Târzie, cu intarsii. Ca urmare, ministrul german de Externe i-a dăruit masa lui Ciano. Cred că primarul vienez, stăpânul castelului Belvedere, pe care Prinz Eugen îl construise odinioară pentru el însuși în fața porților Vienei de atunci, a devenit palid de spaimă că frumoasa piesă urma să ia drumul Italiei. Bănuiesc că era un produs al acelei Renașteri italiene bogate și inimitabile, care sare în ochi și unui profan. Și de parcă masa s-ar fi împotrivit să părăsească Viena, a fost nevoie de preparative speciale pentru a o muta în vagonul-salon al lui Ciano.

În schimb, încă înainte de semnarea de către români, după ce între noi și italieni totul era deja încheiat, ungurii l-au pus sub presiune pe ministrul de Externe al Reichului să modifice într-un loc parcursul graniței, care era deja ca și stabilit; într-o vale, care fusese atribuită Ungariei, se putea ajunge cu trenul doar trecând pe teritoriu românesc. Ungurii voiau acum neapărat ca linia ferată să fie trecută în stăpânirea lor. Dat fiind că celorlalți funcționari germani nu le venea la socoteală să răstoarne o decizie luată de miniștrii de Externe, am mers cu hărțile la Ciano, i-am explicat dorința ungurilor și am obținut, fără alte dificultăți, acordul său. Italienii i-au favorizat dintotdeauna pe unguri, dat fiind că Italia spera în sprijinul Ungariei în cadrul veșnicelor dispute de graniță cu iugoslavii. […]

Hitler și generalul Jodl

Herr von Ribbentrop era un vânător pasionat. Astfel că nu putea lipsi ca ungurii, care conform situației din acel moment ne datorau atât de mult, să-l invite la o vânătoare de stat. A avut loc în apropiere de Mezöhegyes, la vest de Szeghed. A fost o vânătoare de vânat mic, unde nenumărați iepuri, potârnichi și fazani a trebuit să-și dea viața.

Cam pe 25 august 1943, Boris [regele Bulgariei – *C.M.F.*] s-a arătat dispus, la Cartierul General al Führerului de la Rastenburg, să mărșăluiască acum cu cele șapte sau opt divizii ale sale, complet intacte, împotriva Rusiei, respectiv să ajute să rămână câmpurile petrolifere românești în sfera noastră de dominație.

Trupe germane retrase din Crimeea

Pe atunci domnea deja în Reich criza de oameni și decizia lui Boris a fost apreciată drept un succes considerabil. Nu încape îndoială că Boris, care era un om înțelept și cu vederi largi, a prevăzut că un succes rusesc în Est sau în Balcani ar însemna sfârșitul domniei sale. Considera exclusă o înțelegere cinstită între sovietici și regatul său. Prin asta, acest monarh se deosebea fundamental de regele român și de regentul ungar. Hitler le-a ținut deseori lui Horthy și celor doi Antonești, mareșalul și premierul, adesea și pe ton de conjurare, aș numi-o aproape o predică, în care spunea că sistemul comunist nu va tolera pe teren politic și economic o altă putere alături de ea și că nimeni nu trebuie să aibă îndoieli în privința faptului că doar o rezistență hotărâtă ar putea salva existența independentă a acestor state. A și dat glas convingerii sale că însăși viața partenerilor săi de discuție ar fi amenințată. Am avut mereu impresia că Hitler nu era crezut pe de-a-ntregul, ci se bănuia că doar în interes propriu ar zugrăvi comunismul atât de necruțător și – trebuie să recunoaștem – consecvent.

Era, cred, începutul lui mai 1944, când am fost chemat din Hotelul Berchtesgadener Hof, de jos din Berchtesgaden, până la Berghof [reședința privată a lui Hitler, folosită uneori și pentru vizite oficiale sau consilii de război – *C.M.F.*]. Pentru după-amiază ar fi prevăzută o ședință extraordinară de analiză a situației frontului. Tema discuției nu s-a comunicat, ar fi vorba despre o chestiune pur militară. Eram suspicios, fiindcă pentru militari toate erau o chestiune militară, însă n-am putut afla mai mult, decât că vor fi prezenți militari de rang înalt. […] Din ce îmi aduc aminte, în vremea mea au existat doar două ședințe extraordinare de analiză a situației frontului, aceasta și o a doua, la defecțiunea României.

În frumoasa și marea sală de pe Berghof, pe masă se afla harta Crimeii, iar militarii îi explicau lui Hitler că era corect sub aspect strategic să evacueze Crimeea. Marina vorbea despre faptul că toate formațiunile trupei, chiar și artileria grea, ar putea fi aduse pe teritoriul românesc. Era vorba despre vase plate de transport, care stăteau deja pregătite să execute evacuarea în mod eficient și aproape fără pericol. Hitler a apreciat că ar trebui să fim bucuroși dacă am reuși să-i trecem pe oameni încoace, probabil până și pe cei fără arme, o masă complet demoralizată. Ar fi foarte greu să le insufli curaj și disciplină unor soldați bătuți. „Jodl, de câte trenuri de aprovizionare aveți nevoie zilnic pentru trupele noastre în România?“ a întrebat Hitler. „10“, a replicat Jodl. „Și câte reușiți să treceți zilnic?“ „Între 8 și 9!“ „Și atunci vreți să aduceți arme pentru două până la trei divizii în România, presupunând că le și avem, dar nu le avem deloc! Ia închipuiți-vă ce impresie își vor face românii despre soldații germani, chiar dacă evacuarea ar reuși, dacă aceștia, la relocare, vor rătăci îndelung prin lagăre! Și luați în considerare punctul de vedere strategic! Acum apărătorii Crimeii blochează o mulțime de divizii ale rușilor – Hitler a numit cifra, de care nu-mi mai amintesc –, care pe urmă vor fi aruncați împotriva frontului Armatei 6 (în nordul României), care oricum luptă deja din greu împotriva rușilor! Atitudinea României va fi influențată printr-o asemenea manevră de evacuare!“

Dezbaterea a continuat în felul ăsta, încolo și încoace; militarii creau ca într-o vrajă, în fața ochiului lăuntric al ascultătorilor, imaginea trupelor apte de luptă pentru întărirea Armatei 6. Hitler considera transferarea trupelor cu navele ca fiind posibilă doar pentru un număr nesemnificativ, care va fi

cu totul demoralizat, și prevestea o împingere a poziției Armatei 6 de către ruși. Pentru mine, ca neparticipant direct la această decizie faptică, era aproape penibil. Argumentațiile lui Hitler erau atât de convingătoare, insistențele militarilor atât de masiv urgente, încât aproape că am vrut să ies. În cele din urmă, Hitler a spus, pot s-o citez textual: „Dat fiind că cele trei secțiuni ale Wehrmachtului îmi propun de comun acord și de urgență evacuarea, voi semna ordinul; dar veți vedea, a fost o decizie greșită!" Și a semnat. Militarii se priveau ca izbăviți.

La 23 august 1944 mă pregătisem după masa de seară la Wolfsschanze pentru prezentarea de seară la Hitler: nu pusesem doar ordine în cele cu legătură între ele, ci am aranjat și cererile de aprobare a unor propuneri ale RAM [*Reichaussenministerium* – Ministerul de Externe al Reichului – *C.M.F.*], în ordinea prezentărilor. Dacă existau vești rele, atunci începeam cu notițele prezentărilor la care Hitler trebuia să spună ceva, dacă existau vești îmbucurătoare, așezam dorințele RAM la sfârșit. Această tehnică a prezentărilor nu era doar o precauție față de cheful sau dispoziția lui Hitler. E de înțeles că după o veste proastă, interesul pentru celelalte chestiuni dispărea. Atunci se putea vedea efectiv cum în Hitler totul lucra pentru a găsi o modalitate de a netezi hiba. Atunci era greu să-l determini să se mai concentreze și asupra altor chestiuni.

Când am terminat, i-am spus colaboratorului meu, domnului Doehler, și telefonistului, că mă voi duce la cinematograf și voi ocupa un loc imediat în dreapta lângă ușa de ieșire. Această precauție era necesară, pentru că tocmai în această perioadă eram sunat adesea de la RAM. După o vreme am fost scos într-adevăr din sala de cinematograf: trimisul german la București, Killinger, cere cu mine. Comunicarea era foarte gravă. Killinger a spus că ar încerca deja de ceasuri întregi să obțină legătura la Berlin sau la noi, în Prusia Orientală. Ar fi bucuros că ar fi dat de mine acum, pe un fir militar. La București s-ar petrece lucruri stranii. Mareșalul Antonescu ar fi fost chemat la regele Mihai, deja la începutul după-amiezii, și până acum nu s-ar fi întors. Nici nu s-ar putea afla nimic despre locul unde se găsește. La întrebarea mea, a confirmat posibilitatea ca Antonescu să fie îngrădit în libertatea sa de mișcare. În timp ce-l rugam pe Killinger să raporteze în continuare, vocea i s-a pierdut, legătura fusese în mod evident întreruptă. În același timp, Statul-Major al Wehrmachtului fusese informat și el asupra evenimentelor și-l rugase pe Hitler să aibă loc o ședință extraordinară a situației de pe front. În timp ce încercam să dau de Ribbentrop, valetul Führerului mi-a comunicat deja ora fixată pentru ședință, cred că miezul nopții sau o oră mai târziu, și că e dorită și prezența lui Ribbentrop.

Era cu neputință să dau de Killinger. Instanțele militare de comandă, care erau pesemne mai bine pregătite pentru căderea liniilor de comunicație, au știut însă în scurtă vreme, foarte bine, cum stă treaba. După cum mi-a spus generalul Jodl, la asta au contribuit în mod substanțial, prin traficul lor radio, și serviciile de informații dușmane.

Când trebuia să înceapă ședința din sala de consiliu, eram adunați cu toții, inclusiv Ribbentrop. Hitler a intrat cu mantia sa neagră, care în armata austriacă veche se chema pelerină. Era foarte palid, fapt amplificat probabil și de lumina electrică stridentă. Ochii săi erau îndreptați căutător asupra noastră, și noi așteptam la rându-ne de la el cuvântul izbăvitor. Scena era cât se poate de fantomatică. Hitler se întoarse fără un

Manfred von Killinger, după depunerea scrisorilor de acreditare la Palatul Regal

Ateneul Român, lovit de bombele germane în august 1944

cuvânt către Jodl, care, pe baza hărților întinse, își începu prezentarea. Armata 6 germană, al cărei predecesor suferise deja nenorocirea de la Stalingrad, se afla într-o situație cumplită, unitățile românești mărșăluiau, nestânjenite de ruși, în direcția patriei și exista chiar temerea că se vor întoarce împotriva aliatului german. Acest fapt s-a întâmplat însă abia mai târziu, la înaintarea rusească împotriva Ungariei; situația însă era atât de amenințătoare, încât a trebuit ordonată retragerea frontului. Concomitent, au fost alarmate toate birourile germane din România și, cu mare greutate și energie, s-a improvizat un nou front. Ordinele erau clare, fiecare știa ce are de făcut. Killinger tot nu era de găsit. Mai târziu, am aflat că, în momentul în care a fost împiedicat să părăsească Legația, s-a împușcat. Am considerat comportamentul românesc drept trădare și era de înțeles că în baza acestei stări de spirit a fost ordonată o bombardare a Bucureștilor. Prin atacul aerian ar fi urmat totuși să câștigăm timp pentru procesul nostru de dislocare.

În comparație cu începutul ședinței, atmosfera era mai degajată, aproape jovială, de parcă s-ar fi reușit, contrar așteptărilor, rezolvarea unei situații dificile. Am rămas în urmă, pentru a-l însoți pe Hitler la buncărul său, cum am făcut-o în atâtea rânduri. Devenise obosit dintr-o dată, se întoarse către mine și spuse: „Dacă ați ști ce efort e ăsta! Când intri și știi că iarăși s-a întâmplat ceva cumplit, fiindcă o citești deja de pe fețele «albe ca brânza», și atunci nu trebuie doar să te aduni și să găsești tu însuți căi și mijloace pentru a restabili situația; dar asta nu ajunge. Trebuie să mai dezvolți atâta forță și entuziasm, încât să-i tragi și pe ceilalți după tine, să te urmeze de la sine și, poate, chiar să contribuie ei înșiși la depășirea catastrofei."

Hitler nici n-ar fi trebuit să-mi ilustreze efortul fizic ieșit din comun necesar pentru depășirea unor astfel de situații aparent fără ieșire. Era într-adevăr atât de extenuat, încât doar anevoie punea un pas în fața celuilalt. Abia dacă l-am mai văzut vreodată într-o stare asemănătoare, poate după decizia sa de a îngădui totuși legătura cu Rusia prin Stockholm. În urma atentatului din 20 iulie l-a stăpânit mai degrabă o determinare și siguranță de sine, de a deveni pe deplin stăpân pe situație. Acum, despre așa ceva nu putea fi vorba. Comportamentul îi era caracterizat printr-o epuizare extremă.

În această situație e desigur de înțeles că nu am dat glas gândului care-mi umbla prin cap de când ajunseseră la noi rapoartele despre România. Nu cu mult timp în urmă, în cadrul unei discuții despre Crimeea, Basarabia și Moldova, Hitler îmi explicase cât de importante erau câmpurile petrolifere românești pentru purtarea războiului nostru. La această discuție se ajunsese absolut întâmplător, dat fiind că toate aceste nume erau pentru mine, încă din tinerețe, noțiuni cunoscute, ceea ce la puțini din anturajul său era cazul. Funcționari foarte înalți confundaseră odată pe slovaci cu slovenii, o eroare imediat remediată de excelentul serviciu geografic al Ministerului de Externe. Pentru Hitler, aceste noțiuni erau absolut familiare încă din perioada sa vieneză, și lui cu siguranță nu i s-ar fi putut întâmpla o confuzie precum lui Wilson [Thomas Woodrow, președinte american – *C.M.F.*], care în 1918 a confundat, pare-se, Silezia cu o mare.

Prin urmare, la acea discuție, Hitler îmi spusese: „Dacă materialul de război american se adaugă potențialului uman rusesc sau dacă petrolul românesc nu va mai fi la dispoziția noastră, am pierdut războiul." Oare acum Hitler se mai gândea la această afirmație? În orice caz, nu am vrut ca în acest moment grav să-i mai amintesc și de această dificultate, devenită, iată, acută. ■

DIN ARHIVELE CENZURII

MANIFESTAȚII ÎN TRANSILVANIA CONTRA DICTATULUI DE LA VIENA

ALIN SPÂNU

Dictatul de la Viena, impus României la 30 august 1940 în Palatul Belvedere din Viena, a provocat stupoare și dezamăgire în societatea românească. Decizia de a oferi 43.000 km² din Transilvania Ungariei în acea formă avea însă și o altă explicație. Prin Pactul Ribbentrop-Molotov, semnat la 23 august 1939 (Magazin istoric**, nr. 12/1989), U.R.S.S. și-a asigurat extinderea teritorială dorită, iar Germania a obținut posibilitatea de a-și asigura resursele necesare, ambele din teritorii europene care nu au avut niciun cuvânt de spus. România a pierdut Basarabia în favoarea U.R.S.S. (28 iunie 1940), iar Germania s-a apropiat extrem de amenințător de Valea Prahovei, unde se afla resursa atât de necesară mașinii de război. La amenințările venite de la Berlin, regele Carol al II-lea, cel care în februarie 1938 își asumase conducerea României și promisese că nu va ceda nicio palmă de pământ, a capitulat. Ca să-și acopere lașitatea, a convocat Consiliul de Coroană pentru a decide soarta țării, deși prin prerogativele deținute putea ordona rezistența armată.**

Unul dintre portretele oficiale ale regelui Carol al II-lea

După șocul inițial privind cedarea teritorială, transilvănenii au început să se agite, fie că erau sau nu din teritoriul care trebuia cedat. Jurnaliștii de la cotidianele centrale s-au îndreptat spre marile orașe intracarpatice să vadă și să scrie despre evoluția stării de spirit și a evenimentelor. Au fost și au scris, însă articolele și reportajele lor n-au mai văzut lumina tiparului. Cenzura regimului carlist nu a permis publicarea articolelor care, într-o formă sau alta, puteau incita populația la rezistență armată sau la dezordini publice. Timpul a trecut, iar articolele nepublicate au rămas în colbul arhivelor de la Serviciul Cenzurii. Descoperite și aduse la lumină, acestea oferă o imagine complexă și profundă a celor întâmplate în diferite regiuni ale țării după aflarea veștii că o parte a Transilvaniei a fost cedată.

Un amplu articol a fost expediat din Cluj marți, 3 septembrie 1940, de trimisul special al ziarului *Curentul*, cu titlul *Întregul Ardeal își plânge trupul*

Fortificație din „Linia Carol“, care ar fi trebuit să fie pavăza Transilvaniei la Vest

sfârtecat. Mari manifestații de protest împotriva Dictatului de la Viena. Jurnalistul notează: „Cu inima tremurând de emoție, am pornit să văd în cele mai grele ceasuri meleagurile de peste Carpați, răpite prin Dictatul de la Viena. Ca niciodată nu mi s-a părut atât de lung drumul de la București la Cluj. Timp de 14 ore de călătorie cu acceleratul, care mă ducea spre Capitala Ardealului, n-am închis ochii. Am întâlnit în tren o mulțime de tineri ardeleni, care au pornit spre pământul lor drag, acolo unde au văzut lumina soarelui sub cerul liber al României Mari, pentru ca în aceste vremuri de restrişte să fie în satele lor alături de părinți, de frați, alături de popor, pentru a le călăuzi pașii în greaua luptă la care vor porni pentru redobândirea libertății.“ Articolul conține subtitluri și fiecare dintre acestea cuprinde un text plin de imbolduri, din care am selectat fragmente.

„Pe străzile Clujului [...]

Zecile de mii de oameni veniți de prin cele mai îndepărtate sate românești se adună la locuințele conducătorilor pentru a le asculta cuvântul de ordine. Toți așteaptă semnalul de luptă împotriva dușmanului secular. Grupuri compacte se îndreaptă spre locuința d-lor Iuliu Maniu și Hațieganu. Bătrânii, îmbrăcați în costumele lor naționale, cu nepoții de mână, căci feciorii le sunt la oaste, stau cu pălăria în mână, așteaptă semnalul mântuitor. Din ochi le curg lacrimi fierbinți. Ascultă tăcuți cuvintele de îmbărbătare ale celor care acum 22 de ani i-au dus la izbânda idealului național, făurind o Românie Mare. Plâng bătrânii, plâng femeile, plâng copiii, plâng pietrele. [...]

Preoții, învățătorii și intelectualii din întregul cuprins al teritoriului furat au depus un sfânt jurământ, prin care se leagă să rămână la posturile de datorie pentru a fi sprijinul populației românești.“

Despre manifestația de la Alba Iulia (1 septembrie 1940) a transmis corespondentul cotidianului *Universul*, la 4 septembrie 1940. „Alba Iulia, leagănul atâtor zguduitoare tragedii ale neamului românesc, a ridicat duminică din nou glasul său de tunet, pentru a protesta contra monstruoasei ciuntiri a Ardealului care a fost dictată de arbitrajul de la Viena. Mii de români, în zorii zilei, au început să se agite, venind la Alba Iulia ca într-un singur gând și un glas să-și strige în fața lumii întregi protestul contra sfârtecării Ardealului. Piața Mihai Viteazul a fost invadată până la refuz de marea mulțime din toate clasele sociale, cântând cântece patriotice și strigând: «Jos Ungaria!», «Trăiască Ardealul românesc», «Nu vom da nicio brazdă!», «Vrem arme!», «Vom muri cu toții, dar nu ne vom da țara cotropitorilor barbarului Arpad!». Manifestanții au cutreierat până noaptea târziu străzile orașului în aclamațiile delirante ale mulțimii.“

Pentru că acest articol nu a văzut lumina tiparului, a doua zi *Universul* a revenit cu un amplu material. Începutul era cel din ziua precedentă (cu speranța că, de data aceasta, va trece de cenzură), urmat de o prezentare extinsă a manifestației de protest de la Brașov, din 1 septembrie 1940, cu titlul *Marea adunare de protest de la Brașov*: „Nedreptatea săvârșită prin judecata de la Viena a dezlănțuit în sufletele brașovenilor furtuna veacurilor de luptă și de rezistență națională; din adâncurile pământului a răbufnit îndemnul lui Andrei Mureșanu: «Murim mai bine în luptă cu

P.S.S. Andrei Magieru

Ediție specială Universul *anunță abdicarea lui Carol al II-lea*

EDITIA I-a SPECIALA 2 LEI

UNIVERSUL

Regele Carol II a abdicat în favoarea Marelui Voevod Mihai de Alba Iulia

ROMANI

TRAIASCA ROMANIA!

CAROL II

Proclamația d-lui g-ral I. Antonescu

FRATI ROMANI

TRAIASCA ROMANIA!

General I. ANTONESCU

glorie străbună, decât să fim sclavi iarăși în vechiul nostru pământ!». Indignarea brașovenilor față de un act care a distrus unitatea națională a unui neam a culminat printr-o negrăit de măreață manifestație. Tot poporul brașovean, de la mic la mare, de la tânăr la bătrân, zeci de mii de suflete, zeci de mii de glasuri ca unul singur au strigat în Piața Libertății: «Trăiască Ardealul!», «Vrem război!», «Nu respectăm arbitrajul de la Viena!», «Nimeni nu poate lua ceea ce nu ne-a dat!».“

Manifestația a fost prezidată de părintele protopop Nicolae Stinghie. „Manifestația zecilor de mii de brașoveni a fost spontană. La orele 11 dimineața din Schitul cățărat pe colinele dealurilor, din Brașovul vechi și din satele din imediata apropiere, au început să curgă, având preoții în frunte, valuri, valuri de norod cu fețele crispate de durere, cu ochii storși de lacrimi, dar cu energia străbunilor în suflete, să strige nu numai durerea și indignarea, ci și voința de a muri cu armele în mâini, așa cum au murit strămoșii. [...]

Cele câteva zeci de mii de români au îngenuncheat, iar părintele protopop dr. Stinghie a luat jurământul că se va lupta până la ultima picătură de sânge pentru apărarea pământului strămoșesc. Depunerea jurământului a fost un moment din cele mai impresionante.

Niciodată de-a lungul vremii drumul ce duce spre mormântul în care doarme unul dintre marii tribuni ardeleni n-a fost mai udat de lacrimile ce curgeau șiroaie. Nicio șoaptă. Numai suspine. Și din mormânt a ieșit, parcă numai pentru o clipă, figura legendară a lui Mureșanu, căci toate inimile au fost electrizate și din toate piepturile a răsunat același strigăt: «Vrem război!».“

Alt articol rămas netipărit a fost cel intitulat *Aradul protestează împotriva Dictatului de la Viena*, care ar fi trebuit să apară în *Timpul* din 3 septembrie 1940. Nemulțumirile față de raptul teritorial s-au coagulat în jurul Academiei Teologice. La finalul Liturghiei din 1 septembrie 1940, oficiată de P.S.S. Andrei Magieru, „s-a făcut o slujbă în care s-a implorat harul dumnezeiesc asupra neamului nostru românesc, s-au înălțat rugăciuni pentru întărirea sufletească a fraților ce trec în robia celui mai înverșunat dușman al nostru și pentru întărirea noastră sufletească, pentru a putea trece peste puternica lovitură ce a fost dată nației românești“. După aceea, episcopul a rostit o predică emoționantă: „Nu s-au zvântat încă bine de pe obrajii noștri lacrimile vărsate pentru pierderea Bucovinei și Basarabiei și o altă parte importantă din pământul sfânt al Patriei ne este răpit. Nu ne-am cufundat încă durerea în fundul sufletului nostru și o nouă rană ce nu va fi vindecată niciodată este tăiată în trupul țării noastre. Molohul cere mereu sacrificii. În numele unei vieți noi, în numele unei noi dreptăți. Dar dacă dreptate este aceea ce ni se face nouă, să rugăm pe bunul Dumnezeu să le dea și lor aceeași dreptate. În aceste momente de durere ne trebuie un aliat, căci suntem singuri, n-avem pe nimeni. Și singurul aliat este Cerul.

Toată lumea s-a îndreptat apoi spre Academia Teologică, unde în sala de festivități a avut loc o consfătuire a tuturor românilor din județ, prezidată de episcopul Magieru. S-a propus și s-a adoptat o moțiune de protest, citită de Tiberiu Vuia, care a fost expediată regelui și prim-ministrului. Finalul articolului este și el plin de angajamente: «Lupta începe și nimeni nu se va da înapoi. Sângele Aradului va curge, chiar dacă alții se vor opune sau vor fugi de la datoria pe care le-o impune arbitrajul nedrept, infam și ticălos de la Viena».“

Prin interzicerea publicării acestui tip de articole s-a limitat extinderea nemulțumirilor la nivel național. Chiar și așa, nemulțumirile acumulate față de rege, care s-a dorit autoritar în declarații, dar în momentul critic a descurajat orice rezistență, au erupt. La 4 septembrie 1940, monarhul l-a chemat pe generalul Ion Antonescu și i-a încredințat Guvernul, cu speranța că își va păstra tronul. S-a înșelat, iar două zile mai târziu (6 septembrie 1940) a fost obligat să abdice. Așa s-a încheiat, fără glorie, o domnie de un deceniu, marcată de o propagandă deșănțată și multe fapte nedemne de un rege. Ultimele, cedările teritoriale din vara anului 1940, au falimentat regimul carlist, care s-a prăbușit ca un castel de cărți. ■

AVERTISMENTELE COLONELULUI VLADIMIR VAUHNIK

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Atacul Germaniei contra Regatului Iugoslaviei s-a declanșat la 6 aprilie 1941, cu un bombardament masiv asupra capitalei Belgrad, a aeroporturilor și infrastructurii militare critice iugoslave. S-a soldat cu un dezastru complet pentru armata iugoslavă, care s-a dezintegrat și și-a pierdut capacitatea de coordonare și rezistență. La 17 aprilie 1941, după doar 10 zile de lupte, armata iugoslavă capitula necondiționat.

Și totuși, Belgradul fusese avertizat din timp de colonelul Vladimir Vauhnik, atașatul militar al Regatului Iugoslaviei la Berlin, că Al Treilea Reich va declanșa invazia. Factorii decizionali de etnie sârbă, care controlau politica și armata iugoslavă, nu au tratat cu atenția și seriozitatea necesară informațiile foarte precise, utile și oportune pe care acesta le obținuse cu multă dibăcie și profesionalism.

Colonelul Vladimir Vauhnik s-a născut la 24 iunie 1896, în satul Svetinje, din landul austriac Stiria, în nord-estul Sloveniei actuale, într-o familie de profesori etnici sloveni cu sentimente patriotice antiaustro-ungare. A absolvit școala generală din Maribor, unde a excelat la matematică și istorie, apoi – cu cele mai mari note din clasa sa și excelând la trageri cu armamentul, călărie și scrimă – Liceul de cadeți de infanterie la Maribor, oraș locuit în majoritate de etnici germani austrieci, care în 1918 s-au opus intrării în componența Regatului Sârbilor Croaților și Slovenilor.

Pe fondul divergențelor naționale dintre etnicii sloveni și cei germani, Vladimir Vauhnik a manifestat de timpuriu sentimente naționale slovene și antigermane, care și-au pus amprenta asupra motivațiilor sale în activitatea profesională.

A fost admis la Academia Militară „Tereziană" din Wiener Neustadt, însă nu și-a putut continua studiile, întrucât, izbucnind Primul Război Mondial, a fost trimis să lupte, inițial pe frontul din Galiția, contra trupelor Imperiului Rus, ulterior pe frontul din Tirolul de Sud, împotriva Italiei, în cadrul Regimentului 17 Infanterie din cadrul Diviziei 6, alături de camarazi sloveni porecliți „Janezi" (Janez este echivalentul sloven al românescului Ion), fiind rănit de mai multe ori.

După semnarea, la 3 noiembrie 1918, a Armistițiului de la Villa Giusti între Austro-Ungaria înfrântă și Italia victorioasă, Vladimir Vauhnik a fost făcut prizonier de italieni, împreună cu întregul său regiment, dar a reușit să evadeze din prizonierat și a revenit în ținuturile slovene natale, care intrau în componența nou formatului Regat al Sârbilor, Croaților și Slovenilor.

În contextul dezmembrării Austro-Ungariei la sfârșitul Primului Război Mondial, a participat, cu gradul de căpitan, la confruntările armate dintre sloveni și germanii austrieci pentru

împărțirea Carintiei și Stiriei de Sud, din noiembrie 1918 – iulie 1919. Confruntările s-au soldat cu ocuparea de unitățile slovene, conduse de Rudolf Maister, a orașului majoritar etnic german Maribor, unde localnicii germani au fost reprimați în „Duminica sângeroasă" din 27 ianuarie 1919.

Devenit ofițer al armatei Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor/Regatului Iugoslaviei, Vladimir Vauhnik a absolvit Școala de ofițeri de Stat Major din Belgrad și Școala militară specială de la Saint Cyr din Franța. Acolo susținea că i-ar fi cunoscut pe Charles de Gaulle și pe Dragoljub „Draža" Mihajlovici. Din 1930 a fost profesor de strategie militară, ulterior șeful Departamentului educațional la Academia Militară din Belgrad. În 1936 a devenit șef de Stat Major al Diviziei „Drina". A fost promovat la gradul de colonel, fiind cel mai tânăr colonel de stat major din armata iugoslavă, și a fost numit, la 19 noiembrie 1938, atașat militar la Ambasada Regatului Iugoslaviei la Berlin. Ambasador era scriitorul de origine croată bosniacă Ivo Andrici. Cunoștea limbile engleză, franceză, italiană, germană, pe lângă limba oficială sârbo-croată și limba sa maternă, slovena.

Cadet la Academia Militară „Terezană"

Ministrul de Externe al Iugoslaviei, Cincar Markovici, depune o coroană la Mormântul Eroului Necunoscut din Berlin; în spatele lui, ambasadorul Ivo Andrici și ataşatul militar Vladimir Vauhnik

Vladimir Vauhnik s-a pregătit temeinic pentru trimiterea, la post, la Berlin. A studiat regulile după care funcționează societatea germană, a citit lucrarea lui Adolf Hitler *Mein Kampf* și a înțeles că în activitatea sa va trebui să utilizeze germanii care erau în opoziție față de nazism.

Ajuns la post la Berlin, a reușit să se facă imediat plăcut și apreciat de militarii germani, folosind cu abilitate atât calitatea sa de fost militar al armatei defunctei Monarhii Austro-Ungare, aliata Imperiului German din Primul Război Mondial, cât și ospitalitatea tipic balcanică, prin organizarea cel puțin o dată pe lună a unor ospețe luxoase, unele dintre ele plătite și din buzunarul propriu.

Vladimir Vauhnik a stabilit relații foarte apropiate și cu ambasadorul Cehoslovaciei la Berlin, de la care, în martie 1939, în contextul prăbușirii și dezmembrării statului cehoslovac, a obținut informații excepționale despre nivelul de pregătire și dimensiunile Wehrmachtului: 50 de divizii complet echipate și pregătite pentru război. Iar în iunie 1939, cu sprijinul surselor sale din industria militară germană, a identificat faptul că Reichul dispune de 100 de divizii complet echipate și pregătite de luptă.

Factorii politici de la Belgrad au primit cu neîncredere aceste date, crezând că Vladimir Vauhnik fie s-a lăsat manipulat de propaganda nazistă, fie a defectat și a devenit spion al Reichului, astfel că rapid s-au auzit voci care cereau rechemarea sa de la post.

În iunie 1939 a contribuit la organizarea vizitei în Reich a prințului regent Pavle Karadjordjevici, eveniment politic exploatat din plin de propaganda nazistă.

Dând dovadă de deosebite calități informative, Vladimir Vauhnik a reușit ca, în vara anului 1939, să obțină, printre primii, informații care certificau decizia lui Hitler de a invada Polonia. Hitler și-a anunțat apropiații de decizia de invadare a Poloniei, posibil în cooperare cu U.R.S.S., la manevrele marinei militare germane, organizate la Hamburg, imediat după vizita prințului regent Pavle Karadjordjevici în Germania, iar informația a fost obținută rapid de Vladimir Vauhnik, cu precizarea

că invazia se va produce și dinspre Slovacia, și cu posibila cooperare a sovieticilor.

Însă analiștii instituțiilor abilitate de la Belgrad au considerat că informațiile obținute de Vladimir Vauhnik privind decizia lui Hitler de invadare a Poloniei, posibil împreună cu U.R.S.S., nu ar fi credibile.

Pentru a verifica informațiile obținute despre preconizata invazie a Reichului în Polonia, Vladimir Vauhnik s-a deplasat personal în Silezia și Prusia Orientală, sub acoperirea de jurnalist, astfel încât a putut stabili cu certitudine dispunerea pe teren, capacitatea de luptă și efectivele unităților militare germane. După această deplasare foarte curajoasă de documentare pe teren, Vladimir Vauhnik a informat Belgradul că, în cazul în care va fi atacată doar de Germania nazistă, Polonia va putea rezista o lună de zile, iar dacă va fi atacată concomitent și de Germania și de U.R.S.S., Polonia va putea rezista 20 de zile.

Centrala Ministerului iugoslav al Apărării a primit aceste informații de la Vladimir Vauhnik cu ostilitate, întrucât a dat crezare rapoartelor atașaturii militare iugoslave din cadrul Ambasadei de la Varșovia, care pretindeau în mod optimist că Polonia va putea rezista timp de mai multe luni. La Marele Stat Major al armatei iugoslave au început procedurile administrative pentru rechemarea lui Vauhnik de la post.

Abia când, în timpul invadării Poloniei de către Reich și U.R.S.S., informațiile furnizate de Vladimir Vauhnik s-au adeverit, Belgradul a început să aibă încredere în acesta, iar procedurile de rechemare, aflate încă în curs, au fost oprite.

Pe străzile Berlinului

Vladimir Vauhnik a fost primul care a identificat cu deosebită acuratețe faptul că, în timpul „ofensivei de primăvară" din 1940, Reichul va ataca inițial Danemarca și Norvegia, ulterior Olanda, Belgia, Luxemburg și Franța.

Vladimir Vauhnik a stabilit, la fel de exact, și faptul că Reichul nu intenționa să invadeze terestru Marea Britanie, însă menținea în stare de pregătire deplină 150 de divizii.

Potrivit lui Vladimir Vauhnik, pentru invadarea arhipelagului britanic, Reichul ar fi avut nevoie de 40 de divizii, iar pentru invadarea Africii de Nord de 30 de divizii.

După Dictatul de la Viena, prin care România a fost forțată de Germania nazistă și Italia fascistă să cedeze o treime din Ardeal Ungariei horthyste, Vladimir Vauhnik a devenit îngrijorat de perspectiva ca Reichul să planifice atât invadarea Iugoslaviei, cât și o ofensivă pe ruta Bulgaria – Turcia – Orientul Apropiat, pentru alungarea britanicilor din Egipt și de la Canalul Suez.

Pentru a identifica exact, de la sursă, cât mai multe dintre planurile Reichului, Vladimir Vauhnik a avut o întrevedere cu comandantul aviației militare germane, mareșalul Hermann Göring, în biroul demnitarului nazist, sub pretextul discutării perspectivei ca Iugoslavia să achiziționeze 150 de avioane militare din Reich. Göring a încercat să-l determine pe Vladimir Vauhnik să convingă Belgradul să adere la Pactul Tripartit. Atunci Vladimir Vauhnik i-a întins lui Göring o capcană, întrebându-l de ce Germania, care dispune de 150 de divizii,

Prințul regent Pavle Karadjordjevici, alături de Hitler

se plânge de forțele armate iugoslave? Mareșalul german, căzând în plasă, i-a răspuns că „Reichul dispune de 240 de divizii, nu doar de 150". Vladimir Vauhnik a tras concluzia că Reichul nu și-a demobilizat armata, întrucât planifică invadarea U.R.S.S., pentru că un atac în Balcani sau în Orientul Apropiat ar fi necesitat mult mai puține divizii germane.

27 martie, generalul Dușan Simovici și proaspătul proclamat rege Petru III...

Vladimir Vauhnik, ca atașat militar la Berlin, a fost trimis de două ori, din ordinul ministrului iugoslav al Apărării, generalul Milan Nedici (viitorul prim-ministru al Guvernului Salvării Naționale de pe teritoriul Comenduirii Militare din Serbia ocupată de Germania nazistă), la OKW, Înaltul Comandament al Wehrmachtului, după atacarea Greciei la 28 octombrie 1940 de trupele italiene din Albania, pentru a prezenta interesele Iugoslaviei față de orașul-port Salonic de la Marea Egee. Vladimir Vauhnik a precizat reprezentanților OKW că Germania își va îndatora Iugoslavia dacă o va sprijini, împiedicând ocuparea Salonicului de Italia.

De la sfârșitul anului 1940, Vladimir Vauhnik și-a concentrat eforturile cu prioritate în direcția aflării cu exactitate a datei invaziei Reichului în U.R.S.S. El a aflat că Reichul reabilitează rețeaua feroviară și rutieră din părțile estice ale zonei sale de ocupație din Polonia.

Vladimir Vauhnik se folosea pentru obținerea de informații și de ofițerii germani nemulțumiți de regimul nazist, de la care primea date privind situația social-politică din Germania; în schimb, permitea respectivilor disidenți să se folosească de rețeaua sa pentru a comunica între ei. A reușit să-și creeze surse de încredere în cercul cel mai apropiat al amiralului Wilhelm Canaris, șeful serviciului de informații al Wehrmachtului, Abwehr. Astfel, în a doua jumătate a lunii februarie 1941 și în prima jumătate a lunii martie 1941, Vladimir Vauhnik a identificat faptul că invazia Reichului asupra U.R.S.S. este inevitabilă.

În a doua săptămână a lunii martie 1941, Vladimir Vauhnik a aflat de la sursa „maiorul P" – foarte probabil maiorul Ernst Julius Waldemar Pabst, ofițer apropiat de Canaris – că Adolf Hitler decisese lansarea Operațiunii „Barbarossa", invadarea U.R.S.S., prin Directiva 21 din 18 decembrie 1940, și a identificat cu acuratețe și data planificată inițial pentru începerea invaziei – luna mai 1941. De la Pabst, Vladimir Vauhnik a obținut informații detaliate privind unitățile militare destinate să participe la Operațiunea „Barbarossa", nivelul de pregătire al militarilor, planurile concrete ale operațiunilor militare. Ulterior a mai aflat și că militarii germani au reușit să-l convingă pe Hitler să amâne data invaziei pentru ultima decadă a lunii iunie 1941, întrucât declanșarea atacului în timpul primăverii, pe câmpurile și drumurile de pământ rusești devenite impracticabile, din cauza ploilor și acoperite cu vestitul noroi rusesc „rasputița", s-ar fi soldat cu un eșec total. Informațiile obținute de Vladimir Vauhnik demontează tezele propagandei titoiste și ale propagandei lui Dușan Simovici, cum că Iugoslavia ar fi salvat Uniunea Sovietică, întrucât atacarea Iugoslaviei, provocată de puciul generalilor sârbi din 27 martie 1941, sprijinit de manifestațiile de stradă ale Partidului Comunist Iugoslav, l-ar fi forțat pe Hitler să amâne declanșarea Operațiunii „Barbarossa" din mai până în iunie 1941, amânare care ar fi făcut ca trupele germane să fie oprite de „Generalul Iarnă" în fața Moscovei.

... și celebra fotografie cu sprijinul pentru noua putere instalată la Belgrad; motocicliștii erau agenți SOE

Vladimir Vauhnik a transmis informațiile obținute Marelui Stat Major al armatei iugoslave, adjutantului prințului regent Pavle

Karadjordjevici și serviciilor britanice, prin intermediul ataşatului militar al Suediei. Omologul său sovietic de la Berlin, căruia Vladimir Vauhnik i-a precizat că invazia Reichului în U.R.S.S. este inevitabilă, a respins această posibilitate.

Vladimir Vauhnik a aflat și că ofițerii din serviciul de logistică și aprovizionare al Wehrmachtului erau absolut siguri că Reichul va pierde războiul contra U.R.S.S., dacă nu se va termina până la mijlocul anului 1942.

Reacția Germaniei a fost promptă: bombardarea Belgradului

Vladimir Vauhnik recunoștea că „s-a bucurat puțin, întrucât agresiunea nazistă nu urma să se îndrepte spre Balcani, ci spre Răsărit". El a aflat că britanicii nu aveau vreo intenție să acorde un sprijin eficient Belgradului în cazul în care Reichul ar fi invadat Iugoslavia, astfel că a considerat că neutralitatea este cea mai bună soluție pentru țara sa. De aceea a primit cu satisfacție și știrea aderării Iugoslaviei la Pactul Tripartit, la 25 martie 1941.

Vladimir Vauhnik a informat Belgradul, după aderarea la Pactul Tripartit, că agresiunea Reichului asupra U.R.S.S. va distrage atenția lui Hitler dinspre Iugoslavia și Balcani, astfel încât era în interesul integrității teritoriale a Iugoslaviei să mențină bunele relații cu Axa cel puțin până la sfârșitul anului 1941. Vladimir Vauhnik considera că Marea Britanie, poate cu sprijinul S.U.A., ar fi putut efectua o debarcare pe litoralul adriatic iugoslav, căzând în spatele trupelor germane ce erau concentrate pe frontul antisovietic, astfel că la începutul anului 1942 Reichul ar fi capitulat, iar regimul nazist a fi fost zdrobit. Din acest motiv, Vladimir Vauhnik a dezaprobat puciul condus de generalul sârb Dușan Simovici, ajutat de generalul de aviație tot sârb Borivoje Mirkovici și de frații Knezevici – Radoje, politician sârb naționalist, și Zivan, maior în Garda regală –, din 27 martie 1941, împotriva prințului regent Pavle Karadjordjevici și a premierului Draghișa Cvetkovici. Puciul fusese instigat și sprijinit de serviciul britanic de informații SOE, care îl dezinformase pe generalul Simovici, pretinzând în mod fals că numeroase trupe britanice au debarcat în Grecia și vor pătrunde în Iugoslavia pentru a bloca orice amenințare germană. De fapt, britanicii au trimis doar o divizie australiană, o divizie neozeelandeză și o brigadă blindată, și acestea doar pentru apărarea Greciei, fără obiectivul de a pătrunde pe teritoriul iugoslav. Semnificativ, persoanele din motocicleta cu ataș, surprinse în fotografia devenită celebră ce înfățișează manifestațiile de stradă ale sârbilor în sprijinul puciului, erau agenți britanici. Vladimir Vauhnik a fost critic la adresa executantului, generalul Simovici, și a instigatorului, premierul Winston Churchill, considerând în mod corect că puciul sârbilor va duce la distrugerea Iugoslaviei de către Reich. El considera că aproximativ 90% dintre ofițerii armatei iugoslave erau contra puciului lui Simovici, însă au căzut „victime ale calculelor perverse ale lui Churchill", pentru care invazia Reichului în Iugoslavia distrăgea atenția lui Hitler dinspre Marea Britanie și putea astfel ameliora poziția trupelor britanice.

Ambasadorul Ivo Andrici părăsește Berlinul

De altfel, Vladimir Vauhnik și-a însărcinat fratele, Miloș, să intervină pe lângă ofițerii iugoslavi ostili aderării la Pactul Tripartit să amâne măcar până la sfârșitul anului 1941 declanșarea puciului, astfel încât țara să se afle într-o situație favorabilă din punct de vedere strategic.

(Va urma)

PUSTNICUL DE PE INSULA CAPRERA

FLORENTINA DOLGHIN

Giuseppe Garibaldi (1807 – 1882), erou italian al libertății, naționalist, luptător contra dictaturii, mânat de convingeri, de un crez, republican, dar și monarhist – având drept unic scop eliberarea și unitatea Italiei –, omul care, la bicentenarul nașterii, în anul 2007, a fost revendicat de fasciști înainte de fascism (Anita Garibaldi, iubita lui soție, a avut monument la Roma, ridicat de aceștia, în 1932, iar el folosea apelativul il Duce, preluat de Mussolini) și de comuniști (în războiul civil din Spania a existat o brigadă Garibaldi, iar în mișcarea de Rezistență din anii 1940 Garibaldi era o figură de referință a propagandei comuniste) – stârnind pasiuni politice nestinse până astăzi –, a fost, dincolo de legendă și mit, un om în carne și oase, un seducător, cu calități și defecte, adunate și amestecate sub aceeași cuirasă.

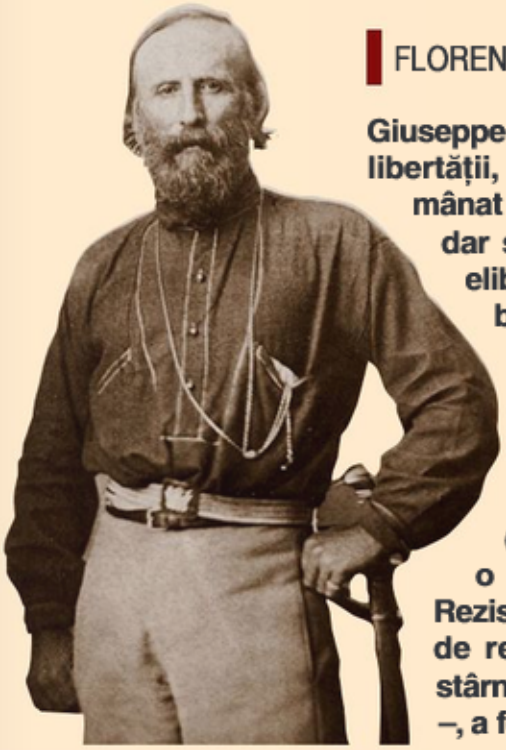

Giuseppe Garibaldi în 1861; luptătorul cu spirit de jertfă, nu al lui Conu Leonida, când se războia cu „reacțiunea"

Este ultimul născut, al cincilea, la Nisa, în familia lui Domenico Garibaldi, mic armator, și al Rosei Raimondi, buna și adorata lui mamă. Tatăl face cabotaj, cu nava lui, „Santa-Reparata", în lungul coastelor Mediteranei, iar băiatul, Peppino (diminutivul lui Giuseppe), își petrece copilăria pe chei, în boarea sărată a apei și foșnetul fără odihnă al valurilor. Are pasiunea mării în sânge. Se cațără pe scările de frânghie sau pe funiile corăbiilor ancorate în port, înoată strașnic („m-am născut amfibie", va spune mai târziu în *Memorii*), pescuiește, vânează, este un adolescent blond, zvelt, robust, cu brațe vânjoase, cam pus pe harță. Este mândru că a văzut lumina zilei în aceeași casă și în aceeași cameră în care s-a născut, cu o jumătate de secol în urmă, André Massena, unul dintre cei mai destoinici mareșali ai lui Napoleon. Crede că este un semn pentru viitoarea sa glorie.

OMUL FAPTEI

Școala? Nu-i prea place, deși tatăl l-ar vrea preot, profesie rentabilă, avocat sau medic, cu o viață tihnită. Va regreta doar că nu a învățat engleza la timpul ei.

Cu trei prieteni de aceeași vârstă pune la cale o fugă pe mare, la Genova, într-o barcă cu vele a tatălui, condusă de el. De acolo vor să pornească spre America. Și-au adunat provizii, apă, ascunse bine în burta bărcii. Mare decepție. În dreptul localității Menton sunt prinși de câteva bărci pescărești și aduși acasă, „acoperiți de rușine", cum spune, la familiile alarmate.

Dar de văzut lumea o va vedea. La 15 ani este încredințat de tată, ca marinar, unui prieten, care cu brigantina „Costanza" descarcă și încarcă marfă la Istanbul, Odesa, Alexandria, Tunis. Din această primă călătorie de ucenicie Giuseppe revine la Nisa fermecat de ce-i poate oferi marea. Apoi, la 18 ani, însoțit de tată, vizitează Cetatea Eternă, care îl va marca pentru toată viața.

Acasă, la Nisa, asistă la un spectacol de operă unde cântă o anume Lucia, după care mulți tineri de vârsta lui suspină, dar despre care se spune că are un protector, un spaniol bogat și bătrân. Într-o seară, plecat de la spectacol, aude strigăte disperate de ajutor și vede în umbra nopții patru bătăuși mascați, care lovesc cu sete un om în vârstă, lângă care o tânără se agită, pierită de frică. Este chiar Lucia, frumoasa cântăreață, iar victima – protectorul, care o oră mai târziu după acest incident va muri. Lucia este prima femeie din viața amoroasă a viitorului general și om politic italian.

Odată cu sfârșitul anului 1831, Giuseppe atinge un prim țel al tinereții: obține diploma de căpitan în marina comercială. Este înscris în registrele căpităniei portului Nisa, la 27 februarie 1832, și poate conduce, pe proprie răspundere, orice navă din marina comercială. Spirit justițiar, cu mare dragoste de ai lui, de patrie, etern atras de ideea de libertate, se apropie în acei ani de un patriot italian, Giuseppe Mazzini, un genovez cu doi ani mai mare decât el, care în 1830 a fost arestat de Guvernul piemontez, pentru ideile lui, deschis exprimate,

Giuseppe Mazzini, un model de patriotism pentru Garibaldi

și aruncat în închisoarea de la Savona. În anul următor acesta fondează asociația conspirativă „Tânăra Italie", care vizează independența țării de sub stăpânirea Austriei și unitatea republicană. Garibaldi este fascinat de puternica personalitate a lui Mazzini și, în 1833, aderă la asociația lui.

La nici 30 de ani împliniți participă la un complot eșuat pentru răsturnarea regelui Carol-Albert și este condamnat la moarte în contumacie de autoritățile piemonteze. Trebuie să fugă, să se expatrieze. La Nisa mama, Dona Rosa, nu crede că îl va mai vedea vreodată. Pe bricul „Le Nautonier", în calitate de căpitan secund, va pleca peste Ocean, la Rio de Janeiro, apoi în pădurile virgine din Rio Grande del Sul, într-o Americă latină de după revoluțiile de eliberare națională din 1810 – 1822, o Americă având unele state independente, formate pe ruinele vechilor colonii spaniole și portugheze. Este omul faptei, „nu predică de pe cuptor", scrie admirativ Nicolae Iorga: „Merge aiurea, peste Ocean, la alți latini, cei din America, între cari face practica eroismului." În 1836 primește gradul de colonel, participă la acțiunile de război împotriva Braziliei imperiale, la operații pe mare și pe uscat, înconjurat, într-un gest de adeziune, de sute de italieni voluntari, aflați și ei în exil.

DEVOTATA ANITA

În 1839 își întâlnește femeia iubită, pe Anita Ribera da Silva, o braziliancă de 18 ani, cu cei mai frumoși ochi migdalați din lume, care îi va deveni soție. Anita este un summum de feminitate și spirit de aventură. „Nu mă gândisem niciodată la căsătorie, dată fiind prea marea

Brazilianca Anita Garibaldi (1821 – 1849), regretata soție, care i-a stat alături și pe câmpul de luptă

mea independență de caracter și vocația mea irezistibilă pentru o viață aventuroasă, și mă socoteam cu desăvârșire incapabil să devin soț."

Anita împărtășește însă existența tumultuoasă a soțului. Este „îngerul consolator" al lui Garibaldi. Copil al naturii, călărește ca o amazoană, vânează, pescuiește. Bravează în fața pericolului, foametei, fricii, morții. Între două cavalcade, îi dăruiește soțului, general între timp, trei copii: pe Menotti, cel mai mare, născut în ianuarie 1840, pe Teresita și Ricciotti.

Cu gândul acasă, la Dona Rosa, Garibaldi îi trimite la Nisa, în decembrie 1847, via Genova, pe Anita cu cei trei copii. Iar la 21 iunie 1848, după 14 ani de absență, brigantina „La Speranza" îl aduce și pe el în Golful Îngerilor, la familie. „O fericire despre care nimeni nu poate pretinde că poate exista una mai mare", cum își va comenta sosirea în *Memorii*. Mai ales că populația orașului, entuziastă, iese în întâmpinarea repatriaților.

Mama, nelipsită de la liturghie și vecernie, nu trăiește decât în rugăciuni de când fiul îi este plecat pe meleaguri americane și participă la guerille care nu sunt ale lui. Îmbrăcată exclusiv în negru, un fel de tradiție mediteraneană, vizibil bătrână, își îmbrățișează pătimaș băiatul, ce poartă o cămașă roșie, intrată deja în legendă, și un poncho alb.

Este anul revoluționar 1848 în toată Europa, Giuseppe Garibaldi nu se mai teme de sentința regală de condamnare la moarte. Noile evenimente anulează exilarea și condamnarea lui. Generalul nu zăbovește decât

La 1866 imaginea ne revelează un eficient și sigur pe el comandant de corp de armată, format din batalioane de voluntari

câteva zile acasă, la Nisa, apoi intră într-un vârtej politico-militar pe care nu-l înțelege, nu-l stăpânește, știe doar că luptă onest pentru libertatea și unitatea patriei lui. Chiar dacă își pune eroismul la picioarele celui rege care l-a condamnat la moarte. „Trăiască Italia, trăiască Nisa, trăiască regele!", este capabil să clameze, în numele unui singur țel, unitatea Italiei. O are alături pe devotata Anita, însărcinată, purtând haine bărbătești și părul scurt. Copiii sunt la Nisa, în grija Donei Rosa, soția lângă el, la Roma, unde intră francezii, sosiți în sprijinul papalității. Mica armată a lui Garibaldi, de voluntari fideli, înfruntă cu vitejie căldura, seceta, marșurile din timpul nopții. Sănătatea Anitei este grav afectată, dar nu se pot opri. Sunt urmăriți de trupele franceze și austriece. Anita îi cere soțului să o abandoneze, dar Garibaldi o poartă pe brațe. Așa începe agonia femeii. La 4 august 1849 este finalul: „Aveam în fața mea pe mama copiilor mei, pe care am iubit-o atât de mult! Un cadavru..." Deocamdată o acoperă pe această fiică a pampei cu nisip cenușiu. Mai târziu va fi înmormântată în cimitirul Castelului din Nisa, înainte de a fi transferată la Roma.

UTILA BATTISTINA

Garibaldi eroul devine atunci Garibaldi rătăcitorul, nomadul. Curând se stinge și mama lui, fără să-și mai vadă fiul. Odată cu Anita și Dona Rosa dispărute din viața lui, Giuseppe se simte orfan, de două ori orfan.

La 47 de ani, în mai 1854, la Genova, își reia activitatea din marina comercială, comandant pe „Commonwealth", o corabie cu trei catarge, de 1.200 tone. Se abate adesea la Nisa, unde îl așteaptă cei trei copii: Menotti de 14 ani, Teresita de zece, Ricciotti de șapte. Dar întotdeauna primul drum este la cimitir. Acolo îl așteaptă mama. Nu crede a fi prea mulțumită de el. Nu este decât umbra marelui Garibaldi. În fiecare port jurnaliștii speră să-l determine să le relateze faptele lui de arme

Emma Roberts, aristocrata pe care o cunoaște în vizita la Londra, din aprilie – mai 1864

Ziarista Jessie White (1832 – 1906), și ea îndrăgostită de nimbul eroului italian

eroice, din America, din țară. Este privit ca un mit în viață. Sunt femei care îl adoră și i-o declară. De vreme ce Anita nu mai este, se simte eliberat de constrângeri. Vrea să-și verifice puterea de seducție. Mai ales că știe bine ce greu îi este să se miște dimineața ca să-și facă igiena, din cauza durerilor reumatice. Malaria a lăsat urme.

Eroul de altădată se întoarce între ai săi, oameni ai portului, docheri, pescari, negustori, descoperă cu interes pitorescul oraș unde s-a născut, tot mai elegant, bucătăria locală, se bucură de privirile admirative ale concetățenilor, care îi știu povestea de luptător, dar și de euforia lor când le strânge mâinile și, pentru prima oară, gustă farmecul condiției paterne. Copiii îl răsfață cu dragostea lor.

Să fie deja în retragere generalul Giuseppe Garibaldi? Cel puțin sub aspectul cuceririlor feminine, precis nu. A cunoscut la Londra o anume Emma Roberts, o aristocrată bogată, și pe Jessie White, 22 de ani, o ziaristă inteligentă, modernă, zglobie. Amândouă îndrăgostite de el. Presa a vorbit la un moment dat despre logodna lui cu Emma. Și iată-le pe amândouă la Nisa. La „Hotel des Etrangers". Trebuie să coboare de pe corabia lui și să le întâlnească. Într-adevăr, o engleză mai bună i-ar fi fost de mare folos. La serata organizată de un moștenitor al bancherilor Arson, Gonzague Arson, un fervent garibaldian, Garibaldi apare în mare ținută: cămașa roșie, poncho alb, însoțit de un purtător al cunoscutului său drapel. Oferit lui Gonzague, drapelul este plasat într-un loc de onoare, în salon. De-a lungul anilor, admiratori sau colecționari își vor însuși crâmpeie din pânza acestui drapel. Până în ziua când nu va rămâne decât hampa din el.

La aceste reuniuni ale notabilităților orașului lui natal, Garibaldi evită voit discuțiile ce alunecă spre politică, dar nu poate să nu observe că ținutul lui de baștină virează încet spre Franța lui Napoleon III și că franceza tinde să se impună ca prima limbă. Însoțit de fiul cel mare, Menotti, locuiește mult timp în Caprera, o mică insulă din Mediterana, la intrarea în Strâmtoarea Bonifaciu, unde și-a cumpărat o casă, dar și mult pământ: deșertic, cu puțină iarbă, doar câteva capre, bântuit de vânt, dar proprietarul decide că acolo este regatul lui. Casa albă sugerează o hacienda. Plantează împreună cu Menotti pomi fructiferi, legume, îi udă, cu o pompă de apă.

O aristocrată la Caprera? Nu se pune problema. O fată din popor da. Care să știe să gestioneze menajul casei și să se facă utilă stăpânului. O caută, o găsește și o aduce de la Nisa. Este Battistina Ravello și n-are decât 18 ani. Ea se pune repede pe treabă, devine partenera „de toată ziua" a generalului și rămâne însărcinată curând.

Speranza von Schwartz, fiica unui bancher din Hamburg, a editat prima versiune a Memoriilor *lui Garibaldi în germană*

Voluntarii lui Giuseppe Garibaldi în timpul expediției din Sicilia

15 mai 1860. Victoria lui Garibaldi de la Calatafimi asupra trupelor Regatului celor două Sicilii

Ceea ce nu prea pare pe placul proprietarului. El primește într-o bună zi o admiratoare declarată, Speranza von Schwartz, o femeie elegantă, de 37 de ani, soția unui bancher, care ar vrea să-i asculte amintirile din epoca eroică. Pentru prima oară după moartea Anitei, Garibaldi se îndrăgostește ca un adolescent. „V-am iubit înainte de a vă cunoaște", îi declară doamnei în scris. Dar Speranza este interesată de poveștile lui, ea admiră eroul din el, nu bărbatul. Bărbatul rămâne tot Battistinei. Care suferă fără să crâcnească.

NECINSTITA GIUSEPPINA

În iulie 1858, în mare secret, Napoleon III îl primește la Plombières, unde își face băile, pe Cavour, premierul regelui Piemontului, Victor Emmanuel II, fiul lui Carol-Albert. Ei încheie un fel de contract. Parisul va interveni în războiul contra Austriei, dar în compensare va primi Nisa și Savoia. La război Garibaldi îi este foarte util lui Cavour, influența lui în rândurile populației trebuie folosită. Acest om este un fel de simbol. Iar Garibaldi, care se plictisește pe Caprera, abia așteaptă să fie chemat. Va comanda corpul de voluntari alpini, 3.000 de oameni. Își formează unități, se instalează la comanda lor și, cu ei, toți arborând o eșarfă roșie, eliberează o parte din Lombardia. În iunie 1859, în bătăliile de la Magenta, Solferino și San Martino, trupele franco-piemonteze înfrâng armata austriacă. Pacea de la Villafranca, din 11 iulie același an, semnată între Napoleon III și Franz Joseph, îl afectează însă personal pe Giuseppe Garibaldi: Nisa și Savoia revin Franței.

Întors în orașul de pe Croazetă, constată că lumea nu este deloc revoltată, dimpotrivă, e mânioasă pe Victor Emmanuel, care a decepționat ca rege. Locuitorii Nisei nu par a fi frământați de unitatea Italiei, idee ce nu-i dă pace lui Garibaldi și în slujba căreia și-a pus inteligența și puterea. Vor fi ai Franței? Cu atât mai bine. Pentru prima oară Giuseppe se simte străin între ai lui. Se refugiază în insula Caprera, un pustnic la Caprera, insula lui, reflectând la viața personală. Are 52 de ani și, de la moartea Anitei, nu face decât să treacă din aventură în aventură. Există Battistina, tânăra care așteaptă un copil, dar ea nu poate fi soția unui general. El a cunoscut în timpul ultimelor lupte, în urmă cu câteva luni, pe malul lacului Como, pe Giuseppina, fiica marchizului Raimondi, înflăcărat garibaldian. Are 18 ani și e foarte frumoasă. Marchizul este flatat de propunere, Giuseppina deloc impresionată negativ de diferența de vârstă între ea și mire, 34 de ani. Până la nuntă, pe care o fixează amândoi la 24 ianuarie 1860, Giuseppe are un incident neplăcut. Cade de pe cal, se lovește la genunchi și este îngrijit cu mult atașament de tânăra logodnică, cei doi apropiindu-se mai mult decât se cade.

În fine, ceremonia se desfășoară conform graficului, Alexandre Dumas, prietenul lui, trimite un mesaj de felicitare, dar în timp ce ies din capela unde li s-au unit destinele un necunoscut se apropie de mire și îi întinde o scrisoare. Află din ea că proaspăta soție este amanta a doi bărbați, un văr al ei, marchizul de Rovelli, și un locotenent în armata sardă, Luigi Caroli.

Funeraliile eroului italian (stins la 2 iunie 1882), care a refuzat oficiul unui preot și a dorit să fie incinerat (ceea ce familia și admiratorii nu au respectat)

(Continuare în p. 92)

CHIPURI UITATE

VICTOR ANESTIN UN ASTRONOM FĂRĂ LICENȚĂ ȘI DOCTORAT

MAGDA STAVINSCHI

Victor Anestin a fost poate cel mai cunoscut popularizator al științei pe vremea când ziarele, cărțile sau conferințele erau singurele căi de informare. Nu a fost nici un mare om de știință și nici un mare scriitor și totuși numele lui a rămas în memoria celor care iubesc știința și în bibliotecile multora dintre noi, când, după zeci de ani, încă mai sunt citite cu plăcere rândurile atât de directe, atât de calde ale unui împătimit al cerului. Merită să-l omagiem și noi la cei 150 de ani care s-au scurs de la nașterea lui.

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ

11 ani dela moartea lui VICTOR ANESTIN

— DIN VIAȚA ȘI OPERA ASTRONOMULUI ROMAN —

Există o tragedie a eroilor. Acei cari răpesc focul din Cer, trebue să moară ca Prometeu, sacrificându-și propria lor viață.

Disprețuiți de oamenii-monștri și neînțeleși de popor, eroii Științei au plătit un tribut dureros Progresului.

Victor Anestin (1875—1918)

Fiul, astronomul amator, îndrăgostit de stele, planete, de cer cu giuvaierele lui, ...

Dar mai întâi să amintim despre tatăl lui Victor, Ion Anestin (1847 – 1919), unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați actori ai sfârșitului de veac XIX. Contemporan cu alți mari actori, Matei Millo (1814 – 1896), Mihail Pascaly (1830 – 1882), Aristizza Romanescu (1854 – 1918) sau Constantin Nottara (1859 – 1935), el a fost unul dintre pionierii scenelor românești.

Ion Anestin s-a născut în București, la 24 ianuarie 1847 (după N. Brădișteanu) sau 1849 (după I. Massoff). Moare la 12/25 mai 1919 la Craiova, orașul de care pare să fi fost cel mai legat în strălucita sa carieră.

Părăsește în 1859 Colegiul „Sfântul Sava" din București, după un singur an de gimnaziu, pentru a se alătura trupei lui Matei Millo. La numai 12 ani joacă primele roluri, iar în 1867 Theodor Teodorini (1823 – 1873) îl angajează la teatrul din Craiova. Experiența și succesul pe care le acumulase în cei patru ani când a lucrat aici îl determină să-și formeze propria trupă, cu care să urce pe numeroase scene din provincie.

Apreciat de I.L. Caragiale, este chemat în 1888 să joace pe prima scenă a țării. A

... și tatăl, Ion Anestin, actorul din generația Constantin Nottara

avut o excelentă interpretare a cetățeanului turmentat din *O noapte furtunoasă*. A fost, de asemenea, un excelent interpret de operetă.

În 1889 revine la Craiova, cu ocazia înființării Societății Dramatice în acest oraș, unde se stabilește definitiv. În 1908 Grigore Gabrielescu, președintele Teatrului Național din Craiova în perioada 1904 – 1907, organizează un spectacol în beneficiul lui Ion Anestin. În 1910 Ion Anestin este ales în Comitetul direcției de scenă al acestui teatru.

Omagierea marelui actor, îndrumător de tinere talente și dramaturg, va avea loc odată cu pensionarea sa (1912). A condus, împreună cu Al. Nanu (1865 – 1931), Teatrul Național din Craiova, când acesta era refugiat la Iași în perioada ocupației germane (1916 – 1918). Cronicile vremii îl menționează de multe ori, atât pe el, cât și pe soția sa, Maria (1847 – 1924), care nu o dată a smuls aplauzele publicului.

Aș mai aminti doar un elogiu pe care i-l aduce ziarul *Adevărul* din 1903: „Veteranul artist comic, societar al Teatrului Național din Craiova. A obținut un mare succes la reprezentația de retragere a Aristizzei Romanescu la Teatrul Național, spunând monologul «Barbu Lăutaru». Regina l-a urmărit cu un deosebit interes și l-a aplaudat frenetic."

Într-un portret realizat în *Universul* din 1895, este scris că „D. Anestin [actorul] s-a însurat acum 27 de ani și e împovărat de o familie numeroasă. Toți copiii pe care-i are umblă la școală și merituosul artist muncește din răsputeri ca să-și susțină familia".

Nu știm cât de mare i-a fost familia (18 copii?), dar știm cu siguranță că unul dintre fiii lui a fost Victor Anestin, astronomul autodidact, jurnalistul împătimit al lumii înstelate, care a avut darul de a transmite și altora ce știa despre univers, de a-i face să-l iubească și ei, așa cum l-a iubit el.

REDACTOR LA 30 DE ZIARE

În Registrul stării civile pentru născuți de la Bacău se află certificatul nr. 298/19.09.1875, care atestă nașterea lui la 19 septembrie, orele șase după-amiaza. Domiciliul părinților Ion și Maria era însă la Craiova. Soarta actorilor călători! Copil fiind, își însoțește peste tot părinții, oriunde aveau aceștia turnee, zăbovind însă mai mult la Craiova. În cartea pe care a scris-o cu gândul la părinții săi, *Amintiri din teatru,* apărută în 1918, notează: „Eram student pe acea vreme, prin urmare sărac, și am primit postul de sufleor. În cușca mea, fie la Pitești, fie la Câmpulung, râdeam eu mai tare decât publicul din grădină, căci știam dinainte ce avea să spună fiecare."

I-am dedicat un capitol în cartea *Cerul văzut de pe meleaguri moldovene*, deși el l-a văzut de peste tot unde-și însoțea părinții, iar apoi din lecturile despre univers.

Cerul îl fascinează încă de mic. La cinci ani stă ochi și urechi să o asculte pe bunica. Ea îi arată constelațiile Carul Mare (Ursa Major), Scaunul lui Dumnezeu (Cassiopeia), Cloșca cu Pui (Pleiadele) sau Lăptărița (Vulturul). Aceeași bunică îl scoală la 3 dimineața să-i arate minunea de pe cer: cometa din 1882 (astronomul autodidact avea abia șase ani și jumătate).

Ca și tatăl, își începe cursurile gimnaziale la Colegiul „Sfântul Sava" din București, după care se mută la Craiova, unde își încheie, în anul 1892, studiile liceale la Liceul „Carol I". A avut profesori străluciți, dar și colegi merituoși. De pildă, în anul școlar 1890 – 1891 (clasa a III-a), a fost coleg de bancă cu Ilie Constantinescu (1870 – 1960), profesor și director la Liceul „Ioniță Asan" din Caracal, colecționar de excepție (*Magazin istoric*, nr. 5/2024).

Talentul lui de organizator de societăți și jurnalist începe să-și dea roadele. La Craiova va fonda o societate literar-științifică și va edita revista *Freamătul* (1895).

Nu-i va fi ușor să-și croiască un viitor liniștit. Notorietatea părinților nu-l va ajuta cu nimic. La numai 17 ani pleacă la București să câștige o pâine care să-i înlesnească studiile. Lucrează în condiții grele: la început în subsolurile tipografiilor

Teatrul Național din Craiova, al cărui societar a fost merituosul actor

Două titluri de popularizare a astronomiei semnate de Victor Anestin: primul roman științifico-fantastic din literatura română...

ca simplu corector, plătit cu 50 – 60 lei pe lună. A fost apoi reporter, secretar de redacție, redactor la aproape toate ziarele din Capitală (vreo 30!), unde scria, în afară de articolele pe care i le cereau directorii ziarelor, și cronici științifice.

Urmează cursurile Facultății de Litere și Filosofie, nu și pe cele ale Facultății de Științe, pentru care nu mai găsea răgaz. Cu voință și putere de muncă neobișnuite, Anestin dobândește curând o cultură vastă. Este o minune cum a ajuns la acest nivel având o sănătate șubrezită, atât de munca istovitoare, cât și de condițiile în care muncea. Traduce *Hamlet* și *Othello* din engleză (mai cunoștea franceza, germana, italiana, spaniola, suedeza, rusa) și scrie despre aviație, electricitate, geologie sau radioactivitate, într-o epocă când se cunoștea atât de puțin despre toate acestea.

CU LUNETA PE ACOPERIȘ

Îmbinând cunoștințele științifice, dobândite mai mult ca autodidact, cu harul artistic moștenit de la părinți, publică în 1899 primul roman științifico-fantastic din literatura română: *În anul 4000 sau O călătorie la Venus* (Editura Revistei „Foaia populară", București), reeditată de câteva ori, chiar și după anul 2000.

Ca să-și câștige existența, traduce nenumărate romane, colaborează la *Universul Literar* și la *Veselia* pentru o leafă ridicolă sau chiar pe nimic, de pildă, la redactarea *Ziarului Științelor Populare*, la care ridicase tirajul de la 4.000 la 20.000 de exemplare.

Reușește totuși să înjghebeze cu timpul cea mai bogată bibliotecă de astronomie din România. Este adevărat că multe exemplare le primise în urma corespondenței pe care o purta cu astronomi iluștri ai vremii.

Cu o situație financiară mai mult decât modestă, își achiziționează o mică lunetă pe care o instalează pe acoperișul casei. Din când în când folosea și ecuatorialul Observatorului Astronomic al amiralului Vasile Urseanu.

Observațiile sale, dar și cercetarea mormanului de cărți de astronomie cu care se înconjurase, fără pregătire de specialitate, îi permit să elaboreze studii care vor fi prezentate în ședințe ale Academiei Române sau publicate în prestigioase reviste din străinătate.

În 1907 a fondat și condus revista lunară *Orion*, care a rezistat doar cinci ani, dar care venea la concurență cu doar 11 reviste de acest fel din lume. Sediul revistei era la Anestin acasă, pe str. Roșca 3. El a avut șansa ca în acea perioadă ministrul Instrucțiunii Publice să fi fost Spiru Haret, primul român care și-a dat un doctorat în matematică la Sorbona, cu o teză de astronomie. Conștient de importanța răspândirii cunoștințelor astronomice la toate nivelurile, dar în special la copii, Haret a abonat toate bibliotecile școlilor secundare la această revistă. Doar că, odată cu moartea lui, în decembrie 1912, abonamentele au fost oprite și revista și-a încetat apariția.

În acești ani are loc un fenomen extrem de rar, așteptat de toți astronomii: cea mai faimoasă cometă periodică, cometa Halley, revenea în mai 1910, după 76 de ani. Anestin nu putea rata un asemenea eveniment. Rezultatele observațiilor sale, efectuate chiar pe terasa clădirii ziarului *Universul*, unde a rămas salariat până a închis ochii, sunt publicate în 1910 în *English Mechanics*.

Anestin este apreciat și de Academia Română. În ședința acesteia din 27 aprilie 1912, prezidată de dr. Victor Babeș, vicepreședinte al Academiei, este citit raportul

... și cel editat de Librăria Alcalay din Calea Victoriei, care se vindea cu 60 de bani

ORION

Revistă mensuală de astronomie populară

Cititorilor noştrii

„Nici un spirit cultivat, nici o ființă inteligentă nu poate să rămână străină de descoperirile măreţe, cari ne fac să trăim în mijlocul priveliştelor cele mai splendide ale naturei şi cari ne pun în comunicaţiune intimă cu sublimele realităţi ale creaţiunei" spune savantul astronom francez Camille Flammarion.

Astronomia modernă a făcut progrese de necrezut, dar aceste progrese aproape nu sunt cunoscute de marea masă a publicului nostru.

Sunt în ţara noastră câţiva cari au citit scrierile populare astronomice ale d-lui Flammarion, şi cari prin urmare şi-au putut face o idee justă de infinitul din spaţiu şi din timp şi de nenumăratele stele-sori, şi planete ce populează acest infinit.

Numărul acelora cari în ţara noastră au privit un astru cerese cu luneta astronomică e şi mai limitat şi chiar şi aceştia îşi ascund patima ce au pentru studiul cerului de teama profanilor.

Cerul cu nenumăratele lui astre nu trebue să sperie pe nimeni, el poate fi uşor studiat. Bine înţeles că nu vorbim despre calculele ce fac astronomii de profesie şi pentru cari se cere o înaltă cultură specială.

Rezultatele principale ale cercetărilor astronomice pot fi însă verificate de simplii astronomi-amatori.

In alte ţări, numărul acestora din urmă e considerabil, dar mai cu seamă în Germania, Franţa, Anglia şi Statele-Unite. In fie-care din aceste ţări există societăţi astro-

Revista de astronomie populară Orion, *din septembrie 1907 (primul număr)*

lui Ştefan C. Hepites privind opiniile sale despre două lucrări ale lui Victor Anestin: „Mi-aţi dat în cercetare două lucrări ale d-lui Victor Anestin, asupra cărora am onoarea a vă raporta cele ce urmează: Meritul primei dintre aceste lucrări, *Cometele, Eclipsele şi Bolizii ce s-au observat în România între 1386 şi 1852*, este în prima linie acela de a se fi adunat la un loc indicaţiunile ce s-au putut găsi, în diverse manuscrise, documente vechi, relative la observaţiunile făcute asupra acestor fenomene astronomice. Al doilea merit, şi mai mare, este acela de a fi încercat autorul identificarea acestor fenomene cu cele consemnate în analele ştiinţei prin observarea lor şi în alte părţi ale lumii. A doua lucrare, *Planeta Venus în 1911*, conţine propriile observaţiuni făcute de autor, de la 1 iunie 1911 până la 16 august acelaşi an, asupra acestei interesante planete, care poate fi văzută cu ochii liberi chiar în timpul zilei în epocile favorabile, cum a fost cea aleasă de autor. Perseverenţa ce pune acest astronom-amator în observaţiunile diferitelor fenomene cereşti nu poate fi decât spre lauda sa şi observaţiunile culese asupra planetei Venus dovedesc că el ştie să observe. Sunt de părere că ambele aceste lucrări merită să fie publicate în *Memoriile Secţiunii.*"

NECAZURILE NU ÎL DOBOARĂ

Şi aşa a fost, după cum le găsim menţionate în şedinţa Academiei din 1 mai 1913. La aceeaşi şedinţă se face şi menţiunea: „D-l Victor Anestin a dăruit o carte latinească de astrologie, tipărită în 1590". Să fi vrut să se despartă onorabil de o carte a acestei pseudoştiinţe sau, în dragostea lui neţărmurită pentru cărţi, s-a gândit că locul acestei ediţii atât de vechi este Biblioteca Academiei Române?

Să amintim că Ştefan C. Hepites era nu numai membru titular (din 1902) şi vicepreşedinte al Academiei (1910 – 1913 şi 1919 – 1921), dar şi director al Institutului Meteorologic al României, unde a susţinut în mod remarcabil astronomia. El este cel care a scris prima istorie a astronomiei româneşti, a stimulat cercetările astronomice, inclusiv măsurarea timpului astronomic, a construit în 1892, pe dealul Filaret, actualmente în parcul Observatorului Institutului Astronomic al Academiei Române, prima sală stabilă de observaţii astronomice din România.

În 1912 Anestin ia conducerea *Ziarului călătorilor*, pe care-l transformă în *Ziarul Ştiinţelor Populare*, patronat de ziarul *Universul* (14 noiembrie 1912 – 15 noiembrie 1916). În acelaşi an înfiinţează Universitatea Populară din Bucureşti, împreună cu prof. Constantin I. Istrati, preşedinte al Academiei Române (1913 – 1916). Prelegerile, însoţite de proiecţii, erau accesibile oricui, motiv pentru care aveau loc la ore târzii, ca să poată fi urmărite şi de muncitorii care ieşeau din ture.

În anul următor fondează, împreună cu renumitul matematician Gheorghe Ţiţeica şi Ştefan C. Hepites, societatea „Prietenii Ştiinţei". Cursurile erau urmărite de cca 1.000 auditori, în majoritate muncitori.

Ministrul Spiru Haret, primul român care şi-a dat un doctorat la Sorbona pe o temă de astronomie

Iată impresiile lui Ţiţeica despre Anestin: „Înzestrat cu o mare putere de asimilare, cu o memorie sigură, cu un talent neobişnuit de a înfăţişa în scris simplu şi curgător chestiunile cele mai delicate de ştiinţă, cu o căldură deosebită în cuvântările sale, în fine, cu o putere de muncă extraordinară".

În 1915 situaţia sa materială

ZIARUL ŞTIINŢELOR POPULARE

GROTTA DELA CAPRI

Ziarul ştiinţelor populare
(1 leu exemplarul)
sau eforturi pentru ca studiul cerului să fie cunoscut de profani

este dezastruoasă: îşi vinde aproape pe nimic întreaga bibliotecă (a păstrat doar cele 30 de volume ale *Enciclopediei Britanice* a lui Nelson) şi se mută în odăiţa unei tipografii (care avea măcar lumină electrică, minune pentru cineva care citise sute de volume la lumina lămpii cu petrol) de pe strada Sfinţii Apostoli, nume parcă predestinat pentru un apostol al ştiinţei.

Face eforturi supraomeneşti să-şi întreţină familia. Era totuşi căsătorit (Elena Anestin) şi avea trei fiice (Lilica, Victorina sau Torina şi Florica).

Necazurile nu-l doboară. În acelaşi an fondează şi Biblioteca „Ştiinţa pentru toţi" la Câmpina, în care au apărut 13 volume.

O PLANETĂ ÎI POARTĂ NUMELE

Declanşarea Primului Război Mondial continuă seria nenorocirilor. Când cei mai mulţi se refugiau în Moldova, Anestin rămâne la Bucureşti, bolnav şi fără bani. Mai scrie câteva cronici în ziarele de sub ocupaţie, dar nu se opreşte, fondând, împreună cu dr. Dimitrie Călugăreanu, la 20 octombrie 1918, revista săptămânală de popularizare *Ştiinţa tuturor*. S-a bucurat de apariţia ei doar două săptămâni. Boala îl doboară în noaptea de 5 noiembrie, cu numai şase zile înainte de încheierea armistiţiului care a marcat sfârşitul Primului Război Mondial. Aşa cum scriu mai târziu ziarele, Anestin „s-a stins din pricina muncii şi a mizeriei". Va fi înmormântat la Cimitirul „Sf. Vineri" din Capitală, unde i se va ridica o cruce de granit, în anul 1935, opera sculptorului O. Mayer. Ziarul *Weekly People* din New York a publicat o coloană despre opera popularizatorului român.

La un an de la moartea lui, în 1919, moare şi tatăl, actorul Ion Anestin.

La puţin timp după ce nu mai era printre noi, în 1921, lui Victor Anestin îi este dedicat la Iaşi un articol, publicat apoi şi ca broşură: *Un apostol al ştiinţei. Victor Anestin (1875 – 1918). Biografia unui caracter. Anestin astronom şi popularizator*, scrisă de meteorologul şi jurnalistul Lazăr Florin şi prefaţată de prof.dr. C.I. Parhon, renumit endocrinolog.

Acelaşi L. Florin scrie despre Anestin la cinci ani de la moartea „apostolului răspândirii ştiinţei în masele populare": „La 5 aprilie 1922 Societatea astronomică franceză ţinu o şedinţă istorică la Sorbona, în prezenţa lui Einstein, la care au luat parte cei mai de vază învăţaţi ai Franţei. Astronomul Bosler, directorul Observatorului din Marsilia (1923 – 1948), semnală în această şedinţă o mică broşură apărută la Iaşi, cuprinzând un studiu asupra vieţii şi operei astronomului Anestin."

În 1923 un ziarist îl aminteşte într-un articol despre *Lupta contra întunericului*: „Victor Anestin şi-a irosit forţele până la ultima lui suflare, pentru cultivarea vulgului din vechea ţară. Opera lui socială ar face mândria unui oficial cât de pretenţios. Anestin totuşi nu avea licenţe, nici doctorate." Memoria celui care a lăsat peste 10.000 de articole originale ori traduceri, cărţi şi comunicări academice este păstrată prin însuşi numele Observatorului Astronomic din urbea natală, Bacău, pe care-l poartă de la 22 iunie 1995, iar mica planetă 320.790, din centura principală de asteroizi, a căpătat numele ANESTIN. ■

Cimitirul „Sfânta Vineri" din Capitală, comemorare la mormântul astronomului amator Victor Anestin

Comemorarea lui Victor Anestin

Solemnitatea dela cimitirul Sf. Vineri

La mormântul lui Anestin

ALBUM ISTORIC

Prezentăm în acest număr mai multe fotografii, puse cu generozitate la dispoziție de domnul Vlad Columbeanu din București, strănepot al celui care a realizat primul manual de contabilitate din învățământul comercial românesc și a ocupat mai multe demnități publice, până la aceea de guvernator al Băncii Naționale a României: Theodor Ștefănescu (1842 – 1909).

Considerat apostolul învățământului comercial în România, Theodor Ștefănescu a fost fiu de comerciant. Moartea mamei l-a obligat ca la 14 ani să se angajeze băiat de prăvălie. Din banii astfel agonisiți și-a plătit orele de limba franceză. Apoi, s-a înscris în prima promoție a Școlii Comerciale înființate la București, pe care a absolvit-o cu rezultate foarte bune. A devenit contabil la Societatea pentru Exploatarea Pădurii și a frecventat cursurile de Drept comercial și Economie politică la Universitatea din București.

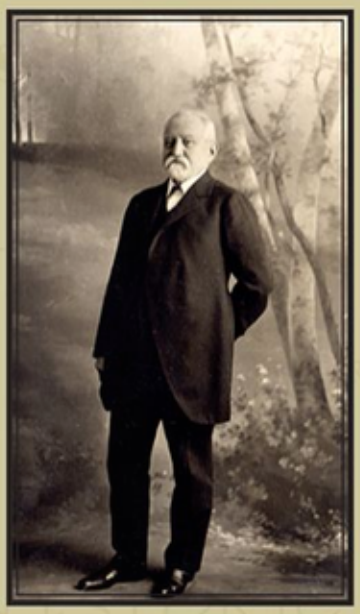

Titular al Catedrei de Contabilitate și director al Școlii Comerciale Superioare (astăzi, Colegiul Economic „Nicolae Kretzulescu"), Theodor Ștefănescu a fost secretar general al Ministerului Instrucțiunii Publice și unul dintre directorii aleși de acționarii Băncii Naționale a României încă de la înființarea acesteia, în anul 1880. A rămas în Banca Națională a României timp de aproape trei decenii, până la moarte, în noiembrie 1909. Între martie 1907 și noiembrie 1909, a fost însărcinat, prin Decret regal, să îndeplinească funcția de guvernator până la desemnarea unui titular. Căsătorit cu Sevastia, cei doi au avut nouă copii, cinci băieți (unul decedat prematur) și patru fete. Domnul Vlad Columbeanu este urmașul Virginiei, cea de a doua fiică a lui Theodor Ștefănescu.

Fotografiile datează din primul deceniu al secolului al XX-lea și-l redau atât pe Theodor Ștefănescu, cât și pe membrii familiei acestuia, deopotrivă în casa lor de pe strada Lucaci din București (astăzi, dispărută), precum și în cea de la Câmpulung, în a cărei răcoare se retrăgea guvernatorul B.N.R., în fiecare an, de regulă în luna august. Cu ajutorul Arhivei B.N.R., am completat imaginile cu o fotografie a lui Theodor Ștefănescu din anul 1870, când a devenit, prin concurs, profesor de Contabilitate.

Nadia MANEA

Theodor Ștefănescu,
profesor de contabilitate, în 1870

Theodor Ștefănescu în casa
din București,
înconjurat de soția sa și fiicele lor
Florica și Elena,
cel mai probabil în anul 1909

Sevastia, soția lui
Theodor Ștefănescu,
în holul casei lor
din București,
cu unii dintre copii
și cu o invitată

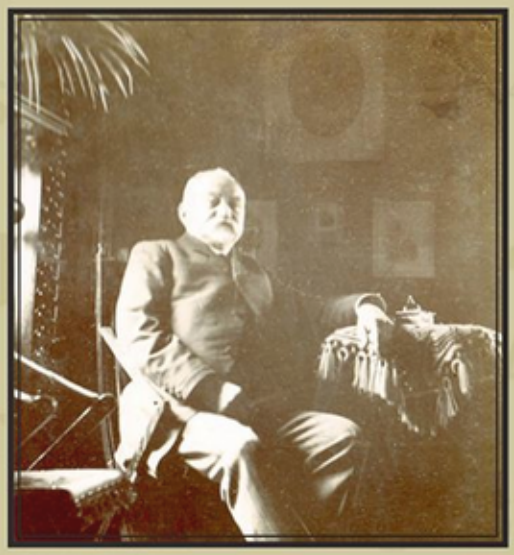

Theodor Ștefănescu, probabil în casa sa din București, de pe strada Lucaci nr. 21

Fiii familiei Ștefănescu (de la stânga): Theodor, Niculae, Victor, Hariton, Ionel, înainte de 1904, la Câmpulung

Virginia (1873 – 1951), căsătorită Voiculescu, fiica lui Theodor Ștefănescu și străbunica domnului Vlad Columbeanu

Theodor Ștefănescu și Anton Carp, două personalități care au condus Banca Națională a României în calitate de guvernatori, aici după anul 1900

O fotografie mai ghidușă a șapte dintre copiii familiei Ștefănescu

La festivitatea de omagiere a lui Theodor Ștefănescu, organizată de foștii săi elevi, deveniți funcționari ai B.N.R., cu prilejul împlinirii unui secol de la nașterea profesorului lor de contabilitate. În primul rând, de la dreapta la stânga: Florica Ștefănescu, Margareta, căsătorită Popescu, Alexandra-Ioana, căsătorită Moțoi, și tatăl acesteia, Ionel, fiul lui Theodor Ștefănescu

1848 – 2010

În urma Războiului Crimeii, elita politică românească a obținut doar jumătate din rezultatul la care aspira: Unirea Țării Românești și a Moldovei, nu și independența. Era totuși un mare succes, în contextul epocii (Magazin istoric**, nr. 4 – 12/2023; 1 – 12/2024; 1 – 7/2025).**

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Achille Baraguey d'Hilliers pierduse o mână pe câmpul de luptă

Înfrângerea flotei otomane la Sinope, la 30 noiembrie 1853, a schimbat fundamental așadar miza războiului din Europa de Est. Ceea ce Clausewitz a numit „ceața războiului" mai primea încă o confirmare. Din război „local" la Dunăre și pe teritoriul românesc împotriva armatei rusești ocupante, „concertul de putere" continental a realizat că acum perspectiva unei victorii rusești, inclusiv cucerirea Capitalei Imperiului Otoman și a Strâmtorilor, crea perspectiva unei modificări fundamentale a peisajului geopolitic european. După Sinope, lucrurile s-au schimbat decisiv, la Londra și Paris instalându-se crescând percepția că Rusia, dominând naval acvatoriul pontic, este la un pas de hegemonia continentală, ceea ce nu se mai întâmplase din vremea lui Napoleon, când acesta cucerise pentru Franța acest rol. Așa cum atunci, cu 40 de ani înainte, postura Franței determinase crearea unei largi coaliții europene, dirijate de Londra, și oprise ascensiunea lui Napoleon, tot astfel și acum apărea aceeași exigență geopolitică pe continent. Anglia, mai ales, a crezut până atunci că un

război „local“, care să macine forțele rusești prin încleștarea cu armata otomană, inclusiv o insurecție a românilor, era suficient pentru a aduce Rusia la ascultarea „concertului de putere“, admițând o soluție diplomatică și păstrând integritatea Imperiului Otoman. Ultima dată, noul ambasador francez la Istanbul, generalul B. d'Hilliers, declarase, la prezentarea în fața autorităților otomane, cu câteva zile înainte de Sinope, că „menținerea integrității teritoriale a Imperiului Otoman [...] a devenit una dintre condițiile echilibrului european“.

Transferul către „Războiul Crimeii“ nu a intervenit instantaneu după Sinope, ci a fost o „gestație“ de aproape patru luni. În acest răstimp, așa cum ne încredințează corespondența pașoptistă păstrată și cercetată, planul „insurecției române“ împotriva ocupației rusești a continuat să fie definitivat, așteptându-se semnalul intrării în acțiune.

Mai întâi, e de observat că Imperiul Otoman și Rusia au dat ambele semnale determinate de evoluțiile înregistrate până atunci. Poarta, care se bizuise pe sprijinul Angliei și Franței, observând reținerile lor, mai ales privind intrarea forțelor navale proprii în Pont, a semnalat Rusiei că este gata (18 decembrie 1853) să încheie pacea. Ea spera că va depăși impasul în care se afla prin negocieri și eventuale mici cedări, reușind astfel să-și păstreze libertatea de acțiune internă, eventual Rusia renunțând, mai ales, la adjudecarea protectoratului asupra tuturor creștinilor din imperiul islamic. Presiunea occidentală a făcut-o însă să renunțe în curând la această perspectivă. Țarul Nicolae, încurajat de victoria de la Sinope, a decis să reia ofensiva către Istanbul și a masat trupe, pregătindu-se să-și deschidă drumul prin cucerirea cetății Silistra, unde otomanii aveau o poziție solidă de interdicție a avansului spre Sud. Dimpotrivă, generalul Paskevici, comandantul forțelor militare ruse pe frontul est-european, avansa soluția ca Rusia să-și retragă forțele de ocupație din Principate și să consolideze relațiile cu Austria. În final, în primăvara 1854, țarul, după împotriviri inițiale, accepta soluția generalului.

Austria a concentrat atunci atenția europeană ca pilon esențial al balanței de putere pe continent, de poziția ei depinzând alternativa pace sau război general continental și, în mod corespunzător, ambele tabere s-au străduit să și-o apropie pentru scopurile proprii. Această situație privilegiată a Vienei era rezultatul așezării ei geografice – în proximitatea

Asaltul rușilor asupra cetății Silistra în 1854; litografie de Karl Lanzedelly

Christian Tell

frontului dunărean deja deschis –, al statutului de membru al „concertului de putere", așadar cogestionar al relațiilor intra-continentale, dar, mai presus de toate, al rolului său de echilibrare geopolitică a Europei, pe care Metternich reușise să-l consolideze la Viena, în 1815. Metternich nu doar că a reușit să facă din Estul și Vestul continentului un sistem statal unic – pe care tratatele din Westfalia, din 1648, în general, îl cantonaseră doar la vechiul Reich, distrus aproape de războaiele religioase, așadar în lumea preponderent protestantă –, dar a mai concretizat un principiu sistemic pe care Anglia avea să-l verifice prima dată istoric. El a creat un sistem de gestionare sistemică comună la nivelul marilor puteri în întreaga Europă – al „congreselor" sau „concertul de putere", la eșalon continental, dar și altul – specific doar Estului Europei („Sfânta Alianță") care asigura echilibrul regional între monarhiile absolutiste (Austria, Prusia, Rusia). Or, tocmai această structură duală era acum primejduită grav. Anglia și Franța, membre de prim ordin ale „concertului de putere", erau în coliziune cu Rusia, parte a „Sfintei Alianțe". Viena, prin decizia ei, va face să se încline către una dintre tabere echilibrul de putere european, determinând victoria în război. Viena a și făcut, de altfel, această alegere în prima parte a anului 1854, când a optat pentru Vestul anglo-francez. În momentul deciziei sale, Rusia avea la rândul ei de ales între a ceda și a accepta războiul general european, în care urma să fie singură, Austria abandonând obligațiile de aliat.

Anglia și Franța au traversat împreună această etapă premergătoare a războiului european printr-o crescândă antantă, nelipsită însă de momente de încordare, determinate mai ales de divergențe de natură operațională. Au avut o perioadă scurtă (decembrie 1853 – februarie 1854) în care, sub impactul insuccesului otoman, au proiectat o atitudine desenată în funcție de orientarea de opinie publică: inițial pașnică în Franța, dar crescând favorabilă războiului împotriva Rusiei în Anglia. Pe măsură ce opinia publică din ambele puteri a fost favorabilă unui răspuns militar față de criză, a intervenit o divergență. Franța, sub Napoleon III, dornică să refacă vechiul său prestigiu european, dobândit pe timpul lui Bonaparte, voia o campanie militară terestră, în timp ce Anglia opta, din rațiuni derivând din ascendența sa navală în ansamblul echilibrului european, pentru una maritimă, țintind distrugerea flotei ruse din Marea Neagră, eventual și din Baltică (dorită de premierul Palmerston). O vizită a lui Napoleon III la Londra a armonizat cele două puncte de vedere, fiind decisă o campanie militară comună combinată, terestră și navală, prin debarcarea de trupe engleze, franceze, în final și piemonteze, în Peninsula Crimeea, blocada Sevastopolului și măcinarea forței militare ruse (700.000 – 800.000 oameni).

Încercarea Rusiei de a atrage Viena, aflată într-o perioadă de cântărire a poziției sale, în funcție de ofertele Petersburgului, a eșuat. Avansurile țarului au fost respinse de Viena prin declarația potrivit căreia trecerea Dunării de forțele ruse va determina Austria să părăsească neutralitatea. Când armata rusă, în primăvara anului 1854, a început asediul Silistrei, pentru Viena, dar și pentru Rusia lucrurile erau limpezi. Mai ales că promisiunile Angliei și Franței făcute Vienei erau convenabile: Principatele Române și Serbia rămâneau parte a Imperiului Otoman, fiind puse, la fel ca și Gurile Dunării, sub protecția „concertului de putere", Viena consolidându-și poziția proeminentă de-a lungul fluviului, până la vărsarea în Pont. Pericolul unei dezmembrări a imperiului din cauza iredentei naționale române, maghiare și

sud-slave, cum o arătase atât de dramatic Revoluția de la 1848 – 1849, era, dacă nu evitat, atunci cel puțin întârziat.

Este interesantă dezbaterea din tabăra rusă. Cum am arătat, țarul era partizan al cuceririi Istanbulului, pe când generalul Paskevici sfătuia adoptarea unei atitudini defensive și o înțelegere cu marile puteri. Anglia și Franța trimiseseră flotele în acvatoriul pontic, amenințând Sevastopolul și flancul armatei din Principatele Române. Un ultimatum relativ la retragerea trupelor de pe teritoriul românesc a fost transmis de puterile occidentale. Respingerea lui a însemnat intrarea Angliei și Franței în război (23 martie 1854). Conform voinței țarului, trupele ruse s-au concentrat pe cucerirea Silistrei, urmând să execute în iunie un asalt decisiv. Dar, alarmat de concentrarea de forțe franco-engleze la Varna, precum și de cele austriece în Transilvania, Paskevici a consiliat retragerea dincolo de Dunăre. Austria ceruse deja Rusiei retragerea din Principate la 3 iunie 1854, iar printr-o înțelegere otomano-austriacă din 14 iunie 1854, Austria a primit acceptul de a ocupa Principatele. Este momentul decisiv, care îl face pe Nicolae I să ordone retragerea armatei din Principate (iulie), iar în august 1854 trupe austriece și otomane intră pe teritoriul românesc, pe care îl ocupă până la începutul lui septembrie 1854.

Ambasadorul britanic la Istanbul, Canning

O „armată română" pentru „războiul nostru"? Evoluția fulgerătoare a evenimentelor premergătoare războiului european – mai întâi războiul local ruso-otoman, apoi declarația de război a Angliei și Franței împotriva Rusiei, retragerea armatei ruse din Principate (iunie) și ocuparea teritoriului românesc de forțe austriece și otomane (august – septembrie 1854) – au pecetluit soarta proiectului insurecției române, pentru care liderii pașoptiști lucraseră împreună cu Poarta și Anglia (aproximativ septembrie 1853 până în mai – iunie 1854). Încă de la înfrângerea otomanilor la Sinope fusese observată o reducere a sprijinului otomano-englez pentru planul insurecției române, transformată în indecizie (februarie – martie 1854), pentru ca în iunie – august proiectul să fie abandonat, odată ce Poarta și Austria au ocupat militar Principatele, în cadență cu retragerea rușilor.

Interesul față de eventualul sprijin militar românesc nu a încetat însă la vârful diplomației puterilor opuse Rusiei – iar din această perspectivă avem la dispoziție datele furnizate de corespondența liderilor pașoptiști (ea ne ajută și să caracterizăm atitudinea „concertului de putere" și a Imperiului Otoman față de Unirea Principatelor și independența României, dorită de aceștia). Un exemplu este corespondența generalului Tell. Acesta era informat de corespondentul său din Istanbul, la 30 aprilie 1854, că, potrivit generalului Magheru, ambasadorul britanic de aici, Canning, i-a solicitat, după mai multe întrevederi (așadar, eventual în martie și aprilie) „un memorial asupra Prințipatelor: câtă armie s-ar putea face; mijloacele țări[i], pecuniare, ca să se ție armata; cum s-ar putea administra țara în timp de resbel și ce mijloace sunt ca să să poată înrola oamenii de bună voe".

Magheru s-a angajat să redacteze „prin înscris părerea lui despre toate ce crede că se pot pune în lucrare astăzi". Memoriul astfel redactat era alcătuit din 12 articole, doar că Magheru l-a prevenit pe interlocutor, Christofi, de „machiavelismul" aliaților, arătând că la „art. 1 era unirea prințipatelor și al 2-lea, un singur șef numit de Poartă". Or, interlocutorul britanic transmitea poziția sa, că unirea „nu este cu putință, ca să nu supere pe Austria, și în loc de un șef o să se orânduiască doi, unul militar și altul civil".

Documentul redactat de Magheru prevedea: „câte-trele

prințipatele (cu Basarabia) sunt de 6 milioane și în timp de resbel pot scoate până la 120 mii sold[ați], iar astăzi în Țara Rom[ânească] se află 30 mii ostași (împreună cu dorobanți[i] supt arme). Și alți 30 se pot forma îndată, din sold[ații] ieși[ți] din slujbă, dorobanți[i] vânători, care sunt deprinși la arme; numai arme și toaté cele trebuincioase să se dea de guvern, în socotelile țării, precum și bani[i] trebuincioși. Prin urmare, se înțelege că d. Mag[heru] nu numai că nu a perdut sperianța, dar crede mult că poate să izbutească".

Generalul român arăta că este în legătură atât cu Ion Ghica, cât și cu grupul radical al emigrației de la Paris, prin C.A. Rosetti, elaborând un plan, asumat de Nicolae Golescu, C. Tell și el însuși „arătând drepturile țării și cerând ca să se dea arme spre a contrebui țara și cu sângele ei a scoate pe muscal din țară, împreună cu Turcia și aliați[i] ei". Interesant este că, între cele 12 puncte ale memoriului Magheru se număra prevederea „ca să se dea o satisfacție țăranilor care au fost jefuiți cu prilejul muscalilor, este bine a să orândui comisii de oameni onești, precum a[u] făcut muscali[i] în alte vremi; [...] să li se plătească ceea ce a[u] dat pentru armie, despăgubire chiar de la muscali, armiile aliate intrând în țară, tot ce va lua să plătească, ca să nu facă după cum fac muscali[i], care iau degeaba și cu forța."

Avem deopotrivă mărturii că liderii pașoptiști – gruparea moderată de la Istanbul, precum și cea radicală de la Paris, care voia o soluție „prin noi înșine"

Gheorghe Magheru

– au continuat să mizeze pe realizarea unirii și independenței ca urmare a războiului în curs, cu participarea forțelor țării. Așadar, ceea ce N. Golescu exprima în memoriul său din martie 1856, înaintat lui Napoleon al III-lea – anume că acest război este „un răsboiu sfânt, care ar fi trebuit să fie prin excelență al nostru, după cum am cerut cu stăruință" – reflecta realitatea unei orientări politice ferme și voința generală a elitei pașoptiste de implementare a ei.

În registru interpretativ, N. Golescu exprima nu doar dezamăgirea că încleștarea cu Rusia, ocupantă a Principatelor, nu a devenit „războiul nostru", ci și că, nefiind parte combatantă împotriva muscalului, așadar contributor la victorie, românii nu au fost lăsați să facă dovada că pot să-și câștige drepturile „prin noi înșine". Această încredere în forțele proprii este o trăsătură nu atât romantică a generației de atunci, dar și o probă a ambiției ca națiunea română să-și determine propriul viitor. Este o atitudine pe care o vom mai reîntâlni în istoria națională și în secolul următor, când, în anii '20, va da numele chiar unei politici de rezistență în fața capitalului străin, orientare considerată, în perspectiva de azi, izolaționistă și contraproductivă economic.

Deopotrivă, argumentul lui N. Golescu poate exprima și nemulțumirea generației sale că Pacea de la Paris, din martie 1856, cu care s-a încheiat Războiul Crimeii – ale cărui stipulații privind Principatele se știau deja la data elaborării memoriului său – nu a răspuns îndeajuns așteptărilor României. Sunt probe documentare că generația pașoptistă a socotit că stipulațiile păcii ar fi trebuit să cuprindă și independența *de jure* a României unite, iar menținerea „închinării" față de Poartă putea deveni istorie. Din păcate, independența recunoscută sistemic a statului român modern, sperată de elita pașoptistă, va avea să mai aștepte două decenii până să fie cucerită pe frontul de luptă antiotoman.

Rezultatul obținut atunci de generația pașoptistă este însă unul cu adevărat spectaculos la scară istorică. Nu doar că se deschidea posibilitatea realizării Unirii Principatelor prin stipulațiile Păcii de la Paris, dar statul român modern înfăptuit, neutru sub garanția „concertului de putere", devenea astfel parte a sistemului european construit la Viena în 1815.

(Va urma)

EXCLUSIVITATE

Am văzut în primul episod, din numărul anterior, cum s-a stabilit legătura între cele două culte și cum a fost prezentată în America situația unitarienilor maghiari.

UNITARIENII AMERICANI ȘI TRANSILVANIA

ERNEST H. LATHAM, Jr.
(S.U.A.)

În 1925, după publicarea raportului comisiei unitariene pe anul 1924, au apărut două volume legate direct de Transilvania. Cel dintâi a fost Roumania and Her Religious Minorities **(România și minoritățile ei religioase), de Henrietta M. Tichner, publicat la Editura A.M. Philpot Ltd. din Londra, nedatat. Ediția a fost tipărită de Herbert Clarke la Paris, pe hârtie de ziar, cu un tiraj inițial de 5.000 de exemplare.**

Distribuția amplă era probabil destinată diferitelor delegații la Liga Națiunilor din Geneva, unde ungurii, permanent nemulțumiți de soluționarea teritorială statuată prin Tratatul de la Trianon, au susținut un flux constant de revendicări în numele minorității maghiare din Transilvania. H. Tichner și-a început analiza foarte critică a raportului comisiei unitariene printr-o mențiune a cunoștințelor ei pe tema României: locuise mulți ani în Europa, inclusiv în România, în perioada 1922 – 1925. Stăpânea limbile română și germană, importante în Transilvania, ca și franceză, italiană și, bineînțeles, engleză. Fără a se îndoi de buna credință a autorilor unitarieni, H. Tichner trăgea concluzia că „au căzut în cursă și au devenit, fără să știe, instrumente ale unei anumite propagande". Autoarea observa „prodigioasa naivitate" care i-a făcut pe aceștia „să abordeze probleme dintre cele mai serioase ale Europei de Est – ei având, cum se vede, o slabă cunoaștere a faptelor istorice, politice, etnice și religioase din aceste țări, fără a ști limbile vorbite în zonă și fără să fi locuit aici. Am fost stupefiată să descopăr candoarea cu care s-au lăsat influențați de una dintre părți și cât de părtinitor au repetat argumentele acesteia." Ea observă, mai departe, că autorii sunt clerici, astfel că spusele lor „au, obiectiv, mai multă greutate decât ale unor mireni și dacă ceea ce ei spun este nedrept, acesta e un păcat în cel mai grav înțeles al cuvântului". Autoarea, ca și comisia unitariană de altfel, a refuzat sprijinul Guvernului pentru costul călătoriei sau programelor, dar ea s-a bazat pe propriile puteri, pe când comisia a apelat la doi maghiari, fapt care, observa ea, a determinat lipsa de obiectivitate a raportului lor final.

După acest preambul, volumul H. Tichner continuă cu o serie de capitole tematice. Primul vorbește despre toleranța românilor. Autoarea examinează documentele istorice privind religiile persecutate și descoperă că în Țările Române

Pleasant A. Stovall

și-au găsit refugiul: husiți, armeni, musulmani și chiar unii unguri, care s-au stabilit în nordul Moldovei. Observă și faptul că Guvernul României a aderat la toate inițiativele Ligii Națiunilor de a proteja libertatea religioasă.

Următorul capitol tratează chestiunea spinoasă a învățământului public și privat. În timpul stăpânirii ungare funcționa politica de maghiarizare, maghiara era limba de predare în majoritatea școlilor peste nivelul învățământului primar. După unirea din 1918, în Transilvania limba română este limba de predare în localitățile majoritar românești și maghiara în comunitățile ungurești. Româna se predă ca limbă națională în școlile maghiare două ore pe săptămână, ca și istoria, geografia, Constituția etc. În privința libertăților cetățenești, Guvernul țării este preocupat de frontierele cu Ungaria și Uniunea Sovietică, direcții din care istoria spune că se pot isca incidente și tulburări sociale.

Toate cluburile și asociațiile maghiare funcționează, constată autoarea, sub umbrela Federației Maghiare de la Cluj, o organizație politică ostilă. Ea însăși a găsit într-o localitate secuiască, de circa 11.000 de locuitori, cel puțin 13 societăți culturale.

H. Tichner se ocupă apoi de plângerile insistente privind reforma agrară, care a sărăcit mulți moșieri unguri și instituții maghiare, arătând că majoritatea copleșitoare a moșiilor transilvane înainte de Unire era în mâna latifundiarilor maghiari, iar reforma agrară a fost și în avantajul țăranilor maghiari. Acolo unde românii au avut suprafețe mari de pământ, de exemplu în Moldova, inclusiv terenurile Coroanei, reforma a adus și redistribuirea acestora.

Cartea Henriettei Tichner se încheie cu un verdict negativ ferm la adresa reverendului Cornish și a altor străini care ascultă doar revendicările minorităților: „dificultăți, defecțiuni și abuzuri“ apar în toate țările după război, atât pentru minorități, cât și pentru majorități. Lăsați în pace, oamenii ar ajunge cu destulă ușurință la înțelegere. Intervenția din afară, notează autoarea, ar fi complet inacceptabilă în Franța ori Statele Unite. Dacă ar fi acceptabilă, lumea curând ar face comisii pentru a dezbate pompos pe tema violenței din Palestina sau a relațiilor rasiale din Statele Unite. Mai mult – scrie ea –, nu era nevoie de asemenea comisii în noile state ale Europei de Est, când Liga Națiunilor, prin Tratatul Minorităților, exercită

Allen Dulles

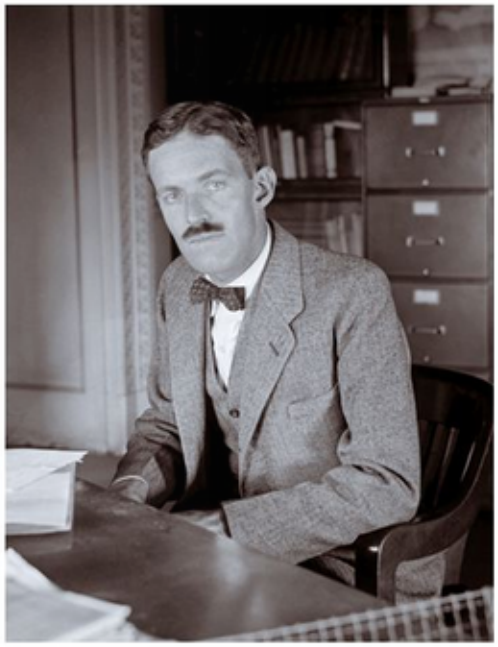

John Moors Cabot
(sursa: Tufts Archival Research Center, Tufts University)

mai multă imparțialitate, are surse de investigare mai substanțiale și o capacitate superioară de a impune măsuri, decât asemenea comisii formate cu de la sine putere. H. Tichner încheie cu un amplu citat din autorul elvețian Noelle Roger, care a făcut mai multe călătorii de lungă durată pentru a cunoaște România și a notat în concluzie: „România este ultimul bastion al Europei amenințate“ de Rusia comunistă agresivă și considera că țara merită mai mult sprijin și mai multă înțelegere.

Henrietta Tichner a fost probabil încântată de recepția favorabilă a cărții, semnată de marele istoric român Nicolae Iorga, care a apreciat în mod deosebit acribia cu care ea a urmărit datele și faptele din spatele nemulțumirilor maghiare, ca și efortul ei hotărât de a respinge propaganda maghiară antiromânească.

Viața și identitatea autoarei, Henrietta M. Tichner, rămân până astăzi învăluite în mister. Se pare că ea nu a mai publicat alte cărți sau articole. Datele cunoscute sunt următoarele: s-a născut la 13 ianuarie 1899, în Portland, Oregon, primul copil al cuplului Moses Leopold Tichner – Ella White Tichner. O scrisoare din 14 ianuarie 1908, adresată de o oarecare Carolyn Simon „vărului Judah“, jurnalist la *Young Israel*, o publicație evreiască pentru tineret, menționează o colegă de la școala duminicală, pe numele de Henrietta Tichner. În iunie 1911, aceasta era elevă la Școala din Portland. O cerere de pașaport din ianuarie 1917 notează reședința în Portland, Oregon, dar Henrietta Tichner trăia în Elveția din anul 1911, unde plecase la studii, iar acum intenționa să revină în Statele Unite. În martie 1918 își reînnoia pașaportul și adresa era, pentru motive de sănătate, la Berna, în Elveția, dar adăuga că între iulie 1913 și iulie 1914 se aflase în Germania. Nota finală din arhiva de pașapoarte a Departamentului de Stat este din aprilie 1921, când ea cerea, la New York, un nou pașaport pentru o călătorie de afaceri în Franța, o lună mai târziu. O persoană cu numele de Henrietta Tichner a murit la 25 noiembrie 1966 la San Francisco. A doua zi a avut loc serviciul funerar la Sinai Memorial Chapel; a fost înmormântată în cimitirul evreiesc din oraș.

Există o referință interesantă, care eventual clarifică ceva despre Henrietta Tichner. Referința se găsește în arhiva lui Pleasant A. Stovall (1851 – 1935), fost ministru american în Elveția între anii 1913 și 1919, păstrată la Societatea Istorică din Georgia. Aici apare o corespondență din toamna anului 1920, între ministrul acum pensionat în Savannah, Georgia, și Departamentul de Stat, corespondență ce se referă la repatrierea unor angajați ai misiunii diplomatice, printre care Henrietta M. Tichner. Ea cerea decontarea unor cheltuieli care depășeau fondurile de călătorie ce-i fuseseră alocate înainte de a părăsi Berna. Ministrul informa Departamentul că plata trebuia efectuată din „fondul confidențial cunoscut de domnul Dulles“, fond cu care el, ministrul, prefera să nu aibă de a face. „Domnul Dulles“ este, desigur, Allen Dulles, care fusese ofițer de informații la Berna în Primul Război Mondial, cel care avea să devină directorul CIA (1953 – 1961). Dacă H. Tichner, cum se înțelege din aluzia corespondenței, se afla la Berna într-o capacitate legată de serviciul de informații, aceasta explică lipsa documentelor, dată fiind cunoscuta „pasiune pentru anonimitate“ a profesiei.

În 1926, Editura Beacon Press publică volumul *Racial Conflict in Transylvania*

Contele Albert Apponyi

(Conflictul rasial din Transilvania), de John Moors Cabot, o carte, ca și autorul ei, de o cu totul altă categorie. Este vorba de un studiu academic, nepolemic. Autorul cunoscut public, un aristocrat, avea studii la Liceul privat Browne & Nichols și Universitatea Harvard. Cum o arată numele și biografia lui, era urmașul unei vechi familii bostoniene, așa-numiții brahmani de Boston, descinzând din puritanii așezați aici în secolul al XVII-lea. Tradiția păstrează un catren umoristic la adresa lor: *Here's to dear old Boston/ The land of the baked bean and cod,/ Where the Lowells speak only to the Cabots/ And the Cabots speak only to God* (Cinste vechiului Boston iubit,/ Țara fasolei la cuptor și codului/ Unde neamul lui Lowell vorbește doar cu-ai lui Cabot/ Și-ai lui Cabot vorbesc numai cu Dumnezeu).

Inițial, John Cabot a scris studiul ca lucrare de diplomă la Harvard, distinsă cu premiul Philip Washburn în 1923. Ulterior a revizuit temeinic lucrarea, în urma unei călătorii de studiu în România, și a prezentat-o ca teză de licență în literatură (*Bachelor of Literature*) la Oxford. Bibliografia din ediția tipărită înregistrează puținele scrieri pe tema dată, apărute până în 1924. Notând că, în mare parte, scrierile respective „nu sunt demne de încredere", Cabot spune: „Când trei sferturi din materialul pe acest subiect este scris cu intenția de a induce în eroare, când nouă zecimi dintre cei ce știu faptele sunt dispuși să vorbească doar în numele uneia dintre părți, când partizani fără scrupule reușesc de-atâtea ori să manipuleze și pe cei mai onești autori, nu e de mirare că oricine cercetează această chestiune va ajunge cu multă greutate la adevăr."

Cabot dedică apoi un capitol contextului istoric. Notează intensificarea nemulțumirii românilor după instaurarea dualismului austro-ungar în 1867, care a oficializat alipirea Transilvaniei la Ungaria, după care s-a pus în mișcare o politică marcată de maghiarizare, întărită prin legile lui Apponyi din 1907. Populația majoritar română s-a opus cu tărie la presiunea deznaționalizării.

Urmează în volum un capitol pe tema spinoasă a adjudecării teritoriilor de frontieră, chestiune pusă în discuție la Conferința de la Paris. Cabot respinge plebiscitul, ca fiind supus capriciului, și trece la analiza diferitelor argumente. Primul factor de pus în discuție era etnicitatea. Al doilea, „standardul cultural relativ" al părților. Al treilea, considerațiile economice: frontierele trebuie să nu întrerupă liniile ferate, drumurile, liniile de comunicare ori să separe unitățile de producție de materiile prime. Apoi „condiția geografică." Sunt de luat în calcul granițele naturale, râuri, lanțuri muntoase, ape. Istoria este, în opinia lui Cabot, o temă deosebit de lunecoasă, fiindcă revendicările istorice sunt greu de precizat și ușor de ajustat în scopuri propagandistice. O altă chestiune de evaluat era cea strategică, strâns legată de celelalte și derivând din ele. N-ar trebui să existe frontiere care expun un stat unor vecini ostili. În fine, toate frontierele trebuie să țină seama de situația de pe teren, element care însă nu avea cum să ajute în cazul Transilvaniei, unde armata română efectiv domina cea mai mare parte din aria în discuție.

(Va urma)

Versiune în limba română
Ioana IERONIM

INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

IONEL BRĂTIANU, OMUL DE STAT CU SUFLET DE ARTIST

MĂDĂLINA FIRĂNESCU

Prima pagină a carnețelului datat 1917...

Era anul în care țara îi pierdea pe Titu Maiorescu și pe Ecaterina Teodoroiu, dar câștiga o armată modernizată cu ajutorul Misiunii militare franceze, condusă de generalul H.M. Berthelot, și câteva bătălii esențiale: Mărăști, Mărășești și Oituz.

România trecuse în toamna precedentă printr-o serie de înfrângeri zdrobitoare, care forțaseră autoritățile statului să se refugieze în Moldova, permițând inamicului să ocupe două treimi din teritoriul național, inclusiv Bucureștiul.

„Plecăm. Guvernul țării nu poate fi prizonierul inamicului, locul nostru este în Moldova. Acolo va fi țara pe cât timp vor fi ei aici", afirmase prim-ministrul Ion I.C. Brătianu la despărțirea de mama și de sora sa, Sabina Cantacuzino, care i-a și consemnat spusele în amintirile ei, publicate ulterior.

Ipostaza de conducător al Guvernului, dar și de ministru al Afacerilor Străine în asemenea vremuri tulburi nu era una de invidiat. Dar rezervatul Ionel Brătianu (1864 – 1927) nu lăsa să i se vadă frământările interioare. Există totuși un martor tăcut și discret al gândurilor sale din acel an foarte dificil. Un carnețel neștiut, de doar 13x8 cm, scris cu creionul, descoperit la Biblioteca Academiei Române, la Cabinetul de Muzică, carnețel în care cel care conducea destinele țării nota cu sinceritate amară: „Eu în zadar caut să mă apropi [păstrăm ortografia originalului] de lume – lumea mă indispune; cu cât mă apropi, cu atât sunt mai departe. Lumea nu m-a înțeles, m-a judecat greșit. Eu însă o înțeleg și de aceea fug de ea."

Intitulat „Din cugetările mele. Schițe melodice" și datat 1917, carnețelul fără coperte conține un amalgam de gânduri despre muzică, trăiri personale, tulburătoare cugetări privind dragostea și fericirea și chiar și o concentrată analiză socio-politică. Însemnările ne arată un om exigent cu sine și cu alții, lucid și preocupat nu doar de mersul războiului, ci și de resorturile care duc la declanșarea conflictelor armate. „Un popor, ca să se poată numi civilizat trebuie să posedă câteva trăs[ăt]uri

... și câteva pagini ale acestuia

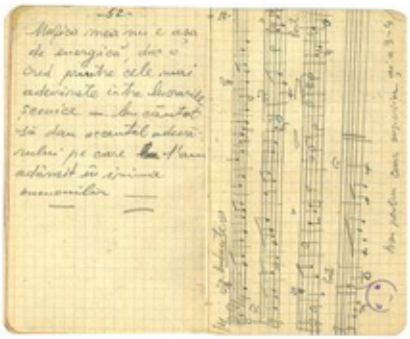

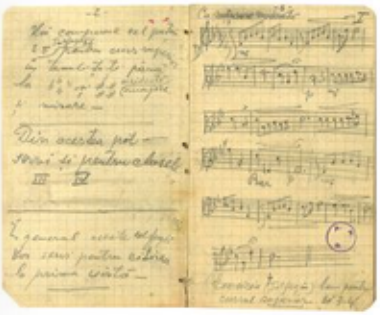

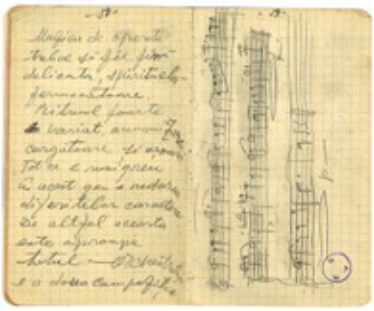

lăsa imaginația să zboare și pe tărâmul lui Euterpe. Mai multe compoziții scurte, destinate predării în diverse cicluri de învățământ, populează carnețelul generos. Iar între portativele desenate cu mână sigură, de un om cu formație inginerească, se strecoară și reflecții despre substraturile creației muzicale.

generale: Cultură, Artă, Tradiție, Organizație, Justiție, Industrie, Căi de comunicație etc. Războiul din 1914 și anii următori a răsturnat însă totul, prefăcând popoare civilizate în popoare primitive și barbare. Războiul acesta nu va îndrepta nimic, lumea va rămâne aceeași, firea omului nu se poate modifica. Nu va trece nici un an și toate păcatele vor reveni – mai grele și mai mari – și nici acest război nu va fi ultimul, cum se crede de unii naivi, omul trăește într-o luptă continuă și să nu uităm că oamenii formează popoarele."

Notele fugare scrise în carnețel trădează o gândire sobră, nelipsită uneori de accente sentimentale. „Asprimea nu-i folositoare", cugetă Ionel Brătianu într-un loc, pentru a adăuga, mai încolo: „Gelozia este un sentiment pe care nu-l pot suferi." Relațiile umane profunde sunt subiect de meditație în repetate rânduri. „Cine te poate face fericit: iubirea sau plăcerea?", se întreabă Brătianu pe o altă pagină, răspunzând înțelept: „Nici una, nici alta. Am însă oarecare încredere în prietenie." Doar că „Dragostea, timpul o vindecă, iar prietenia o denaturează".

Omul Brătianu, de un cavalerism autentic, își dezvăluie și latura curtenitoare. „Să spui unei femei că iubești pe alta care-i seamănă aidoma este, la rigoare, un mijloc romantic care te poate îndreptăți să-i vorbești de dragoste", notează el la un moment dat. Iar în alt loc, apar observații din același registru: „Femeia e prea frumoasă și o respect prea mult, ca să o întrebuințez ca mijloc de inspirație. Deși aceasta ar fi, cred eu, cel mai frumos compliment ce i se poate face." „Femeile care iubesc au o privire care pătrunde totul."

Este surprinzător, pentru trăitorii zilelor noastre, că un lider politic pe umerii căruia apăsau atunci responsabilitățile guvernării unei țări aflate în război și greu încercate găsea timp pentru asemenea cugetări. Și este și mai tulburător faptul că, între panseurile circumscrise... inimii, Ionel Brătianu își

„Sunetele, mai nehotărâte decât cuvintele, îți dau mai bine impresia infinitului și a patimei [...] Nimic nu m-a inspirat mai mult decât o melodie duioasă cântată din cimpoi [...] Muzica este arta cea mai complectă, în muzică mintea omenească crează. Pe câtă vreme în pictură nu se face altceva decât se copiază frumosul din natură", scrie Ionel Brătianu, contrazicându-l oarecum pe Horațiu, cu a sa formulare *Ut pictura poesis* (Pictura este asemenea poeziei).

„Muzica mea – mai nota omul politic – nu e așa energică, dar o cred printre cele mai adevărate între lucrările scenice. Am căutat să dau accentul adevărului pe care l-am adâncit în inima oamenilor." Iar în altă pagină: „Dacă încă mai compun, o fac numai pentru dorința de a îmbogăți literatura noastră muzicală, de a contribui cu cât de puțin la piedestalul artei noastre muzicale."

Asemenea gânduri sună astăzi aproape naiv; idealist, în orice caz. Este totuși impresionant să descoperi că liderul impunător, demnitarul rămas în memoria publică prin seriozitate și autoritate, avea asemenea sensibilități.

„O melodie trebuie să fie insinuantă și comunicativă, ca să placă și să prindă. În «Dragostea Carinei», inima mi-a condus mâna. Cele mai frumoase inspirațiuni isvorăsc din inimă. Nu neglijați însă nici partea tehnică, care aparține gândirei", subliniază compozitorul amator, oferind sfaturi din propria experiență. „A scrie o melodie simplă e tot ce e mai greu astăzi", conchide el.

Sunt, desigur, și alte însemnări similare în carnețelul cu reflecții și confesiuni. Ele dezvăluie un om cu solide preocupări intelectuale și cu o latură creativă nestăvilită de contextul dificil în care se manifesta. Personalitate complexă, Ionel Brătianu rămâne pentru posteritate nu doar ca un mare om de stat, ci și ca un suflet de artist. Iar „un artist trăește din public și pentru el". ■

CELEBRUL CHIRURG FERDINAND SAUERBRUCH A OPERAT LA CASTELUL FOIȘOR

VALI CORDUNEANU

Ferdinand Sauerbruch

„Daily Express **transmite din Copenhaga că Aliații desfășoară în acest moment o acțiune de căutare a lui Ferdinand Sauerbruch, deoarece există motive de îngrijorare că acest chirurg priceput, prin intermediul unei intervenții chirurgicale, a transformat fața lui Hitler până la nerecunoaștere și în acest mod l-a ajutat să fugă.“ Așa suna un anunț al agenției United Press (18 iunie 1945).**

„Regele a fost operat ieri dimineață la castelul Foișor (Sinaia) de o dublă hernie inghinală. Operația a fost făcută de profesorul berlinez Sauerbruch (același care o ciopârțește din șase în șase luni pe nora lui Dinu Brătianu). Buletinul publicat e semnat de doctorii Sauerbruch, Thorbandt [Gohrbandt – n.n.], **Băltăceanu și Cârstea. Medicii români sunt însă interniști (Cârstea e medicul de la Sinaia), așa că operația a fost făcută de străini. Toată lumea blamează faptul că nu s-a încredințat unui chirurg român o operație atât de elementară... Familia noastră regală e plină de tact! O tradiție de care nu vor să se despartă în ruptul capului! Berceanu, care se află cu spitalul lui militar la Sinaia, trebuie să fie furios...“, nota, în stilul său caracteristic, Constantin Argetoianu în** Însemnări zilnice **(23 ianuarie 1944).**

„Specialistul de renume internațional a intrat personal în contact cu numeroase personalități ale lumii publice și cu cei mai înalți demnitari: Wilhelm II, Hindenburg și Ludendorff, regele Mihai al României **[sublinierea ne aparține] și Rothschild, Lenin, Hitler și Goebbels, general-colonel Beck și alți membri ai Grupului din 20 iulie 1944 [atentatul împotriva lui Hitler** – n.n.], **pictorul Max Liebermann, actrița Adele Sandrock și mulți alții.“ – scrie pe supracoperta primei ediții a volumului semnat de Ferdinand Sauerbruch,** Das war mein Leben **(Aceasta a fost viața mea), apărut în 1951 la München. I-a mai avut pacienți pe: Wilhelm Röntgen (1845 – 1923), Numan Menemencioglu (1891 – 1958), ministrul de Externe al Turciei (medicul a ajuns la Ankara cu un avion pus la dispoziție de Hitler).**

Am căutat aceste extrase, pornind de la două fotografii în care apar medicul și pacientul său, regele Mihai (Sinaia, ianuarie 1944), descoperite în ediția a doua a amintirilor chirurgului Sauerbruch (1956), volum pe care l-am găsit la un târg de vechituri.

Informațiile privind operația suveranului erau transmise prin intermediul comunicatelor Mareșalatului Curții Regale, acestea fiind publicate în presă și *Monitorul Oficial*. Ele erau semnate de o echipă formată din: prof.dr. Sauerbruch, prof.dr. Gohrbandt, prof.dr. Băltăceanu și dr. Cârstea. Primul buletin medical (22 ianuarie 1944) consemna: „Majestatea Sa regele fiind suferind de hernie inghinală, s-a hotărât intervenția chirurgicală, în urma unui examen medical. Operația a avut loc azi dimineață la Castelul Foișor și a fost bine suportată. Starea generală este foarte bună. Majestatea Sa va trebui să păstreze un repaos complet de zece zile.“ Ultimul, al patrulea, este datat 1 februarie 1944: „Majestatea Sa regele, restabilindu-se complet după operațiunea suferită, a părăsit astăzi patul, intrând în convalescență.“

Dar cine erau membrii echipei medicale? Ferdinand Sauerbruch (1875 – 1951), de la a cărui naștere se împlinesc 150 ani, conducea Clinica de chirurgie de la Spitalul universitar „Charité“ din Berlin și ocupa funcția de general-medic la Marele Cartier al Wehrmachtului. Paul Gohrbandt (1896 – 1975), adjunctul lui Sauerbruch la „Charité“ și fost elev al acestuia, era profesor la Universitatea din Berlin (din 1934). Gheorghe Băltăceanu (1885, Strehaia – 1952), era profesor la Facultatea de Medicină din București, șef al Catedrei de balneologie (din 1933). Dan Berceanu (1893 – 1984) a fost profesor la Facultatea de Medicină din București (din 1941), apoi la cea din Timișoara (din 1950); mobilizat în septembrie 1942, a organizat și condus Spitalul Militar 415 din Sinaia.

„Cei de la Palat explică pentru ce regele a fost operat de nemți. Profesorul Sauerbruch a operat și a îngrijit până la moarte, cu cel mai mare devotament, pe mama reginei Elena. Regina Elena [1896 – 1982 – *n.n.*] a păstrat raporturi de prietenie și de recunoștință față de perechea Sauerbruch și a poftit acum câtăva vreme la dejun pe d-na Sauerbruch (elvețiană din naștere), venită să se mai întremeze, și care se afla găzduită la Dinu Brătianu. Explicația n-a prea mulțumit pe nimeni“, mai adăuga Argetoianu. Ceea ce el nu spune este că mama reginei Elena, prințesa Sofia a Prusiei (1870, Potsdam – 1932, Frankfurt), soția lui Constantin I al Greciei (1868 – 1923), era sora Kaiserului Wilhelm II. În plus, acest detaliu explică de ce, în toamna anului 1917, între cele două perioade în care a deținut tronul (1913 – iunie 1917; 1920 – 1922), Constantin I, aflat în exil în Elveția împreună cu familia și suita sa, a fost pacientul lui Sauerbruch, care opera în acel moment la o clinică din Zürich.

Regina Elena (stânga, așezată), în vizită la fiul ei aflat în convalescență, alături de echipa medicală

UNICAT ÎN SUD-ESTUL EUROPEI

În 29 ianuarie 1944, F. Sauerbruch a susținut, la Institutul German de Știință (cunoscut și drept Institutul Cultural German) din București, conferința cu tema *Paracelsus – un deschizător de drumuri în medicină*. Preocupat de Paracelsus încă din 1910, perioadă în care se găsea la Zürich, a ales drept motto al cărții sale de amintiri un citat din acesta.

„Ieri dimineață, domnii profesori doctori Sauerbruch și Gohrbandt, cunoscuții savanți germani sosiți în țara noastră pentru a îngriji de starea sănătății M.S. regelui Mihai, au vizitat Spitalul C.F.R. nr. 2, din Bd-ul Mărăști. Distinșii oaspeți, însoțiți de mai mulți medici și membri ai Misiunii germane în România, au fost întâmpinați de către doamna T.C. Orezeanu, ing. C. Atanasiu, subdirector general C.F.R., precum și întregul corp medical al spitalului, în

frunte cu d-nii dr. Săvescu, director medical, prof.dr. Rusescu, prof. Niculescu, dr. Max Popovici, precum și de tot personalul acestui spital model" – era o informație publicată de *Universul* din 31 ianuarie 1944. Cei doi oaspeți au vizitat pavilioanele spitalului „cu care se poate mândri țara noastră": chirurgie, medicină internă, pediatrie, fizioterapie, mecanoterapie, radiologie, sălile de operații, „toate instalațiunile construite și aranjate după cerințele moderne". Ei au acordat atenție „instalațiunilor clinicii infantile, care, sub raportul instalării și organizării, este unicul așezământ spitalicesc de acest fel din sud-estul Europei, pus sub conducerea d-lui profesor dr. Alfred Rusescu". Impresionat, Sauerbruch a scris în Cartea de aur a unității: „Semnând primul în această carte, exprim cele mai bune urări pentru activitatea medicală din acest frumos spital modern."

Chirurgul care a operat discută cu pacientul, regele Mihai al României

Ce se ascunde în spatele acestui articol cu aer festivist? În ianuarie 1944, gazde au fost: soția directorului general al C.F.R. (numit de generalul Ion Antonescu la 26 septembrie 1940), generalul Tudor Cristescu Orezeanu (născut în 1899, refugiat după război în Elveția), cu studii la Academia Tehnică Militară din Berlin; inginerul electromecanic Constantin Atanasiu (1897, Trușești – 1963), subdirector C.F.R., viitorul vicepreședinte al Comitetului de Stat al Planificării (1948 – 1963); Alfred Rusescu (1895 – 1981), cu studii și doctorat în medicină la Paris, profesor universitar la București din 1940, promotor al pediatriei (în 1990 Institutul pentru Ocrotirea Mamei și Copilului a primit numele său).

„Clinica infantilă" fusese inaugurată în 7 mai 1943, în cadrul unei festivități la care participaseră Maria Antonescu, soția conducătorului statului, Petre Tomescu, ministrul Sănătății, Constantin Bușilă, ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Horia Hulubei, rectorul Universității din București, Vintilă Ciocâlteu, decanul Facultății de Medicină. În cuvântul său, T.C. Orezeanu arăta că Guvernul cumpărase cota parte din spital care aparținuse Societății „Principele Mircea", pentru a putea face investiții. Societatea, creată în 1919 de regina Maria, în memoria ultimului său fiu (1913 – 1916), proprietară (din martie 1926) a unui teren din apropierea Aeroportului Băneasa, a cedat gratuit (aprilie 1927), 6.650 m² Casei Muncii C.F.R., pentru ridicarea a două pavilioane de spital pe Bd. Mărăști; al treilea pavilion îl construise Societatea „Principele Mircea". Dintr-un articol de presă din 1938, știm că pavilioanele nu erau folosite din 1927, pentru că nu existaseră fonduri pentru dotare. Suntem nevoiți să revenim la C. Argetoianu,

Ferdinand Sauerbruch a fost unul dintre cei mai importanți și mai influenți chirurgi din prima jumătate a secolului XX. A fost cunoscut, încă din 1905, pentru cercetările sale în domeniul chirurgiei cavității toracice. În plus, a dezvoltat o proteză de braț, care-i poartă numele, destinată invalizilor din Primul Război Mondial. În 1934, a reușit pentru prima dată să opereze peretele inimii după un infarct, pentru a elimina un anevrism. A devenit faimos la nivel mondial datorită numeroaselor intervenții reușite la esofag, pericard, lobii pulmonari și creier, pentru a îndepărta, de exemplu, tumori.

S-a născut la 3 iulie 1875, în Barmen (azi parte componentă a orașului Wuppertal). Din cauză că tatăl său a murit de tuberculoză în 1877, a fost crescut de bunicii dinspre mamă și a trebuit să repete un an școlar (a absolvit gimnaziul la 20 de ani). A studiat medicina la Marburg, Jena și Leipzig. Din 1902 a lucrat în clinici din Kassel, Erfurt, Berlin, Breslau – asistent al cunoscutului Johann von Mikulicz (1850, Cernăuți – 1905); dezvoltă o tehnică de operație toracică în camere cu presiune negativă, care a deschis noi posibilități în chirurgia cavității toracice. A fost chirurg șef și profesor în clinicile universitare din Marburg (1908 – 1910), Zürich (1910 – 1918),

pentru că, în calitate de ministru al Agriculturii și Domeniilor, semna în februarie 1928 expunerea de motive pentru o lege prin care se autoriza, tot aici, cedarea gratuită a 20.007 m² din partea Institutului de Cercetări Agronomice către Societatea „Principele Mircea", în scopul completării construcțiilor așezământului spitalicesc „Regina Maria".

În mai 1943, de puțin timp, funcționa, în alt pavilion, clinica de boli interne, ocupată însă atunci de răniții de război, urmând să fie deschise în scurt timp încă două pavilioane: chirurgie, ortopedie și mecanoterapie; radioterapie și tratamente cu agenți fizici. Se fac referiri la posibilii beneficiari (400.000 de persoane, însumând ceferiștii și familiile lor) și cele 120 de paturi pentru clinica pediatrică (25% disponibile pentru publicul larg). În noua clinică se asigura și pregătirea studenților medicinești.

Sauerbruch mai fusese o dată în țara noastră, cu ocazia unei manifestări științifice organizate de Facultatea de Medicină din München, în 1926. „Ne-am întâlnit în Budapesta. El a fost conducătorul expediției și a provocat cea mai frumoasă confuzie. Mai întâi a ales pentru noi un Orient Express care în ziua aceea nici măcar nu circula. Drept pedeapsă, l-am lăsat să meargă singur toată noaptea cu trenuri personale până la *Sibiu* [sublinierea ne aparține], unde, la deschiderea cursurilor, a trebuit să bâlbâie o scuză pentru întârzierea noastră. Apoi ne-a comunicat telegrafic, în timp ce noi ne veseleam cu un vin unguresc, o gară din Budapesta care era, de fapt, greșită..." – a povestit ginecologul Walter Stoeckl (1871 – 1961), care lucra atunci la Leipzig. Cei doi se împrieteniseră la Marburg în 1907, urmând mai târziu să fie colegi la „Charité" Berlin.

PERSONAJ CONTROVERSAT

Știrea de mai sus referitoare la operația plastică suferită de Hitler este revelatoare pentru climatul care exista imediat după război. Potrivit agenției United Press, în 9 iunie 1945, mareșalul Jukov afirma, în fața unor corespondenți anglo-americani care fuseseră în Capitala germană, că nu este convins de sinuciderea lui Hitler, iar generalul Berzarin, comandantul Berlinului, credea că dictatorul nazist a zburat spre Spania. Ultimele zile ale conflagrației mondiale l-au prins pe Sauerbruch trăind și operând zi și noapte, alături de a doua soție (Margot), în buncărul de sub „Charité". Rușii i-au permis să-și desfășoare în continuare activitatea, spitalul fiind des vizitat de Nikolai Berzarin.

Pictorul Max Liebermann (autoportret) a fost și el pacientul lui Sauerbruch

De atunci și până în prezent, Sauerbruch a rămas un personaj văzut în alb, negru sau gri, din cauza funcțiilor și distincțiilor primite, dar și a luării sau neluării

München (1918 – 1928) și Berlin (1928 – 1949). S-a înrolat voluntar în Primul Război Mondial.

S-a căsătorit în 1908 și a avut cinci copii cu prima soție, Adeline (1885 – 1961); după divorț, în 1939 s-a recăsătorit cu o colaboratoare apropiată de la „Charité", Margot (1905 – 1995). Afectat de o boală degenerativă a creierului, a fost pensionat în decembrie 1949. A decedat în 2 iulie 1951, cu o zi înainte de a împlini 76 de ani.

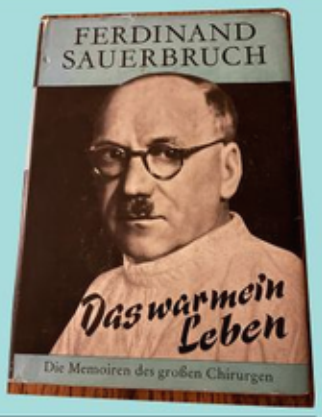

Coperta volumului doctorului, sub titlul Aceasta a fost viața mea. Memoriile unui mare chirurg

Prima ediție a cărții de amintiri (1951) a fost ecranizată în 1954; după încă doi ani (1956) a apărut deja ediția a doua a volumului, cu modificări. O monografie scrisă de dr. Wolfgang Genschorek a cunoscut opt ediții în R.D.G., până în 1989. Sauerbruch și Margot apar ca personaje în filmul serial de televiziune *Charité*, turnat în ultimii ani.

unor poziții publice în perioada celui de Al Treilea Reich, care priveau legislația rasială sau tratamentul prizonierilor de război. În 1934, la inițiativa lui Hermann Göring, este numit consilier de stat, iar în 1942 general-medic al armatei germane. Fără a fi membru NSDAP, a fost laureat, alături de chirurgul August Bier, al Premiului Național German pentru Cultură și Știință la unul dintre congresele anuale ale partidului nazist (Nürnberg, 1937); distincția se dorea o alternativă la Premiul Nobel. A primit Crucea de Merit de Război cu Spade în Grad de Cavaler (1943).

Pe de altă parte, s-a împotrivit eliminării medicilor de origine evreiască (160 numai la „Charité"); a încercat să-l păstreze pe cel mai apropiat colaborator, medicul primar Rudolf Nissen (1896 – 1981), dar acesta a

Pictura semnată de Liebermann, intitulată „Chirurgul", care îl reprezintă pe Ferdinand Sauerbruch (1932)

ales să plece din Germania și să se stabilească în Turcia; a continuat să opereze evrei și a fost prieten cu vecinul său, importantul pictor Max Liebermann (1847 – 1935; autorul unui celebru tablou, *Chirurgul*, care îl înfățișează pe Sauerbruch), fiind printre puținii care au avut curajul să asiste la înmormântarea plasticianului. În locuința sa s-au întâlnit membrii grupului care au organizat atentatul împotriva lui Hitler din 20 iulie 1944; printre ei s-a numărat fiul său Peter (apropiat al colonelului Claus von Stauffenberg), care a și fost arestat pentru o perioadă. Interogat de temuta căpetenie S.S. Ernst Kaltenbrunner, chirurgul a scăpat datorită faptului că nu era la curent cu detaliile atentatului.

Pe Hitler îl cunoscuse la München în 1920. După puciul împotriva Guvernului bavarez (1923), răniții au fost tratați de o echipă condusă de Sauerbruch, chirurgul trimițându-i viitorului dictator un medic asistent. În cartea sa de amintiri, Sauerbruch afirmă că s-a întâlnit cu Hitler de patru ori. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 septembrie 2025, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Câte avioane militare a afirmat Vladimir Vauhnik, în timpul întrevederii cu Hermann Göring, că dorește să achiziționeze Iugoslavia?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din iunie 2025 este:

„Pui"

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **domnul Augustin Nicula**, din **Deva**, jud. **Hunedoara**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2026.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail fără numele celui care trimite și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București**

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

MARGINALI ÎN PERIOADA MEDIEVALĂ

NOEMI NEMETHI

Lumea medievală s-a remarcat printr-o diminuare a individualismelor și individualităților în fața spiritului cooperativ, prin încurajarea sau prin impunerea stării de obediență, de supunere și de ierarhie în fața înalților lumii pământești și ai celei spirituale, în special în fața divinității.

Negustor reprezentat drept al treilea călăreț al Apocalipsei, miniatură engleză din veacul al XIII-lea

În cadrul societății medievale, datorită unor transformări treptate, s-a ajuns la apariția unei societăți paralele, cunoscută sub numele de marginalitatea socio-profesională (*Magazin istoric*, nr. 2/2013). Marginalitatea a apărut ca urmare a acțiunii unor grupuri sau indivizi de a respinge sistemul instituit în cadrul societății. Acești indivizi refuzau totodată să se conformeze normelor de convieţuire și principiilor cărora viața colectivă le rămânea supusă. Din această cauză, poziția lor socială și profesională era la periferia societății medievale.

Dar cine au fost până la urmă marginalii epocii medievale? Ce anume îi încadra pe o serie de indivizi în categoria marginalilor? Ei erau acei indivizi percepuți ca fiind „diferiți" de colectivitate, cei ale căror norme și valori de viață nu corespundeau cu cele propagate de scrierile biblice și de ierarhia bisericească, dar și de cutumele comunității în care trăiau, chiar dacă la periferia acesteia. Această diferențiere s-a bazat în principal pe două aspecte: forma lor de activitate și modul lor de viață.

O VIAȚĂ IMPREVIZIBILĂ ȘI PERICULOASĂ

Între secolele al XIII-lea și al XIV-lea, Europa a fost teatrul unei revoluții comerciale, în strânsă legătură cu sfârșitul migrațiilor și impunerea unei relative perioade de pace, care au făcut ca atât uscatul, cât și marea să devină din nou relativ sigure. Drept urmare, calitatea vieții s-a îmbunătățit, fapt ce a facilitat atât explozia urbană, cât și o creștere demografică semnificativă. Această creștere demografică a devenit în paralel atât o sursă de consumatori, cât și o sursă de producători și de mână de lucru eterogenă.

Concomitent cu geneza și dezvoltarea urbană caracteristică acestei perioade, observăm la nivel social și o desprindere de munca ogoarelor, de credința că toată lumea trebuia să-și câștige pâinea cu sudoarea frunții a unui număr tot mai însemnat de indivizi. Aceștia s-au văzut nevoiți să se consacre

Comerciant evreu și familia sa atacați de mulțime, pictură de Paolo Uccello, cca 1465 – 1469

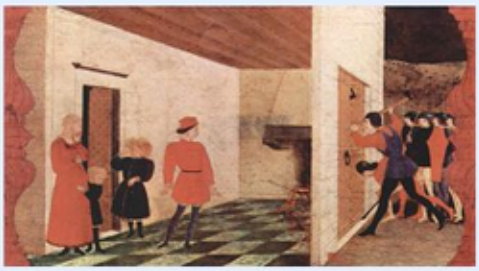

Târgoveți medievali, miniatură franceză din secolul al XV-lea

unei existențe riscante, în disonanță cu idealul, cu normele și valorile medievale.

O primă categorie de marginali apărută în lumea urbană medievală a fost cea a negustorilor de profesie, în categoria cărora îi includem și pe bancheri și cămătari.

Negustorimea a fost un fenomen specific orașelor, cele două având o geneză paralelă. În interiorul masei rurale, agricole, în care fiecare familie era legată de pământ din tată în fiu, în care munca apărea ca o pedeapsă pentru păcatul originar, dar și o cale de câștigare a mântuirii prin sudoarea frunții, puțini își doreau un mod de viață nomad, fără o comunitate de care să aparțină, o viață sub semnul neprevăzutului și al pericolelor.

Motivele pentru care negustorul a început să fie inclus în categoria marginalilor trebuie căutate în ciudățenia modului lui de viață, care contravenea stilului de trai al unui societăți preponderent rurale și agricole. Era perceput ca fiind „diferit" tocmai datorită mobilității sale, activității sale raționale de „afacerist", pentru care obținerea averii nu era împiedicată de niciun precept moral sau religios, nici măcar de comerțul cu păgânii.

Cămătari, ilustrație din Cronica Spiezer *din Berna, secolul al XV-lea*

Trebuie semnalat în acest punct că relațiile dintre negustori și Biserică nu au fost permanent și în totalitate ostile. Deja de la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul celui următor se observă o schimbare în ceea ce privește atitudinea Bisericii în raport cu profesia și statutul unui negustor.

Totul s-a datorat apariției în mentalul colectiv a ideii de „bun comun" sau de „utilitate generală". În această nouă viziune, negustorii contribuiau prin activitatea lor în mod decisiv la bunăstarea și prosperitatea întregii societăți. Contribuția aceasta era un scop nobil și onorabil, comercianții participând activ la salvarea și subzistența umanității. Coroborând acest fapt cu numeroasele mărturii ale unor donații consistente făcute de comercianți unor lăcașe de cult, se cuvine să menționăm că viziunea Bisericii asupra acestor „afacerești" s-a nuanțat treptat, s-a îndulcit pe măsură ce zorii modernității băteau (și) la ușa Bisericii.

HOȚII DE TIMP

Un reprezentant deosebit al categoriei marginale a negustorimii a fost cămătarul. Acesta apărea pentru omul medieval, supus dogmei bisericești, într-o ipostază demonică, fiind considerat întruchiparea Diavolului pe pământ. Cămătarul a fost marginalizat tocmai din cauza scopului activității sale – dorința de câștig –, dar și pentru modul prin care îl realiza, comițând astfel un păcat capital – avariția.

Biserica era de părere că existența de comerciant era periculoasă pentru salvarea sufletului, iar activitatea derulată de cămătari și scopul urmărit de aceștia contraveneau învățăturilor din Vechiul și Noul Testament. Conform acestora, camăta era o formă de lăcomie și un furt contra justiției, o insultă la adresa lui Dumnezeu, dar și o încălcare a ordinii impuse de El. Un alt motiv pentru care cămătarul a fost marginalizat a fost credința că acesta era un „hoț de timp", care deci îl fura pe Dumnezeu și se îmbogățea tocmai prin curgerea timpului din momentul când împrumuta până când primea înapoi cu dobândă. Cum timpul îi

aparţine numai lui Dumnezeu, el era un hoţ al patrimoniului Lui.

Viziunea faţă de muncă din prisma Bisericii l-a plasat pe negustor (cămătar) în categoria marginalilor. Prin spiritul lui „afacerist" – care nu îl oprea să facă afaceri nici măcar cu păgânii pentru a-şi spori averea – a ajuns să fie considerat un trândav, care trăia de pe urma manevrării banului – „ochiul Dracului".

Această relaţie tensionată cu Biserica şi cu modul de viaţă propovăduit de clerici a dus la o sancţionare şi o condamnare a cămătarului prin excomunicare, surghiun, interdicţia înhumării etc. Spre deosebire de negustori, a căror contribuţie la dezvoltarea comunităţii devenea certă în ochii Bisericii, fapt ce le-a asigurat acestora din urmă un statut mai favorabil de-a lungul timpului, cămătarii au rămas marginali prin excelenţă, discriminaţi de Biserică şi de societate, cu tentative de „disciplinare", de integrare în societate, în „Cetatea lui Dumnezeu", fără succes.

NEGUSTORI DE CUVINTE

O altă categorie de marginali aflată în strânsă legătură cu geneza oraşelor a fost aceea a intelectualilor. Geneza intelectualului medieval a presupus o diviziune a muncii în mediul urban, dar şi apariţia unor instituţii în care acesta să se poată manifesta. Într-o definiţie de factură medievală, intelectualul era cel ce „muncea cu cuvântul şi cu mintea", nu cu mâna, şi nu trăia din veniturile pământului. Uneori era desemnat şi cu termenii de „maestru" (*magister*) sau „profesor". Treptat, intelectualul începea să se simtă ca un meseriaş în ansamblul oraşului, funcţia sa fiind studiul şi predarea artelor liberale.

Totuşi, în ciuda unei aparente preţuiri, şi intelectualii au fost întruchipaţi dintr-un anumit punct de vedere în antiteză cu viziunea dogmatică a Bisericii, fiind numiţi de Sfântul Bernard „vânzători, negustori de cuvinte", deci care vindeau ştiinţa ce nu aparţinea decât lui Dumnezeu.

Nu putem să excludem totuşi că în plasarea intelectualilor în rândurile marginalilor societăţii medievale un rol important l-a avut şi o grupare mai atipică de intelectuali, numiţi goliarzi. Ei erau exponenţii unui vagabondaj şcolar, rătăcitori, criticaţi de tradiţionalişti. Goliarzii erau studenţi săraci, fără un venit sau vreun beneficiu bisericesc. Aventurieri, dinamici, mergeau din oraş în oraş

Socotitori de bani, miniatură din Codexul Cocharelli, *cca 1340, ce reprezintă avariţia, unul dintre cele şapte păcate capitale*

să înveţe şi criticau societatea şi ordinea socială, îi satirizau pe clerici, pe nobili, dar şi pe ţărani în poeziile lor. Pentru libertinajul moravurilor şi al spiritului lor, precum şi pentru critica lor contra societăţii religioase au fost marginalizaţi şi condamnaţi de Biserică. În secolul al XIII-lea, în urma persecuţiilor, ei au dispărut.

Este posibil ca relaţia mai tensionată a unei categorii însemnate din rândurile intelectualilor cu Biserica să fi pornit şi de la faptul că aceasta din urmă îi acuza pe intelectuali că furau ştiinţa, care aparţinea divinităţii. Învăţământul, studiul, cunoaşterea trebuia să fie în primul rând apanajul Bisericii şi să se afle în slujba idealului creştin.

În acest punct însă, se cuvine să menţionăm că

Curs de filosofie la Paris, miniatură din Marea cronică a Franţei, *finalul secolului al XIV-lea*

Studiul astronomiei și geometriei, miniatură din La Vraye Histoire du Bon Roy Alixandre *(Adevărata istorie a bunului rege Alexandru), începutul secolului al XV-lea*

statutul de marginal nu se aplica și intelectualilor care activau în sfera clericală. Aceștia erau de bună seamă aliați prețioși ai Bisericii în păstrarea, apărarea și promovarea cunoașterii, a dogmelor și normelor religioase. Spre deosebire de intelectualii din mediul clerical, intelectualii din sfera laică acționau pe „cont propriu", deci implicit aveau un grad mai mare de libertate în ceea ce privește gândirea și ideile exprimate. Ei puteau pune la grea încercare autoritatea Bisericii și, prin urmare, puteau deveni subiecții unor diverse prejudicii, pe lângă marginalizare.

CONSPIRAU ÎMPOTRIVA CELOR SĂNĂTOȘI

În general, persoanele care aveau un stil de viață mai mobil, mai nomad, supus unei doze mai mari de spontaneitate și trivial, precum vagabonzii, cerșetorii, cavalerii sărăciți ori toți cei care nu reușeau să „intre în rândul lumii", în accepțiunea medievală, nu aveau un loc de muncă, nu aveau o gospodărie sau o familie puteau să fie incluși în categoria marginalilor. Din acest punct de vedere, observăm că discriminarea unor elemente socio-profesionale putea fi însoțită și de o inițiativă de „disciplinare" socială, morală, caracteristică perioadei medievale.

Leproși arși pe rug în 1321, când au fost acuzați că au complotat să infecteze orașele din sudul Franței, miniatură engleză

Nici să fii bolnav, nebun sau infirm nu aducea o tratare, o raportare mai bună din partea societății medievale. De cele mai multe ori, această etichetă condamna cel mai probabil la calitatea de marginal, în paralel cu o respingere, repulsie din partea concetățenilor, dar și la o izolare permanentă din partea autorităților. Cazul leproșilor este cel mai relevant în această privință (*Magazin istoric*, nr. 11/2004). Leproșii, pe lângă faptul că erau în mod brutal respinși de societate, erau obligați să participe într-o ceremonie religioasă asemănătoare unei înmormântări (*Separatio Leprosorum*), unde erau „îngropați" simbolic și declarați, din punct de vedere legal, morți. Faptul că puteau fi bănuiți de conspirație împotriva oamenilor sănătoși îi transforma pe sărmanii bolnavi în ținte cu atât mai sigure ale oprobriului societății, Bisericii și al discriminării.

Fenomenul marginalității în perioada medievală a fost determinat de statutul socio-profesional al indivizilor, respectiv de modul lor de viață. Reacția autorităților vremii s-a desfășurat pe două paliere: disciplinare și discriminare. Ne putem întreba dacă aceasta era o formă incipientă de „discriminare", bazată pe criterii sociale, profesionale sau chiar fizice, și/sau reprezenta dorința autorităților laice și ecleziastice de a „disciplina" caracterul eterogen al locuitorilor, cu precădere cei ai orașelor. Încercau oare statul și Biserica – ca reprezentanți ai legii, ai ordinii, ai normei (creștine) – să elimine toate elementele neconforme, indezirabile, nepotrivite pentru exigențele morale, creștine ale societății? Putem aprecia astfel că orice „abatere" de la normă, de la ceea ce era acceptat ca fiind „în regulă, normal", orice „scăpa" unei forme de control, de uniformitate, de „racordare" la cadrul instituțional, legal și moral al societății medievale trebuia identificat, stigmatizat, condamnat, izolat și chiar exterminat?

Concluzia? Să îți propui să fii altfel, „diferit", și chiar să reușești să fii altfel nu era „sănătos" într-o societate atât de conservatoare precum cea medievală, în care la „modă" era uniformitatea. ■

ISTORICUL DAN BERINDEI ȘI AL SĂU „BULETIN DE NAȘTERE“

La Târgul Anticarilor din septembrie 2024, desfășurat în Parcul Obor din București, am găsit la vânzare și „Buletinul de naștere“ al academicianului Dan Berindei (1923 – 2021; mulți ani membru al Consiliului științific al revistei Magazin istoric**).**

REGATUL ROMÂNIEI

Primăria comunei București
Plasa Băneasa, județul Ilfov

OFICIUL STĂRII CIVILE

BULETIN DE NAȘTERE

No. 1200

Prenumele (de botez) Dan

Numele (de familie) Berindey

de sex bărbătesc născut la orele 5 p. din ziua de 3 ale lunei Martie 1923, în strada Antim No. 2 bis, înscris în registru astăzi.

Fiul a D-lui Alexandru Berindey de 24 ani avocat

și a D-nei Adina-Florica

născută Berindey de 20 ani

Spre credință s'a liberat acest buletin pentru a servi la ceremonia religioasă.

OFIȚER AL STĂRII CIVILE N. Alexandru

DIRECTOR GENERAL

Anul una mie nouă sute douăzeci și trei, luna Martie ziua 5

Documentul este emis la două zile după nașterea sa la 3 noiembrie 1923, în strada Antim nr. 2 bis, de „Primăria comunei București – Plasa Băneasa, județul Ilfov – Oficiul Stării Civile“. „Spre credință s-a liberat acest buletin pentru a servi la ceremonia religioasă.“ Părinți erau avocatul Alexandru Berindey (născut în 1899, la Paris, unde și-a susținut și doctoratul în Drept) și Adina-Florica, „născută Berindey“ (în 1903; autoarea unor cărți de povestiri și memorialistică, recăsătorită cu fiul academicianului Gh. Balș, inginerul Al. Balș, decedat în temniță comunistă în 1959).

Dintre străbunicii academicianului Dan Berindei, îi amintim pe frații Dumitru Berindei (născut în 1831; ministrul Lucrărilor Publice în 1870 – 1871, tatăl marelui arhitect Ion D. Berindei) și generalul Anton Berindei (născut în 1838; ministru de Război în 1896 – 1899, căsătorit cu fiica marelui jurist și ministru C. Brăiloiu, bunica mamei), dar și fruntașul liberal Emil Costinescu (născut în 1844; ministru până în 1917, bunic al mamei).

Născut într-un moment bun al României Mari, Dan Berindei a traversat apoi perioade tulburi, cu ani de război (evitând plecarea pe front prin absolvirea claselor liceale în șapte ani în loc de opt și a Facultății de Litere și Filosofie, secția Istorie, în trei ani, în ianuarie 1945) și de stalinism (la un moment dat era singurul reprezentant al familiei care nu era deținut politic, dar fusese scos din Institutul de Istorie în 1952 și trimis ca simplu muncitor). S-a căsătorit la 18 februarie 1945 cu Ioana, fiica istoricului Ioan Hudiță, fruntaș al P.N.Ț. și ministru, naș de cununie fiind istoricul Gh. Brătianu. Din căsătoria lor s-au născut doi copii: Mihnea (în 1948, turcolog stabilit în 1970 la Paris, fondator la 31 decembrie 1989, la București, al Grupului pentru Dialog Social; decedat la 19 iunie 2016) și Ruxandra (născută în închisoare în 1951).

Ciprian NIȚULESCU

„AFACEREA WAHRMUND“

DORINA MIHALCEA

Cu mai bine de un secol în urmă, omul politic liberal I.G. Duca atrăgea atenția cititorului român asupra unei noi și radicale turnuri în societatea austriacă. Articolul, apărut într-un număr din iulie 1908 al revistei Viața românească, **trata așa-numita în epocă „afacere Wahrmund“.**

„A făcut mult zgomot în Austria afacerea Wahrmund. Un simplu incident universitar a luat, în câteva zile, proporțiile unui incident național, care a zguduit Austria din hotar până în hotar. Afacerea în sine era fără mare însemnătate. Un profesor de teologie făcea, la Innsbruck, un curs ale cărui idei au părut cercurilor ecleziastice prea libere. De unde, intervenție a nunțiului papal, protestare a Ministerului de Culte austriac, împărțire în două tabere a studenților și, în fine, grevă în toate universitățile și manifestațiuni anticlericale în toate orașele.

De ce toate acestea pentru un profesor, care a făcut un curs ce n-a plăcut câtorva cardinali? Pentru că această afacere n-a fost decât un pretext.

De mult există în Austria o adâncă nemulțumire împotriva epitropiei clericale și această nemulțumire nu aștepta decât un prilej ca să izbucnească. Acest prilej a fost afacerea Wahrmund. De aceea se și poate spune că ea reprezintă prima încercare serioasă pe care Austria o face ca să scuture jugul clerical.“

Pentru istoricul Jan Jakub Surman (autorul unei interesante istorii a vieții universitare austriece între 1848 – 1918), Ludwig Wahrmund „a fost victima uneia dintre cele mai extreme violări a autonomiei universitare din statul austriac post 1848“.

Să ne întoarcem în trecut pentru a descurca ițele unei istorii complicate, care a scurtcircuitat societatea austriacă la început de veac XX.

Perioada în care a explodat este una foarte importantă, după cum sublinia Surman. În timpul pontificatului său (1878 – 1903), Leon al XIII-lea promovase mai mult o doctrină scolastică, conform căreia religia și știința coexistă, dar, totodată, a și intensificat studiul operelor filosofului medieval Toma d'Aquino, creatorul tomismului, concepție conform căreia știința și filosofia trebuie să slujească religiei. În 1881, a reînființat Observatorul astronomic al Vaticanului (anterior confiscat de Regatul Italiei), „pentru ca lumea să vadă clar că Biserica și Păstorii ei nu se opun științei adevărate, fie ea umană, fie divină, ci că o îmbrățișează, o încurajează și o promovează“ (scrisoare papală din 14 martie 1881).

Cel care i-a urmat însă în scaunul papal, Pius al X-lea (1903 – 1914), a fost unul dintre cei mai vocali luptători împotriva modernismului. A reintrodus așa-numitul neo-tomism, materializat, la 3 iulie 1907, prin decretul intitulat *Lamentabili sane exitu* (Cu rezultate într-adevăr lamentabile). A condamnat astfel, în mod oficial, câteva zeci de teze, în cea mai mare parte provenite din operele teologului modernist Alfred Loisy (1857 – 1940).

Conform acestuia din urmă, se crease o prăpastie imensă între cunoașterea naturală și cea supranaturală, care nu putea fi depășită decât printr-o perspectivă schimbată de interpretare critică a scrierilor sfinte. Una dintre cele mai cunoscute și, totodată, controversate afirmații ale preotului Loisy – „Iisus și-a anunțat împărăția, dar a venit, în schimb, să se impună Biserica" – i-a adus nu numai oprobriul instituției papale, ci și eliminarea din postul de profesor la Universitatea catolică din Paris (1893), mai târziu interzicerea unora dintre lucrări și, într-un final, în 1908, excomunicarea.

În Austria situația era una complicată încă de la începutul veacului al XX-lea, după cum avea să sublinieze și istoricul Christoph Weber. Atunci când Guvernul imperial de la Berlin a creat un al doilea post universitar de istorie la Universitatea din Strasbourg și a decis numirea profesorului catolic Martin Spahn (1875 – 1945), în tabăra liberal-protestantă s-a stârnit un adevărat val de indignare. Însuși Theodor Mommsen (1817 – 1903) s-a ridicat, în 1901, împotriva deciziei, subliniind faptul că ea poate fi considerată o lovitură la adresa libertății științei: un savant catolic, precum Spahn, nu avea cum să răspundă exigențelor unei cercetări complet independente, deoarece era profund legat de Biserică și mai era și... foarte tânăr! Declarația reputatului specialist în istoria romană a făcut imediat senzație: a primit scrisori de susținere de la aproape toate universitățile din spațiul imperiului. Mai ales că profesorii fuseseră incitați să reacționeze și de o campanie virulentă condusă de economistul și reformatorul social Lujo Brentano (1844 – 1931; *Magazin istoric*, nr. 7/2025). Brentano, alături de Mommsen susținea, în fond, păstrarea vechiului *statu quo* din sistemul educațional superior, respectiv predominanța protestantă în universitățile de limbă germană.

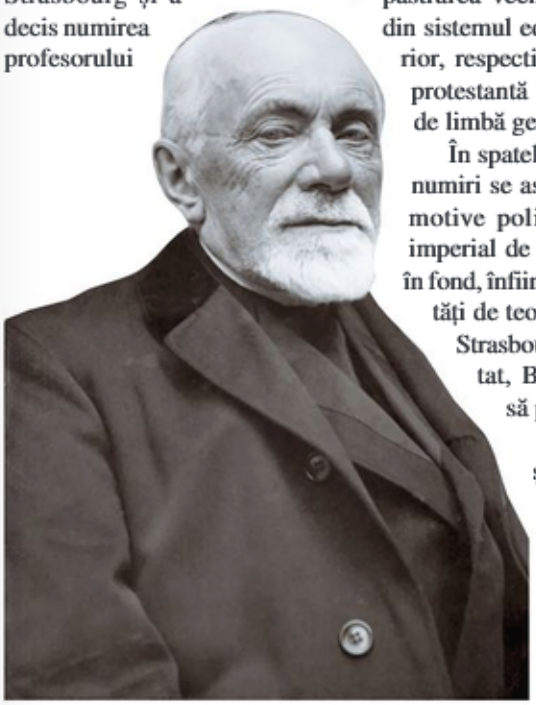

Alfred Loisy, teologul excomunicat

În spatele controversatei numiri se ascundeau însă și motive politice. Guvernul imperial de la Berlin dorea, în fond, înființarea unei facultăți de teologie catolică la Strasbourg, în care, treptat, Biserica catolică să preia controlul. La rândul ei, și Universitatea din Strasbourg s-a simțit ignorată, deoarece decizia de la Berlin fusese unilaterală și, în consecință, a întreprins numeroase demersuri pentru a bloca sosirea lui Spahn. Dar toate au fost în zadar.

În anul următor, 1902, și profesorul vienez de Drept canonic și Istorie ecleziastică Ludwig Wahrmund (1860 – 1932) a publicat o broșură, intitulată *Religie și clericalism*, în care propunea pur și simplu despărțirea statului de Biserică, atunci când era vorba despre universități, ca instituții ale statului. Imediat după apariție, cărticica a stârnit dezbateri aprinse, atât în mediul academic, cât și în Parlament. Wahrmund era un angajat al Facultății de Drept din cadrul Universității din Innsbruck, post pe care îl ocupa încă din 1896, poziția căpătând-o cu ușurință, deoarece avusese, inițial, acceptul și susținerea oficialităților atât clericale, cât și laice din Tirol, o regiune în care catolicismul roman era religia predominantă.

Și nu a fost singura situație care i-a scos numele în față, în acea perioadă. O dispută cu un om politic local, conservatorul Georg Jehly (1848 – 1906), printre altele și directorul unei importante publicații periodice catolice din Innsbruck, i-a adus admonestări chiar și din Parlament. După ce a considerat, în public, că unele dintre valorile culturale promovate de Jehly nu reprezintă decât o „sărăcie de idei și un fanatism orb", Wahrmund a fost mustrat de ministrul Educației, filologul specializat în studii clasice Wilhelm von Hartel (1839 – 1907), într-o ședință parlamentară, în martie 1902.

Papa Pius al X-lea

O scurtă perioadă situația părea că se calmase.

În 1906, profesorul Wahrmund a acceptat președinția filialei din Innsbruck a nou înființatei Asociații a Școlilor Libere (1905) – o instituție privată, cu scopul de a reforma învățământul austriac, interesată, în primul rând, de a îndepărta influența Bisericii catolice asupra sistemului educațional național. În discursul ținut cu prilejul ceremoniei de inaugurare a organizației din Innsbruck, Wahrmund a incriminat înapoierea teologiei promovate de Roma.

Era, din nou, un gest de mare revoltă sau putea fi simplu trecut cu vederea de autorități?! Istoricul american John W. Boyer, autorul unei interesante analize a învățământului superior din Europa și America în jurul anului 1900, a încercat să pună mai multe întrebări, tocmai cu scopul de a elucida situația.

Deoarece, cu toate că părea simplă, nu era nici pe departe astfel. Dacă plecăm de la angajatorul direct al profesorului, acesta era statul habsburgic, nu Biserica catolică. Dacă erau analizate prevederile Constituției austriece din 1867, Wahrmund deținea libertatea de a preda sau a scrie orice dorea. Însă greutatea cazului era indusă de faptul că trebuia judecată tocmai disputa cine prima în domeniul științelor teologice: statul sau Biserica?! Putea statul să garanteze cercetătorilor din domeniu libertatea, atât în ceea ce privea temele atinse, cât și de a se folosi de cunoștințele dobândite pentru a ataca Biserica?! Oare nu erau încălcate, prin asemenea declarații publice, prevederile articolului 303 din Codul penal austriac, care proteja de calomnie toate „religiile recunoscute"?! Unde se regăsea, în fond, granița dintre cercetarea științifică și polemica politică?! Sau cum trebuia statul să o stabilească și, mai ales, cum să aplice sancțiuni în cazul derapajelor?!

Sunt o mulțime de întrebări, la care, se pare, societatea austriacă a momentului nu fusese pregătită să ofere răspunsuri ferme. Era încă un teren periculos, nedefinit...

Și de acea situație puteau profita și o tabără, dar și cealaltă! Mai ales că lucrurile începeau încetul cu încetul să se complice.

În 1907, un viguros semnal de alarmă a venit din exterior, odată cu apariția unei noi enciclice papale, *Pascendi dominici gregis* (Hrănirea turmei Domnului, cu subtitlul *Despre doctrinele moderniștilor*, 8 septembrie 1907). De astă dată Pius al X-lea nu mai lăsa nicio portiță de scăpare: modernismul era considerat „sinteza tuturor ereziilor".

În Austria, primarul Vienei, Karl Lueger (în opinia specialistului în istorie austriacă Chris O'Neill, cea mai polarizantă personalitate din istoria modernă a țării, un catolic fervent și un antisemit, dar, totodată, un edil reformator, care și-a pus amprenta pe modernizarea Capitalei austriece), a început să promoveze un vis mai vechi: recâștigarea mediului academic sub umbrela Bisericii.

Wahrmund a considerat că era de datoria sa să riposteze, și chiar cu celeritate. A luat poziție, criticând Biserica catolică și, mai ales, a sa viziune asupra lumii și a studiilor de stat. Transformat, ulterior, în broșură publicată, textul a provocat

tulburări serioase în Innsbruck: conservatorii au ieșit în stradă, cerând demisia profesorului; chiar și unii colegi s-au ridicat împotriva celui care emisese o asemenea blasfemie.

O altă confruntare a lui Wahrmund cu un alt politician conservator tirolez, Michael Mayr (1864 – 1922, ulterior cancelar al Austriei, între iulie 1920 – iunie 1921), a tulburat și mai mult apele. După ce Mayr l-ar fi criticat în spațiul public, Wahrmund i-a trimis o scrisoare deschisă, în care, printre altele, cu o ironie dură, îi numea pe studenții catolici de la Universitatea din Innsbruck, cu care interacționase ca profesor, „cârtițe și paraziți", care ar trebui să fie eliminați din facultăți, cu orice mijloace.

Nunțiul papal Gennaro Granito Pignatelli di Belmonte

Însă punctul culminant a fost atins atunci când, la 18 ianuarie 1908, la o sesiune academică organizată de Asociația Școlilor Libere, Ludwig Wahrmund a ținut faimoasa sa prelegere – o condamnare furibundă a politicii papalității și a recentelor sale declarații oficiale. Nu au scăpat nici subiecte până atunci considerate sacre, precum dogma imaculatei concepțiuni sau infailibilitatea Papei, abordate într-o manieră deloc elegantă, după cum au subliniat într-un studiu (publicat în 2022) doi specialiști de la Universitatea din Pisa, Raimond Cubeddu și Marco Menon.

Inițial, statul austriac a ezitat să intervină direct, sperând că furtuna se va stinge de la sine. Era adevărat că o parte considerabilă a populației, corpului profesoral sau a studenților cereau demiterea lui Wahrmund, dar guvernanții se gândeau că dacă lasă situația să se liniștească, totul va trece de la sine.

Dar planurile le-au fost date peste cap, când în ecuație a intervenit însuși nunțiul papal Gennaro Granito Pignatelli di Belmonte (1851 – 1948, în funcție la Viena între 1904 – 1911). Acesta a cerut o audiență la ministrul de Externe, Alois Lexa von Aehrenthal (1906 – 1912), solicitând demiterea lui Wahrmund și suprimarea recentei sale lucrări, pe motiv că ar fi fost „cea mai respingătoare carte scrisă vreodată".

În ochii multora, cererea oficialului de la Vatican putea fi interpretată ca o ingerință în politica națională, într-o atmosferă deja extrem de tensionată. Catolicii însă au protestat energic, atât pe străzi, cât și în presă, contra lui Wahrmund. În cele din urmă, procurorul Vienei a confiscat volumul.

Situația s-a înrăutățit și mai mult când, între 17 și 20 martie 1908, nunțiul apostolic a oferit mai multe interviuri și declarații în cele mai importante ziare locale, în care protesta pentru lipsa de reacție a oficialităților politice austriece. Cuvintele folosite erau de o neașteptată duritate: blasfemiile profesorului Wahrmund îl vizează direct pe... Dumnezeu, el s-a autoexclus din rândurile enoriașilor. Vinovat că situația trena era și ministrul Religiei și Instrucțiunii, Gustav Marchet (iunie 1906 – noiembrie 1908), care trebuia demis.

Răspunsul ministrului Marchet a fost însă ferm: „Profesorul de la Innsbruck a făcut uz doar de drepturile sale individuale de cercetare liberă și, prin urmare, supunerea lui la alte reguli nu poate fi admisă."

Opinia publică era în mod clar divizată! Pe de o parte, tabăra clericală, presa de limbă germană conservatoare și episcopii; pe de alta, progresiștii. Pentru Jan Surman, situația se putea interpreta efectiv ca un război cultural, în care cultura nu se referea în mod strict la o afiliere etnică sau la una lingvistică, ci, mai degrabă, la confesiunea religioasă.

Până la urmă, lucrurile

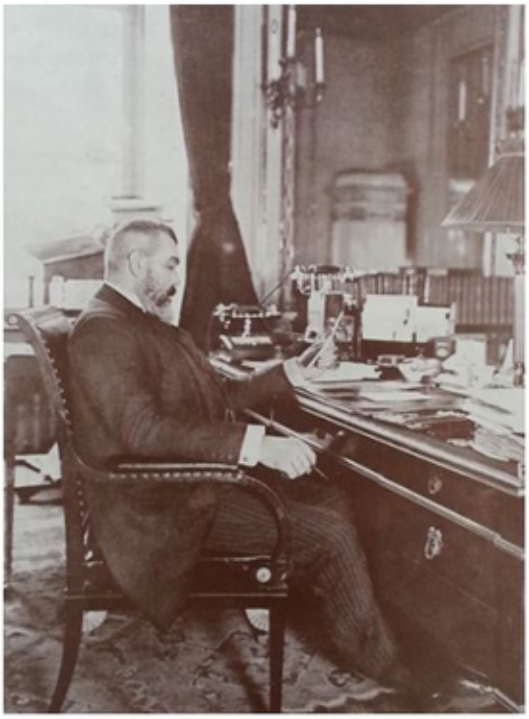

Ministrul Religiei și Instrucțiunii, Gustav Marchet

aveau să fie oarecum rezolvate prin canale mai puțin... oficiale. Conducerea Facultății de Drept din Innsbruck a fost forțată să declare, la 21 aprilie, că, din semestrul de vară, prelegerile de Drept canonic ale profesorului Wahrmund vor fi eliminate. În ciuda acestei decizii, Colegiul Profesorilor, întrunit câteva zile mai târziu, la 15 mai, anunța că Ludwig Wahrmund era liber să conducă dezbaterile de la cursul său și în semestrul viitor, după programul anterior!

Pentru a atenua consecințele nefaste ce îi priveau pe studenții de la Facultatea din Innsbruck, oficialitățile din învățământ s-au gândit la o soluție ingenioasă: predarea unui curs în acest domeniu să fie, deocamdată, suspendată, iar comisiile de examinare, în consecință, să treacă cu vederea lipsa de cunoștințe a studenților la examene.

Deciziile au nemulțumit corpusul progresist: „Este o rușine!"; „Este un mare pericol" – au declarat la unison. S-au depășit rapid granițele Austriei: la Praga, protestele pentru susținerea lui Wahrmund au condus chiar la o demonstrație comună a studenților cehi și germani.

Dar i-a făcut și mai solidari pe reprezentanții taberei adverse: la 16 mai, studenții catolici au ocupat Universitatea din Graz pentru a contracara strigătul de luptă al presei liberale, care incita studenții anticlericali să protesteze dacă Wahrmund nu se reîntorcea la catedră.

Când acesta s-a întors la Innsbruck, la 1 iunie, a declarat că va continua. Nu avea să se dea bătut și își va ține prelegerile. Guvernatorul regiunii Tirol, Markus von Spiegelfeld (în funcție din 28 august 1907) nu a mai avut cale de întoarcere: a fost nevoit să închidă cursurile Universității. Studenții ce îl susțineau pe profesorul Wahrmund au declarat grevă națională, începând cu 3 iunie, proclamată în marea majoritate a universităților austriece. Tabere altădată divizate – prosemite și antisemite – s-au reunit împotriva aceleiași cauze: teama de clericalism.

Ținând cont de turnura periculoasă a situației și de faptul că lucrurile puteau scăpa foarte ușor de sub control, autoritățile au fost nevoite să îl convingă pe Wahrmund să încheie un acord special. Profesorul avea să fie transferat la Universitatea Germană din Praga, începând chiar din acea toamnă, păstrându-și toate drepturile financiare, atât de atunci, cât și în ceea ce privea pensia. Cu toate că Wahrmund a încercat, în mai multe rânduri, să se reîntoarcă la Viena, toate demersurile sale s-au soldat cu insuccese. Ulterior, a ajuns să declare că atât de multele insulte și comportamentul membrilor și susținătorilor anumitor partide, dar și ale unor colegi sau studenți, l-au făcut să nu mai poată profesa în Austria. A și rămas la Praga, până la moarte (survenită în septembrie 1932).

În opinia lui Boyer, așa-numita „afacere Wahrmund" a lăsat urme importante în societatea austriacă și nu numai. A fost un test major al libertății academice universitare, demonstrând că, deși se respectă aproape constant teoria libertății profesorale, apar și uriașe costuri privind exercitarea acestei libertăți în afara aulei. ■

EVREI LA CURTEA ȚARULUI

ASHER SHAFRIR

Petru I, cunoscut ca Petru cel Mare (1672 – 1725), este o figură controversată în istoria Rusiei. Admiratorii săi sunt mulți, la fel ca și detractorii. Viața lui este plină de contradicții. El a reușit să ridice Rusia de la o țară primitivă, înapoiată, la o putere europeană, cu toate că a folosit metode brutale ca să-și atingă țelul.

Curtea țarului Petru I în viziunea pictorului Stanislaw Chlebowski

Întreaga lui domnie a fost plină de conflicte. A început-o în 1682, când era încă un adolescent, iar armata s-a revoltat contra lui. Mulți dintre prietenii și rudele sale au fost măcelărite, între care și mentorul lui iubit, gardianul personal al mamei lui, Artamon Matveiev, care a fost tăiat în bucăți în fața lui.

Mai târziu, autoritatea lui a fost subminată la instigarea propriului fiu, prințul Aleksei, care s-a opus reformelor tatălui.

RĂDĂCINI EVREIEȘTI

Tatăl lui Petru, țarul din dinastia Romanovilor Aleksei I, a fost căsătorit de două ori. Ambele soții au născut succesori, care, după moartea lui, au dus o luptă pentru moștenire cumplită și sângeroasă. Băiatul cel mai mare, Fiodor al III-lea, s-a aflat la putere șase ani, până a murit. Petru a devenit co-țar cu fratele său vitreg, Ivan al V-lea, care era băiatul mijlociu. În realitate, sora lor, Sofia, deținea toată puterea. Mama lui Petru, cea de a doua soție, Natalia Kirilovna Narîșkina, era o persoană de o inteligență rară printre femeile Rusiei, având o vastă educație europeană. Ea avea un străbunic carait, Narîșko din Crimeea, de care era extrem de apropiată. Caraiții sunt o sectă religioasă provenită din evrei, care respectă exclusiv Vechiul Testament, ignorând restul scripturilor evreiești cum ar fi Talmudul. Interesant de adăugat că toți descendenții casei Romanov după Petru au ținut minte provenienta lor, dovedind o toleranță excesivă față de minoritatea caraită din Crimeea și Lituania. Petru însă a ignorat rădăcinile sale caraite, dar aceasta nu a afectat atitudinea lui față de evrei.

Pe de altă parte, criticii lui Petru nu ratau nicio ocazie să sublinieze originile lui evreiești și să-l defăimeze ca fiind Anticristul. Biserica ortodoxă rusă a ponegrit ceea ce ea a perceput drept o cruciată de modernizare contra religiei și moralității.

Artamon Matveiev

În martie 1697 Petru a pornit în așa-numita „Mare expediție" cu un grup de 250 de persoane în țările înaintate din vestul Europei. El a organizat expediția ca să învețe cum să reformeze Rusia, care rămăsese foarte înapoiată, și să găsească noi aliați în războiul contra Imperiului Otoman. A călătorit incognito, ca o persoană simplă, fiind conștient că dacă ar fi mers ca țar i se arăta doar ceea ce voiau ei ca el să vadă. În ciuda eforturilor sale de a se ascunde, au început să se răspândească zvonuri și identitatea lui a fost dezvăluită.

După vizite în Olanda și Marea Britanie, el și-a dat seama că expediția nu a beneficiat de mai nimic, în afară de câteva legături cu oameni de știință din aceste țări, care căutau fonduri pentru cercetările lor. După întoarcerea în Rusia, a început să aplice cele văzute în țările europene, în cultură, tehnologie, în plan socio-economic. De aceea, a început să caute în Europa oameni calificați pentru a-i folosi la realizarea acestor proiecte.

În luna octombrie a anului 1697, Antonio de Vieira, un ofițer naval de grad minor, pe care Petru l-a cunoscut în Olanda, a primit o scrisoare recomandată expediată din Rusia. Scrisoarea conținea o invitație ca el să servească ca asistent personal al țarului și să devină cetățean rus sub numele de Anton Devier. Tânărul a acceptat fără ezitări, începând în felul acesta o carieră rusească ca unul dintre cei mai renumiți evrei de la Curtea lui Petru cel Mare.

Despre tinerețea lui Vieira se știu foarte puține. S-a născut în anii 1680, după ce familia lui a fugit din Portugalia de Inchiziție. Tatăl, Manuel de Vieira, era vânzător de arme. Antonio împlinise 12 ani când tatăl lui a murit. Mai târziu, el s-a alăturat marinei olandeze.

La început, Vieira a fost consilierul personal al lui Petru, însă foarte rapid a fost numit secretar naval, iar la vârsta de 26 de ani a devenit general aghiotant. Avansarea lui fulgerătoare a trezit multă invidie, mai ales din partea prințului Aleksandr Menșikov, un prieten al lui Petru din copilărie, care avea o atitudine negativă față de evrei. Lucrurile s-au complicat când Devier s-a îndrăgostit de sora mai mare a lui Menșikov, Anna, iar ea a rămas însărcinată. Când el a venit să-i ceară mâna, servitorul lui Menșikov l-a azvârlit pe scări. Neavând încotro, el a apelat la țar, care a insistat ca prințul să aprobe nunta.

În 1718, Petru a înființat la Sankt Peterburg prima forță de poliție. Devier, devenit între timp un aristocrat, a condus această forță cu un devotament remarcabil, încât orașul a fost curățat rapid de tâlhari și de corupție. Pedepsele erau variate, de la amenzi usturătoare și până la deportare în Siberia. Devier a înfrumusețat orașul cu parcuri, lumini și bănci.

După moartea lui Petru în 1725, Anton Devier a devenit victima unei conspirații uneltite de Menșikov ca o răzbunare la umilirea ce-i fusese adusă. Devier a fost lipsit de toate rangurile și titlurile sale și condamnat să fie spânzurat. În ultimul moment, a fost exilat în Siberia. Acolo el a devenit directorul portului Ohoțk, de unde a organizat expediții navale rusești în jurul continentului.

Natalia Kirilovna Narîșkina

Antonio de Vieira, devenit Anton Devier

În 1741, după ce fiica lui Petru, Elisabeta, a fost încoronată ca împărăteasă, l-a adus înapoi din exil pe Devier și i-a returnat rangurile. El a murit în 1745 și a avut o înmormântare regală.

DIPLOMAT ȘI INTERPRET

Baronul Piotr Pavlovici Șafirov (1670 – 1739) a fost un alt evreu care a obținut ranguri înalte la Curtea lui Petru cel Mare. Șafirov era un diplomat talentat și unul dintre oamenii cei mai influenți din Rusia. A condus serviciul poștal rusesc, a fost în fruntea a două ministere – Mine și Metalurgie, respectiv Comerț Exterior. De asemenea, el s-a aflat în fruntea delegației care negocia cu Imperiul Otoman.

Tatăl lui Șafirov, Pavel, era un evreu polonez, consilier al unui aristocrat rus, foarte educat și cunoscător al multor limbi. El a fost botezat împreună cu familia sa și lucra ca traducător la Ministerul Afacerilor Externe al Rusiei. Se povestește că acest Pavel Șafirov ar fi organizat o scurtă întâlnire între fiul său mai mare și țar în magazinul fabricii unde acesta lucra. Petru cel Mare a descoperit că tânărul stăpânea germana, poloneza și franceza și că era un negustor excelent. Fie că povestea este adevărată sau nu, Piotr Șafirov l-a acompaniat în anul 1697 pe țar în marea lui expediție, ca traducător.

El nu a aspirat niciodată să joace rolul unui confident și de aceea a păstrat o distanță respectuoasă față de monarh. Dar s-a dovedit indispensabil. În Olanda, de exemplu, el a achiziționat materiale pentru forța navală rusă care se va întemeia în curând.

Mai târziu, Șafirov s-a alăturat corpului diplomatic superior, purtând negocieri cu Uniunea Polono-Lituaniană, într-o tentativă de a câștiga aliați în războiul rus contra Suediei pentru stabilirea unei ieșiri a Rusiei la Marea Baltică. El a fost promovat ca secretar și asistent al ministrului de Externe, obținând astfel controlul asupra politicii externe ruse, devenind diplomatul rus cu cel mai înalt rang – în toate în afară de titlu.

Piotr Șafirov semăna din multe puncte de vedere cu Petru cel Mare. Amândoi erau nerăbdători, impulsivi, alcoolici, cu toate că Șafirov susținea că el bea alcool din cauze pur profesionale: ambasadorii care erau în jurul mesei lui erau bețivi care vorbeau, dezvăluind informații folositoare. În 1709, Șafirov a fost numit prim-ministru, a primit proprietăți feudale, titlul de baron și sume de bani semnificative, ca apreciere pentru serviciile lui extraordinare.

În 1711, armata rusă a suferit lângă Marea Caspică o înfrângere zdrobitoare din partea otomanilor, care erau aliați cu suedezii, un alt dușman aprig al rușilor. Situația s-a deteriorat atât, încât la un moment dat Petru era gata să returneze teritoriile ocupate de la otomani, teritoriile din jurul Sankt Peterburgului luate de la suedezi și să-l accepte pe Stanislaw Leszczynski conducător al Uniunii Polono-Lituaniene. Datorită negocierilor lui Șafirov, Rusia a făcut concesiuni minimale otomanilor, păstrând în același timp toate pământurile luate de la suedezi.

Prințul Aleksandr Menșikov

Fiind extrem de bogat, Piotr Șafirov s-a folosit de poziția sa ca să-și mărească averea. Nu știm dacă țarul și-a dat seama că

el este jefuit de consilierii săi, dar având nevoie de sprijinul lor, a închis ochii.

Căderea lui Șafirov a început când prințul Menșikov l-a acuzat de corupție, nepotism și infidelitate, împreună cu câteva rude evreiești ale lui. Procesul senzațional din 1723 s-a terminat cu condamnarea lui și numai în ultima clipă a scăpat de ștreang. Toate proprietățile i-au fost confiscate și titlurile luate. A fost exilat în Siberia, unde nu a mai ajuns. Din cauza deteriorării sănătății, i s-a permis să rămână la Novgorod, nu departe de Moscova.

Piotr Șafirov

După moartea lui Petru cel Mare, în 1725, Șafirov a fost adus înapoi la Sankt Peterburg și reinstalat în toate pozițiile sale anterioare. I s-au returnat toate averile în afara sabiei lui, care s-a pierdut. În locul ei, a primit calul stăpânului său, Petru cel Mare.

BUFONUL ȚARULUI

În perioada lui Petru, bufonul încă mai ocupa un loc important în cercurile imperiale. Nu exista o cale mai amuzantă de a distra elitele plictisite decât clovnii, care puteau să-i spună țarului tot ceea ce curtenii nu puteau.

Un asemenea personaj la Curtea lui Petru cel Mare a fost Ian Lacosta. Născut la Sale, Maroc, oraș condus de pirați barbari, venea dintr-o familie de *conversos*, foști evrei creștinați, de obicei, forțat. Familia a fugit din Portugalia. S-a perindat prin multe orașe europene. La Hamburg a avut o afacere de asigurări, care nu mergea deloc bine. Așa că a hotărât că ar fi mai bine la Curtea lui Petru cel Mare. Ocazia bună s-a ivit când regele Prusiei Friedrich Wilhelm I a vrut să-i trimită aliatului rus un cadou. Lacosta și-a oferit serviciile și în 1714 a pornit cu soția, copiii și cadoul regelui spre Rusia.

Petru era fascinat de înțelepciunea și limba tăioasă a lui Lacosta. Nu avea nicio slujbă disponibilă la Curte în afară de cea de bufon. Lacosta a acceptat imediat. Ce poate fi mai bun decât un job în care poți să spui tot ce îți trece prin minte?

Noul bufon perspicace vorbea spaniola, italiana, franceza, germana, olandeza și portugheza și știa pe dinafară capitole întregi din Noul și Vechiul Testament. El a batjocorit toate defectele Curții imperiale rusești – corupția, ipocrizia, invidia, prostia și lipsa de profesionalism. După semnarea Tratatului de pace cu Suedia în 1721, țarul i-a dăruit lui Lacosta o insulă minusculă nelocuită din Golful Finlandei. Petru l-a mai „încoronat" ca regele samoiezilor, popor uralic din partea cealaltă a Siberiei. Reprezentanți ai comunității au fost aduși la Sankt Peterburg pentru încoronare. De atunci, Lacosta se învârtea cu o coroană minusculă pe cap.

În 1717 Lacosta s-a convertit la creștinism, însă pare că o făcuse în glumă – el niciodată nu s-a comportat ca un creștin. Ca și ceilalți doi evrei ai lui Petru, el a ajuns în ghearele lui Menșikov. În timpul procesului lui Șafirov, prințul a susținut că prietenia bufonului cu inculpatul este un semn clar de trădare. Până la urmă, cel de al treilea evreu al lui Petru a fost și el judecat și exilat în Siberia. Lacosta s-a întors doar după moartea lui Menșikov, în 1729.

Lacosta a rămas bufon până când moștenitoarea tronului, Anna Leopoldovna, a desființat poziția de bufon, în 1740. Unii susțin că el s-a întors atunci de unde venise, la Hamburg, pe când alții spun că și-ar fi cumpărat o căsuță lângă Sankt Peterburg, unde a rămas pentru restul vieții.

Rusia a marcat în secolul XVIII o tranziție de la o societate feudală tradițională la o societate dinamică modernă. Convertiții evrei puteau acum să ocupe poziții importante la Curtea Rusiei. Acceptarea lor de către societatea rusă i-a îndemnat să încerce să-i avanseze pe compatrioții lor. Pe de altă parte, biserica ortodoxă rusă propovăduia antisemitismul, iar evreii străini care încercau să se așeze în Rusia erau obstrucționați.

Aceste abordări contradictorii provin din dorința Rusiei de a exploata talentul evreilor în beneficiul dezvoltării economice, sociale și legislative a țării, fără ca rușii să se lepede de prejudecățile tradiționale anti-evreiești. ■

MEDALIE CONFERITĂ ÎN 1916 LUI CONSTANTIN I. BĂICOIANU

LAURENȚIU-ȘTEFAN SZEMKOVICS
(Arhivele Naționale ale României)

În urma raportului lui Al. Radovici, ministrul Industriei și Comerțului, nr. 25.613 din 16 ianuarie 1916, regele Ferdinand I a semnat în București, la 3 februarie 1916, Decretul nr. 277, prin care i-a conferit Medalia „Meritul Comercial și Industrial" clasa I lui Constantin I. Băicoianu, director la Banca Națională a României. Decretul regal amintit mai sus, prin care medalia a mai fost acordată și altor persoane, a fost publicat în Monitorul Oficial, **nr. 250 din 10 (23) februarie 1916, p. 10.490.**

Medalia „Meritul Comercial și Industrial" clasa I (avers și revers)

Prezentăm descrierea distincției onorifice, precum și reproducerile grafice care provin de la Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 12/1916 (documentul) și de pe site-ul: https://www.ordersandmedals.ro (medalia).

Medalia „Meritul Comercial și Industrial" a fost instituită prin Decretul regal nr. 4.794 din 22 noiembrie 1912 (publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 191 din 24 noiembrie/7 decembrie 1912, p. 8.980) și „se acorda drept încurajare și răsplătire în mod exclusiv comercianților și industriașilor pământeni și străini care au contribuit, sub orice formă, la progresul comerțului și industriei țării, fie prin exercitarea, îndrumarea și ocrotirea acestor ramuri de activitate, fie prin ajutorul dat învățământului comercial și industrial. În mod excepțional, medalia se putea acorda funcționarilor aparținând Ministerului de Industrie și Comerț, auxiliarilor acestui departament, precum și consulilor. Medalia se compune, cea de clasa I, dintr-o piesă de metal aurit, de formă circulară, cu un diametru de 32 mm; cea de clasa a II-a dintr-o piesă de metal argintat și cea de clasa a III-a dintr-o piesă de bronz, având amândouă aceleași forme și dimensiuni ca și cea de clasa I. Medalia de toate clasele avea pe o parte (avers) stampat, în stilul unui basorelief, efigia regelui, pe un câmp exprimat în adâncime, înconjurată de cuvintele: «CAROL I REGE AL ROMÂNIEI» și pe partea opusă (revers) stampate în relief, pe un câmp plan, cuvintele «MERITUL COMERCIAL ȘI INDUSTRIAL», între două stele, fiecare cuvânt formând un rând. Pe o față și pe alta medalia are, de jur împrejur, o ghirlandă de 3 mm de foi de stejar, reținută, la extremitățile axelor verticale și orizontale, prin două bandelete încrucișate. Medalia are la partea superioară un inel prin care se trece panglica și care va fi din același metal ca și medalia. Medaliile tuturor claselor vor fi patinate mat. Panglica este de mătase moarată de culoare verde-smarald, cu o bandă verticală aurie în mijloc, în lățime de 5 mm. Lățimea totală a panglicii este de 32 mm. Medalia se va purta pe partea stângă a pieptului." ■

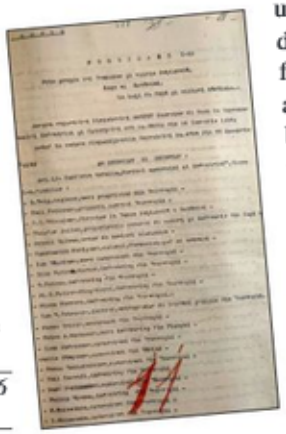

Decretul regal nr. 277 din 3 februarie 1916 (copie, prima pagină)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **DICȚIONARUL GRAFICIENILOR DIN SPAȚIUL ROMÂNESC: SECOLUL AL XIX-LEA** (Coordonare și prefață: **Adrian-Silvan Ionescu**. Editori: **Virginia Barbu**, **Corina Teacă**, **Eduard Andrei**)

Editura Vremea, București, 2025, 355 pp.

● **Natalia Vasilendiuc, Alexandra Bardan, Carmen Ionescu, Antonia Matei, Rodica Melinda Șutu, Gheorghe Anghel, Bogdan Oprea, Andrada Fiscutean – JURNALISM SUB PRESIUNE: O ANALIZĂ A RISCURILOR ȘI INCERTITUDINILOR PROFESIEI**

Editura Tritonic Books, București, 2025, 286 pp.

● **SUB PAȘII NOȘTRI: O CĂLĂTORIE ARHEOLOGICĂ PRIN BUCUREȘTI** (Coordonator **Vasile Opriș**. Prefață de **Adrian Majuru**)

Editura Corint, București, 2025, 239 pp.

● **Adina Berciu-Drăghicescu, Marian Crăciun – UN TRIUMF DIPLOMATIC ȘI UN DREPT CÂȘTIGAT: IRADEAUA IMPERIALĂ OTOMANĂ. 120 DE ANI DE LA EMITERE, 9/22 MAI 1905 – 9/22 MAI 2025**

Editura Etnologică, București, 2025, 347 pp.

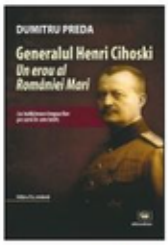

● **Dumitru Preda – GENERALUL HENRI CIHOSKI, UN EROU AL ROMÂNIEI MARI. EDIȚIA A II-A, REVĂZUTĂ**

Editura Militară, București, 2025, 228 pp.

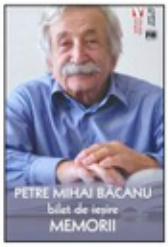

● **Petre Mihai Băcanu – BILET DE IEȘIRE: MEMORII** (Prefață de **Dennis Deletant**. Postfață de **Ștefan Niculescu Maier**)

Editura Vremea, București, 2024, 490 pp.

● **Col. SRI (r) Tudor Păcuraru – ANALIZĂ FINALĂ: RĂZBOIUL CARE N-A FOST... RĂZBOI**

Editura Creator, Brașov, 2025, 289 pp.

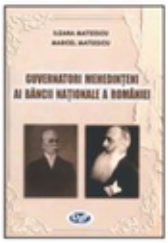

● **Ileana Mateescu, Marcel Mateescu – GUVERNATORI MEHEDINȚENI AI BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI**

Editura UZP, București, 2024, 665 pp.

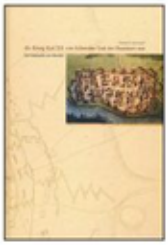

● **Robert R. Denndorf – ALS KÖNIG KARL XII. VON SCHWEDEN GAST DER RUMÄNEN WAR. DER KALABALIK VON BENDER**

Books on Demand, Norderstedt, 2017, 616 pp.

● **Marzio Barbagli – ISTORIA EUNUCILOR** (Traducere din limba italiană de **Cristina Gogianu**. Prefață de **Corina Anton**)

Editura Corint, București, 2025, 539 pp.

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE**

Anul XXVII, nr. 3(105)/2024, 64 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură, sub egida Uniunii Scriitorilor din România)

Anul XXI, Nr. 1 (240), ianuarie 2025, 52 pp.

MĂRĂȘEȘTI VĂZUT DE LA BUCUREȘTI

6 august 1917. Începe marea bătălie de la Mărășești, de fapt o suită de operațiuni militare, soldate cu victoria trupelor române. Cum s-a văzut marea încleștare din Bucureștii ocupați de Puterile Centrale aflăm din Note politice, **scrise de Alexandru Marghiloman, unul dintre oamenii politici români partizani ai alianței cu Germania, care a jucat un rol important în Unirea cu Basarabia, dar a plătit după război un preț politic pentru opțiunea sa.**

La 7 august (datele sunt pe stil nou), deci a doua zi după debutul confruntării, notează: „Vollanka confirmă știrea că frontul de la Siret e forțat la Focșani și că râul a fost trecut [de trupele Puterilor Centrale] în trei puncte. Comunicatul de azi nu suflă o vorbă."

Generalul Presan (primul din stânga) și Alexandru Marghiloman, al treilea

La 9 august o informație ceva mai amplă: „Cu siguranță, la Focșani, oprire. Comunicatul menționează că străpungerea s-a lărgit, însă nu spune nimic despre trecerea Siretului. În oraș, circulă zvonul că inamicul a fost bătut. Spre seară, Rujinski [generalul Nicolae Rujinschi, s-a distins în luptele de la Mărăști] a spus lui Știrbey [Barbu Alexandru, om politic, apropiat de familia regală] că românii s-au bătut cu disperare, că pe linia de bătaie se aduceau neîncetat regimente proaspete, dar că frontul începea să se clatine." Cum ambele personaje citate se găseau de cealaltă parte a frontului, este interesant cât de repede ajungeau în Bucureștii ocupați spusele lor.

La 11 august știrile sunt, din nou, contradictorii. „Telegramele anunțau ieri un atac în direcțiunea Adjud, ceea ce pentru unii însemnează confirmarea luptei de pe Siret, la Ciuslea, iar pentru alții o mișcare de învăluire făcută pentru a captura armata română. Comunicatul anunță azi că mai multe diviziuni germane au trecut Șușița și atacă cu succes în direcțiunea Adjudului Nou. Succesul acestei întreprinderi pune în pericol armata lui Averescu, care luptă în regiunea Bacău."

O însemnare substanțială – și semnificativă– face Marghiloman în 12 august. „*Soldații noștri* [*subl. red.*] se bat cu eroism. Ieri, Praschma era cu total uimit de rezistența extraordinară pe care armata noastră o desfășoară în toate punctele. «Dar pentru ce?» întreba el, surprins. Comunicatul de azi dimineață spune că inimicul a fost aruncat în văile Slănic și Oituz «der zäh, sich wehret» (care se apără cu turbare) și, mai jos, vorbește de atacurile disperate, de șapte ori reînnoite. Cu toate acestea, aliații au succesul de partea lor, iar trupele cari rezistaseră așa de bine în văile Cașinului, Oituzului și Slănicului sunt acum în retragere. E vorba, probabil, de atacul anunțat de două zile la Șușița – direcțiunea Panciu-Adjud. Trupele Averescu amenință să aibă retragerea tăiată. Austro-Germanii s-ar afla chiar înaintea Târgului Ocna." Ziua de 12 august a marcat sfârșitul primei faze a confruntării, în care trupele române au preluat sectoarele de front de pe care se retrăgeau trupele ruse, care abandonau lupta, în urma evenimentelor revoluționare ce aveau loc acasă.

Apogeul confruntării s-a situat între 13 și 19 august, când s-a produs efortul major al ofensivei Puterilor Centrale, zădărnicit cu succes de armata română. Știrile oficiale date la București sunt tot mai sporadice, lucru de înțeles. La 15 august Marghiloman nota: „Mari transporturi de trupe pe linia Giurgiu. Trenurile civile nu mai circulă. Se aduc întăriri turce și bulgare pe frontul din Moldova. Această mare bătălie va lăsa în urmă bătălia națiunilor din veacul trecut [bătălia de la Leipzig, octombrie 1813, dintre Napoleon și coaliția europeană, soldată cu înfrângerea Franței]."

Pe frontul de la Mărășești

D.M.

MUZEUL MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

IARMAROC ȘI NEGOȚ, ODINIOARĂ

Dr. SILVIA IORDACHE
(Șef secție Antropologie Urbană)
GABRIEL CONSTANTIN
(Muzeograf Compartiment Istorie Modernă și Contemporană,
Secția Arheologie Sistematică și Istorie)

Muzeul Municipiului București propune o nouă expoziție, intitulată „Iarmaroc și negoț din Bucureștii de odinioară", deschisă la Palatul Suțu în perioada aprilie – octombrie 2025, prin intermediul căreia publicul poate să descopere pitoreasca atmosferă a piețelor comerciale și a Târgului Moșilor.

Piața „Sf. Anton" în anul 1856
(imaginile cu care ilustrăm acest articol fac parte din Colecția de fotografii, cărți poștale, clișee fotografice a Muzeului Municipiului București)

Evoluția piețelor bucureștene dezvăluie aspecte interesante în ceea ce privește dezvoltarea orașului, modul în care autoritățile locale au conceput și au aplicat politicile urbane, realitățile economice și, nu în ultimul rând, transformările sociale. Pentru societatea românească traumatizată de penuria de alimente din timpul regimului comunist, „mersul la piață" poate fi apreciat un reflex al acelor vremuri, rezultat din nevoia disperată de a cumpăra orice produs aflat la vânzare.

„TÂRGUL DINLĂUNTRU" ȘI „TÂRGUL DE AFARĂ"

În București au existat mai multe piețe, care inițial se numeau „târguri", precum „Târgul de Sus" sau „Târgul de Jos", denumite astfel după așezarea lor în raport cu Curtea Domnească și care s-au contopit, formând „Târgul Dinlăuntru", adică din interiorul orașului. Acesta a devenit centrul comercial cel mai activ și bogat, având o funcțiune productivă și locativă, precum și un număr mare de prăvălii ce erau închiriate. Tot în zona centrală a existat „Târgul Cucului", amplasat lângă Biserica „Sf. Gheorghe-Nou", axat pe comerțul cu alimente și în care se înregistra un volum al tranzacțiilor mai mic în comparație cu târgul principal.

Format în afara orașului în prima parte a secolului al XVII-lea, pe fondul intensificării schimburilor comerciale, „Târgul de Afară", a devenit cea mai importantă piață din această zonă, destinată în special comerțului cu mărfuri care nu puteau

fi introduse în oraș, precum cereale, vite sau lemne. Totodată, piața respectivă, care nu a avut un loc fix de desfășurare și care s-a extins odată cu creșterea orașului în direcția de nord-est, constituia un loc unde se întâlneau negustorii localnici cu cei veniți din alte zone ale țării.

În „Târgul de Afară", în virtutea statutului său de loc public, aveau loc execuțiile celor condamnați la moarte. Anton Maria Del Chiaro, secretarul domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714), amintește că „spânzurătoarea se află într-un loc, la o jumătate de poștă afară din oraș, numit Târgul de Afară", unde „se ține bâlci de două ori pe săptămână: miercuri și sâmbăta".

Hala Mare fotografiată de pe cheiul Dâmboviței, în anul 1926

PIAȚA „SF. ANTON"

Piața Sf. Anton s-a format pe o parte din teritoriul primei piețe comerciale din București, „Pazarul", atestată documentar la 13 mai 1563. Numele său vine de la Biserica „Sf. Anton", ridicată în anul 1735, lângă pușcăria domnească, pe locul unui lăcaș mai vechi. În condițiile în care suprafața Curții Domnești a fost scoasă la licitație la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cu excepția terenului din jurul Bisericii „Buna Vestire" și al pușcăriei, a rezultat un platou care a fost numit ulterior Piața „Sf. Anton", în amintirea prezenței pe aceste locuri a Bisericii Sf. Anton, dispărută în urma incendiului din 1847. Piața a fost sistematizată la mijlocul secolului al XIX-lea, devenind un loc frecventat în special de producătorii din mediul rural, așa cum se poate vedea într-o fotografie realizată de Ludwig Angerer în anul 1856. În 1885, pe teritoriul său au fost amenajate pavilioane metalice în care s-au instalat negustorii de flori, astfel încât locul începe să fie cunoscut sub numele de „Piața de Flori". Aceasta a dispărut ca piață comercială în contextul în care, între anii 1967 – 1971, în acest perimetru s-au efectuat cercetări arheologice pentru identificarea vestigiilor Curții Domnești. Astăzi, Piața „Sf. Anton" a devenit o piață urbană, fiind amenajată lângă două monumente istorice: Biserica Domnească și Hanul lui Manuc.

PIAȚA MARE

Cuvântul „piață", de origine italiană (*piazza*), s-a folosit de la începutul veacului al XIX-lea, iar dispozițiile edilitare cuprinse în Regulamentul Organic prevedeau înființarea unor piețe situate fie la periferie, destinate comerțului cu lemne, fân sau cărbuni, fie în interiorul orașului, pentru vânzarea de carne, fructe, legume sau pește, cu scopul de a nu spori aglomerația și a păstra curățenia pe ulițele bucureștene. Acesta este primul proiect edilitar coerent menit să modernizeze Capitala. Una dintre piețele prevăzute în Regulamentul Organic a fost „Piața Mare", cunoscută și sub numele de „Piața Ghica", deoarece a fost reamenajată în timpul domnitorului Alexandru Ghica (1834 – 1842). În condițiile în care s-a decis modernizarea spațiilor comerciale, în „Piața Ghica" a fost construită Hala Ghica (Hala Mare sau Hala de carne), prima clădire de acest fel având la bază o structură metalică, ridicată de Alexis Godillot prin intermediul lui Alfred Berthon, după modelul Halelor din Paris, ceea ce a însemnat sfârșitul epocii în care comerțul bucureștean se desfășura în condiții primitive, așa cum amintește Ulysse de Marsillac. Ulterior, lângă Hala Mare au apărut Hala de fructe (1883), Hala de pește (1888) și Hala de păsări (1899), ridicate tot pe o structură metalică. În final, „Piața Ghica" a devenit Piața Unirii, iar odată cu ridicarea Casei

Târgul Moșilor din București, 1927

Poporului și a blocurilor din fața acesteia, zona a fost sistematizată în anii 1984 – 1985, ceea ce a condus la demolarea Halei Mari și la desființarea pieței comerciale. Astăzi, memoria urbană reține doar strada cu numele „Halelor", scris pe o placă de pe zidul Hanului lui Manuc. Este tot ce amintește de existența Pieței Mari.

O INCURSIUNE ÎN TÂRGUL MOȘILOR

În Bucureștiul veacului al XIX-lea, Târgul Moșilor constituia cel mai important eveniment, începând cu prima luni dinaintea sărbătorii Rusaliilor și culminând cu joia Moșilor, când avea loc și vizita familiei regale. Situat pe terenul din Câmpul Moșilor, acesta avea ca scop procurarea materialelor necesare pomenirii morților (străchini, oale, linguri de lemn, lumânări), experimentarea euforiei provocată de „căluşei" sau de alte instalații tipice unui adevărat parc de distracții. Conform mărturiilor unor literați, jurnaliști și artiști, Târgul Moșilor era o adevărată sărbătoare în secolul al XIX-lea, creionând atmosfera unui târg extrem de animat, pitoresc și plin de contraste, unde atât burghezul, cât și cel sărac își puteau permite, fiecare în felul lui, să se distreze.

Despre când și cum a luat ființă Târgul Moșilor din București nu sunt cunoscute informații precise. Cu toate acestea, sursele istorice susțin următoarele: pomenirea soldaților căzuți în lupte, fie că este vorba de bătălia lui Mircea cel Bătrân cu otomanii (opinia lui Al. Pelimon), de cea a lui Vintilă Vodă cu Alexandru Oaie Seacă (opinia lui B.P. Hasdeu) sau de lupta lui Matei Basarab cu moldovenii și tătarii, care-l aduceau pe Radu Ilieș (opinia lui G.I. Ionescu-Gion). De asemenea, sunt cercetători care consideră că originea Moșilor este strict legată de pomenirea morților, fiind localizată anterior celor prezentate mai sus. (Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*)

Termenul de „moși" provine de la „denumirea generică pentru strămoșii mitici, pe linia bărbătească, dar și de la numele unei sărbători populare, intitulată în sudul țării Târgul Moșilor. [...] Majoritatea sărbătorilor dedicate Moșilor sunt în preajma zilelor de cumpănă ale anotimpurilor marcate de solstiții și echinocții. Orice sărbătoare consacrată Moșilor e însoțită, în mod obligatoriu, de ofrande (pomeni) rituale, care aveau menirea de a îmbuna pe acești zei tutelari ai casei, neamului, gospodăriei" – scrie Ivan Evseev, în *Dicționarul de magie,*

Grup de preoți care slujesc vasele care se ofereau spre pomenirea Moșilor

Vânzători ambulanți și cumpărători, în fața magazinului de desfacere a produselor Fabricii „Sobe de Faianță Aurora", Târgul Moșilor, 1927

demonologie și mitologie românească, 1988. În vremea Moșilor de vară, de pildă, se dădeau de pomană vase din lemn sau lut, cumpărate în sudul țării de la târgurile organizate cu această ocazie, și se ofereau pline cu vin, apă, lapte, cu mâncare gătită, pâine, flori și lumânări aprinse.

De altfel, prin aceste sărbători dedicate comemorării strămoșilor (Moșii de iarnă, de vară, de toamnă) are loc unirea dintre „cei de aici" (viii) și „cei de dincolo" (morții). Dintre toate sâmbetele dedicate strămoșilor, cea mai importantă este considerată Sâmbăta Duminicii Mari, în ajunul Duminicii Mari, numită și Moșii Duminicii Mari, Moșii Rusaliilor, Moșii de Rusalii sau mai peste tot locul, Moșii cei mari sau Moșii de vară.

Tudor Pamfile, în *Sărbătorile de vară la români* (1910), aduce în atenția noastră obiceiurile dedicate acestei sărbători consacrate morților: „Se crede, că Sâmbăta Moșilor este mijlocul verii și începe să descrească ziua. Se mai crede că atunci seacă rădăcina grâului. Când te duci dimineața la fântână să pui apă în oale cari le dai de pomană, să pui un ban pe ghizdurile puțului, ca să fie cumpărată apa și să fie pomană deplină." Sau: „O gospodină duce moși pe la toate neamurile și toți vecinii și primește moși iaraș de la toți aceștia. Cu acest prilej, se strâng atât de multe vase, încât rar gospodar își mai cumpără altele din târg pentru nevoile casei."

Una dintre mărturiile despre atmosfera Târgului Moșilor este cea a reginei Elisabeta (1843 – 1916), din 1892: „Unul dintre lucrurile interesante la București e bâlciul cel mare, la care se duce lumea să cumpere, între altele, tot ce trebue spre a celebra serbarea morților. Săptămâna aceea face bucuria copiilor. Cu toată arșița soarelui, cu tot praful care te înăbușește, mii de trăsuri urmează lunga Cale a Moșilor care duce la acest bâlciu, într-un loc numit Moșii. Tramvaele și trăsurile sunt pline de lume, toate ferestrele sunt pline de capete împodobite, deseori foarte frumoase, și umbli printre o mulțime de prăvălioare de scânduri în care se văd oale de pământ, doniițe. Se văd plecând căruțe pline de țărănce frumoase și de copii drăgălași, încărcate cu târgueli. Și în mijlocul sgomotului, încărcăturii, al strigătelor, al culorilor, al urșilor și al uriașilor în norii de praf des, se vede câteodată jocul călușarilor, un joc vechiu românesc ce derivă din jocul antic al lui Saturn."

Anul 1902 găsește Târgul Moșilor din Capitală dispus sub forma unor semicercuri paralele, caracterizat de cele mai multe ori ca un bâlci mare. În timp, Primăria Capitalei a organizat, cu ocazia acestuia, o primă expoziție anuală, un mijloc de manifestare economică, atât de folositoare industriilor și gospodăriei naționale. Astfel, la expoziția din 1924, a participat un număr însemnat de ateliere meșteșugărești care se ocupau cu industria țesăturilor naționale, alături de asociații constituite cu același scop. Amintim următoarele pavilioane dedicate industriei olăritului, graficii, lemnului, dar și produselor animale. Având un succes răsunător printre meșteșugarii și vizitatorii târgului, Primăria își propune să organizeze astfel de expoziții în fiecare an: Târgul și expoziția Moșilor, organizate în perioada 15 mai – 15 iunie 1925, coordonate de Temistocle Alexandrescu, și Târgul și expoziția Moșilor din 1929 (11 mai – 15 iunie 1929), organizate de Dem. I. Dobrescu, concentrate pe aspecte etnografice, dar și a tuturor perspectivelor de ordin cultural.

Zonele în care se organizau târgurile și piețele au uimit dintotdeauna prin amestecul de povești umane ce s-au perindat printre tarabe. Pe acolo au trecut cei mai însemnați demnitari, oameni de cultură împreună cu oameni simpli, dar și cu figuri neobișnuite, de năpăstuiți ai sorții, pentru care fiecare zi era o luptă de supraviețuire. ■

ACADEMIA ROMÂNĂ ȘI PROGRAMUL NUCLEAR COMUNIST

GEORGE DUMITRESCU

Horia Hulubei (al doilea din dreapta), în laborator

În 1948, Academia Română a fost reorganizată în Academia Republicii Populare Române (Magazin istoric**, nr. 3/1992, 4/2016). Primul** Buletin științific al Academiei R.P.R. **explica politic rolul determinant al celui mai înalt for științific al noii orânduiri: „De a contribui, prin toate mijloacele, la propășirea generală a științei, a literelor și artelor în R.P.R. și de a studia, dezvolta și folosi cuceririle științifice și culturale universale și, în primul rând, știința cea mai înaintată din lume – știința sovietică –, urmărind ca țel ridicarea stării materiale și culturale a celor ce muncesc".**

Lupta de clasă, care impunea dictatura proletariatului, s-a manifestat și în interiorul Academiei. După decenii de epurare a personalităților cu alte convingeri politice, proces amplu și neîntrerupt, în 1969, Paul Niculescu-Mizil, secretar al Comitetului Central al P.C.R. însărcinat cu propaganda, spunea că lupta dintre „intelectualitatea veche" și „intelectualitatea nouă" s-a încheiat. În fapt, intelectualii României considerați ai regimului burghez, cei cu vederi liberale, fuseseră eliminați sau marginalizați: mulți dintre ei au sfârșit în închisorile comuniste sau au fost încadrați în posturi necalificate, de muncitori. Se întâmplase o inversare de roluri, pe care Mizil o ridica la rang de reușită politică, ideologică.

Partidul și-a școlit proprii intelectuali în toate domeniile de activitate, înlocuindu-i pe cei neconformi cu ideologia marxist-leninistă, economia centralizată, naționalizarea industriei și cooperativizarea forțată a agriculturii. De altfel, „marxism-leninismul" a fost redenumit „socialism științific" pentru ca ideologia să cuprindă în propaganda comunistă toate ramurile evoluției economice și sociale.

ACADEMIA, SUBORDONATĂ GUVERNULUI

Transformările Academiei Române au început în 1945, când intelectuali de stânga au fost primiți în rândurile celui mai important for științific al țării. Cei doi președinți ai Academiei, Dimitrie Gusti (1944 – 1946) și Andrei Rădulescu (1946 – 1948), au manifestat o poziție democratică din acest punct de vedere. În mai 1945, deveneau membri lingviștii Iorgu Iordan și Emil Petrovici, însă, câteva luni mai târziu, Academia Română accepta în rândurile sale primii membri sovietici: filologul Alexandr M. Egolin, medicul Vasili V. Parin și geneticianul Nikolai V. Țițin. În iunie 1946, mai apărea un loc în Academie după ce Nichifor Crainic fusese condamnat la detenție și degradare. Apoi au intrat în Academia Română dramaturgul Victor Eftimiu și criticul literar George Călinescu, pe locurile

vacante ale lui Sextil Pușcariu și Alexandru Brătescu-Voinești.

La 5 aprilie 1946, Academia Română s-a raliat Secției de Științe Fizice a Academiei din Amsterdam și a aprobat în unanimitate moțiunea referitoare la folosirea energiei atomice numai „în mod unic, pentru progresul civilizației".

În același an, la 27 mai, fizicianul Horia Hulubei, care era membru corespondent din 1937, a fost ales membru titular al Academiei Române. Horia Hulubei a lucrat între 1927 – 1938 în laboratorul lui Jean Baptiste Perrin, câștigător al Premiului Nobel pentru fizică în anul 1926, cel care i-a fost și coordonator al tezei de doctorat. La Paris, cercetările viitorului membru al Academiei Române, dar și al Academiei Franceze, au beneficiat de un sprijin financiar considerabil din partea Guvernului francez, în valoare de patru milioane de franci, pentru aprofundarea razelor X și pentru fizica nucleară.

Doi savanți străini, aleși membri corespondenți ai Academiei Române, înainte ca regimul comunist să se instaureze pe deplin: fizicianul suedez Karl Manne Georg Siegbahn...

Un an mai târziu, 1947, au fost aleși membri corespondenți fizicianul suedez Karl Manne Georg Siegbahn (1886 – 1980), fizicianul francez Jean Cabanne (1885 – 1959, specializat în optică) și fizicianul elvețian Paul H. Scherrer (1890 – 1969). Siegbahn a fost distins cu Premiul Nobel pentru Fizică în 1924 pentru descoperirile și cercetările sale în spectroscopie cu raze X. La un an după ce a devenit profesor de fizică la Universitatea din Uppsala, în 1924, el și colegii săi au oferit dovada că razele X sunt refractate atunci când trec prin prisme, la fel ca razele de lumină, deși efectul este mai slab și ascuns de absorbția razelor X. Scherrer și-a petrecut cea mai mare parte a vieții la Zürich, unde a fost profesor de fizică (1916 – 1960) și director (1920 – 1960) al Institutului de Fizică al Universității din Zürich. Ca recunoaștere a contribuțiilor sale la fizica stării solide, cuantică și nucleară, a fost numit președinte al Comisiei Elvețiene pentru Energie Atomică în 1946.

... și fizicianul elvețian Paul H. Scherrer

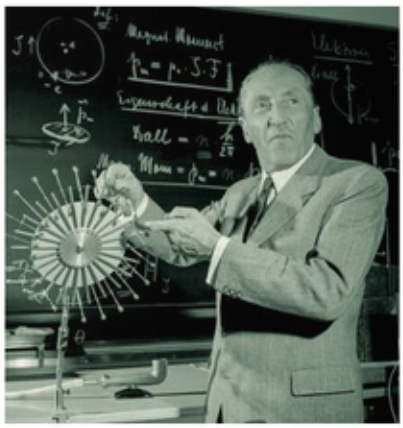

Influențele politice mergeau mai departe. Academicienii C.I. Parhon și Mihail Sadoveanu au ajuns în Prezidiul Marii Adunări Naționale și aveau un cuvânt greu de spus în ce urma să se întâmple.

Academia Română a fost desființată prin Decretul nr. 76 din 8 iunie 1948 și reînființată ca Academia Republicii Populare Române, instituție de Stat subordonată Consiliului de Miniștri (Guvernului). Nu mai puțin de 113 membri ai Academiei Române (titulari, corespondenți sau de onoare) nu se mai aflau în rândurile noii academii. Între ei, savanții Horia Hulubei, Traian Vuia, filosoful Lucian Blaga sau episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Nouă dintre academicienii excluși au fost condamnați de regimul comunist și au murit în închisoare. Noul președinte al Academiei a fost ales Traian Săvulescu, iar Simion Stoilow a ajuns președintele Secției de științe matematice, fizice și chimice.

TEAMA DE BOMBA ATOMICĂ

Academia Română a aprobat un proiect de statut în 1955 de natură să crească rolul științific al instituției în detrimentul subordonării politice și ideologice partidului și Consiliului de Miniștri. A fost anul în care, după șapte ani de excludere, savantul Horia Hulubei a fost readmis în Academia Română.

Pericolul utilizării descoperirilor fizicii nucleare la nivel mondial crescuse și Organizația Națiunilor Unite era conștientă de acest fenomen. Așa încât, în 1955, are loc la Geneva (Elveția) Prima Conferință Internațională privind Utilizarea Pașnică a Energiei

Mihail Sadoveanu (al doilea de la stânga) și C.I. Parhon (al doilea de la dreapta), în Prezidiul provizoriu al Adunării Deputaților, 1948

Atomice. Președintele american Dwight Eisenhower prezentase în 1953, în cadrul Adunării Generale a ONU, declarația „Atomi pentru pace", care iniția dialogul științific între țările ce dezvoltau capacități pentru obținerea energiei nucleare. Conștient că și U.R.S.S. deținea arma nucleară, că și alte țări și-ar putea dori-o și că programele civile de energie nucleară reprezentau o provocare pentru multe state, Eisenhower a propus transparentizarea proceselor economice din acest domeniu și orientarea lor în scopul producerii de energie electrică.

Conferința a reprezentat primul pas spre o transparentizare a cercetărilor în domeniul civil, atunci fiind puse la dispoziția fizicienilor informații esențiale referitoare la ciclul combustibilului nuclear. Dezbaterile s-au concentrat pe tema reactoarelor care puteau funcționa cu uraniu natural și a celor care utilizau uraniu îmbogățit. Prima centrală nucleară experimentală cu reactor american cu neutroni rapizi fusese pusă în funcțiune în 1951 la Arco (statul Idaho), în Statele Unite ale Americii. 1955 este anul în care a intrat în exploatare prima centrală nucleară din lume, Obninsk (U.R.S.S.), urmată de cele din Shippingport (S.U.A.), Calder Hall (Marea Britanie) și Marcoule (Franța).

La 24 ianuarie 1955, chiar de Ziua Unirii Principatelor, Academia Republicii Populare Române a convocat o sesiune plenară cu prilejul hotărârii Guvernului sovietic de a acorda altor țări ajutor tehnico-științific, între care și României, pentru dezvoltarea cercetărilor în domeniul fizicii nucleare civile și pentru folosirea energiei atomice în scopuri pașnice. Academicienii Horia Hulubei, Traian Săvulescu, Simion Sanielevici și Ion Gheorghiu au ținut discursuri, apoi plenul a adoptat un „Apel către oamenii de știință din țările apusene". Temerea regimului comunist de la București, dar și a oamenilor de știință din cel mai titrat for al țării era că Alianța Nord-Atlantică ar putea folosi bomba atomică (*Magazin istoric*, nr. 2/2009). Academicienii, membrii corespondenți și colaboratorii științifici ai Academiei R.P.R. luaseră la cunoștință despre sesiunea din decembrie 1954 a blocului militar occidental, care ar fi pregătit planurile pentru un război atomic. De aceea, specialiștii români atrăgeau atenția că folosirea armelor atomice pune în pericol existența vieții pe Pământ și că ei, oamenii de știință, „au fost apărătorii drepturilor omului la viață și progres, luptând și jertfindu-și de multe ori viața pentru triumful civilizației și culturii umane". Același mesaj a fost transmis Consiliului Mondial al Păcii, Prezidiului Academiei de Științe a U.R.S.S., Comitetului Central al P.M.R. și Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române.

(Va urma)

CU PICTURI DE MICHELANGELO (TRIVERB: 6, 7, 7)

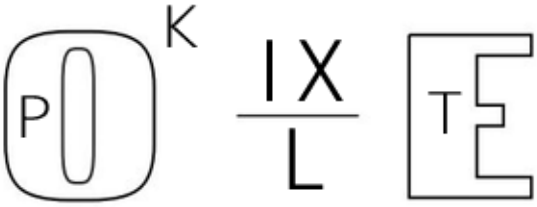

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **ATTILA, REGELE HUNILOR,** din nr. 7/2025

AURELIANUM – ERMANARIC – TA – C – CUCII – ILDICO – OSO – UIU – HBMP – R – S – NEA – NORD – GALLA – LSA – NARBONNE – N – LEON – A – LE – VIA – SESTUS

Soluția jocului **DREGĂTOR LA CURTE**, din nr. 7/2025

CĂMINAR DIN BACĂU
(CA–M–IN–A–R/D–IN–B/A–CA–U)

PISTOALELE DE CAVALERIE AUSTRIECE

MIHAI TUDOSĂ

De la începuturile sale (în prima parte a secolului al XVI-lea) și până spre jumătatea secolului al XIX-lea, pistolul era privit mai ales drept o armă de cavalerie. Apariția lui era de altfel o adaptare a armelor de foc pentru folosirea călare, cu o singură mână, abia apoi apărând variantele cu alte întrebuințări (de călătorie, tir-duel, buzunar, ofițerești etc.). Pistoalele de cavalerie (germană Pferdepistole/Kavalleriepistole, **engleză** horse pistol**) se caracterizează prin robustețe, lungime considerabilă, uluc continuat până spre capătul țevii și lucrătura simplă a lemnăriei, evoluând treptat, de la sistemul de dare a focului cu pirită și rotiță, la cele cu amnar și cremene, apoi, începând cu primele decenii ale secolului al XIX-lea, cu tub/capsă de percuție.**

Pistoalele de cavalerie austriece se diferențiau prin: lungimea mai mare decât a omoloagelor franceze, britanice ori rusești (puțin peste 40 cm, spre deosebire de celelalte, care aveau spre 35 cm); lipsa vergelei de încărcare poziționate sub uluc, aceasta fiind purtată la banduliera cartușierei cu scopul de a-i preveni scăparea/pierderea (acțiune care ar fi avut consecințe grave, deoarece ar fi făcut pistolul inutilizabil); îmbrăcarea capătului mânerului cu o tablă groasă din alamă, cu scopul de a-l proteja de intemperii, cât și pentru a putea folosi arma ca o măciucă în caz de extremă urgență (acțiune eficientizată și de greutatea lor de aproximativ 1,5 kg), caz în care erau ținute dinspre capătul țevii.

La mijlocul secolului al XIX-lea, în Statele Unite apar revolverele Colt, sistem cu capse și cartușe din hârtie subțire, iar după un deceniu variantele europene (sistem Lefaucheux), cu cartușe metalice cu percuție laterală, numite și „cu broșă/pin", care au revoluționat paradigma armelor de mână. Popularitatea lor în creștere a reprezentat sfârșitul pistoalelor de cavalerie. În timpul războiului austro-prusac din 1866, pistoalele clasice de cavalerie erau considerate deja arme demodate, chiar dacă jumătate din trupele combatante le aveau încă în dotare, revolverele și carabinele ghintuite fiind armele preferate de cavaleriști. Ultima utilizare a pistolului de cavalerie de trupele regulate a fost marcată în timpul războiului franco-prusac, 1870 – 1871, când erau deja cu totul depășite în comparație cu revolverele, puștile și carabinele care foloseau cartușe metalice cu percuție centrală și se încărcau pe la culată ori prin butoiaș. Au mai fost folosite de trupele neregulate în răscoalele antiotomane și, mai târziu, în timpul conflictului ruso-româno-otoman, 1877 – 1878.

Avram Iancu, portret pe pânză de Barbu Iscovescu, 1849

Pistoalele de cavalerie care vor fi prezentate în continuare provin din colecțiile Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț, originea majorității acestora regăsindu-se în colecțiile vechiului Muzeu Arheologic Regional, ctitorit de preotul Constantin Matasă, (cu excepția notabilă a celui mai vechi dintre ele, provenit de la un muzeu din Transilvania). Acesta a fost o personalitate remarcabilă a secolului XX, o fire enciclopedistă, muncitoare și autodidactă, iubitor și promotor al zonei în care trăia. Este considerat părintele arheologiei și muzeologiei nemțene. Cel mai probabil, pistoalele din inventarul muzeului au ajuns în spațiul moldo-valah în timpul ocupației austriece din vremea Războiului Crimeii (1853 – 1856) sau ca parte a achizițiilor de arme pentru tinerele armate regulamentare, cu precădere a Divizionului moldovenesc de lăncieri, inclusiv ca modalitate de creștere a autonomiei politice prin îndepărtarea de influența rusă.

INSPIRAȚI DE FRANCEZI

Pistoalele „clasice", cu o bătaie eficace de aproximativ 10 – 15 m, erau o caracteristică a cavaleriei, fiind gândite drept mijloace defensive. Mentalitatea și tactica specifice cavaleriei erau mai degrabă axate pe atac, astfel încât uneori pistoalele aveau o imagine negativă printre ofițeri, care considerau sabia sau lancea drept armele preferabile. Pe lângă cavaliști, care le purtau în tocuri poziționate pe lateralele șeilor și le încărcau sau reparau cu ajutorul unor genți-cartușiere, având capacitatea de 30 de cartușe de hârtie, cremeni de rezervă și unelte pentru mici reparații în cartușieră, pistoalele mai erau regăsite și în dotarea trupelor de artilerie, a celor auxiliare/de specialiști (mineri, geniști), precum și a celor neregulate (ca variantă de echipare ușoară/economică și uneori ca parte a tradiției). Asemenea celorlalte arme portative ale epocii, pistoalele foloseau cartușe din hârtie gresată ce conțineau bila (glonțul sferic) și praful de pușcă, încărcându-se pe la gura țevii, prin ruperea cu dinții a capătului cartușului, introducerea unei mici cantități de praf de pușcă (pulbere neagră) în tigăiță, apoi a restului de pulbere, a glonțului și hârtiei în țeavă, ultima având rolul de etanșare a întregii încărcături.

Pistolul de cavalerie M1862 și glonțul sistem Lorenz, înainte și după tragere

Uimiți de succesele armatelor franceze revoluționare, austriecii au încercat să obțină un avantaj prin dotarea trupelor cu noi arme, neînțelegând meritul factorului moral și al conducerii tactice superioare franceze. Un exponent al acestor schimbări a fost Kavalleriepistole M1798. Acest model de armă a făcut parte din dotarea oficială a trupelor de cavalerie austriece până spre anii 1850 (s-a fabricat și varianta M1828, aproape identică, diferită doar prin lungimea și masa puțin mai mari, respectiv prin cocoșul port-cremene cu aspect rotunjit). Unele arme capturate de francezi ori bavarezi au fost modificate pentru a întruni propriile standarde și, ulterior, folosite ca atare.

Kavalleriepistole M1798 se remarca prin eleganță, schimbând oarecum paradigma pistoalelor de cavalerie grosolane, fiind considerat unul dintre cele mai frumoase modele de arme de foc ale vremii sale. Lungimea este una considerabilă (420 mm), cu diametrul țevii de 17,8 mm, sursele consultate oferind date diferite asupra

calibrului folosit (de la 15 la 18 mm), unele vizând dimensiunea proiectilelor, iar altele diametrele țevilor în funcție de producător și uzură. Mânerul și ulucul au fost realizate dintr-o singură bucată de lemn de nuc (esența preferată pentru armele de foc), iar cuiul cătării (*țel*, în terminologia epocii, cuvânt provenit din limba germană) este parte din brățara care fixează țeava și ulucul. Din păcate, la cel din inventarul muzeului, marcajele poansonate pe mâner și pe piesele metalice nu mai sunt lizibile. Sistemul de dare a focului a fost modificat spre mijlocul secolului al XIX-lea, din cel cu amnar și cremene, în cel cu capse de percuție, prin înlocuirea amnarului și a tigăiței cu un suport port-capsă (numit „țâță" în epocă, în engleză *nipple*, denumiri bazate pe forma sa), respectiv prin înlocuirea cocoșului port-cremene cu unul de percuție, platina rămânând cea originală. I-a fost extras doar arcul amnarului, după cum se poate deduce din nepotrivirea pe lățime a suportului pentru capse și din prezența niturilor care țineau arcul amnarului.

O TRANZIȚIE ALTERNATIVĂ

Începutul secolului al XIX-lea a marcat invenția și apoi dezvoltarea explozibililor sensibili la impact, rezultând armele de foc cu capse de percuție (care constituiau practic un înveliș pentru explozibil), folosite drept încărcătură de inițiere (pentru aprinderea prafului de pușcă – încărcătura de azvârlire a proiectilului). Ca avantaje, noile sisteme aveau o rată de succes mult mai mare a aprinderii încărcăturii de inițiere și azvârlire (alături de viteza mai mare a acestor procese), riscul cu mult redus al înfundării luminii (gaura de transmitere a exploziei încărcăturii de inițiere către praful de pușcă din țeavă) și posibilitatea folosirii cu succes a armelor inclusiv pe timp ploios/umed. Începând cu anii 1830, sistemele de percuție deveneau din ce în ce mai populare, inclusiv în domeniul militar, iar elitele habsburgice erau în căutarea unui mod de tranziție eficient din punct de vedere financiar și practic.

O primă încercare a fost făcută de Giuseppe Console, la bază ofițer vamal din Milano, cu un sistem gândit inițial pentru

Un caz interesant este oferit de reprezentările lui Avram Iancu, personaj de frunte al Revoluției de la 1848 din Transilvania. Una dintre primele creații picturale avându-l ca subiect pe „Crăișorul Munților" a fost realizată chiar în anul 1849 de Barbu Iscovescu, cunoscător al românilor cu idealuri revoluționare încă din vremea studiilor sale la Viena, apoi el însuși revoluționar în Moldova și Transilvania. Pictura de mici dimensiuni, aflată în prezent în patrimoniul Muzeului de Artă al României, îl reprezintă îmbrăcat cu o ținută eterogenă, compusă din elemente tradiționale și central-europene, este realizată în stil romantic și a fost concepută cu scopul de a fi copiată și distribuită pentru a populariza liderii revoluționari și în același timp ideile promovate de aceștia. Cel de-al doilea portret, foarte cunoscut de românii pasionați de istorie, inspirat din cel descris anterior, a fost realizat de Valentin Tănase pentru volumele de *Povestiri istorice* ale lui Dumitru Almaș.

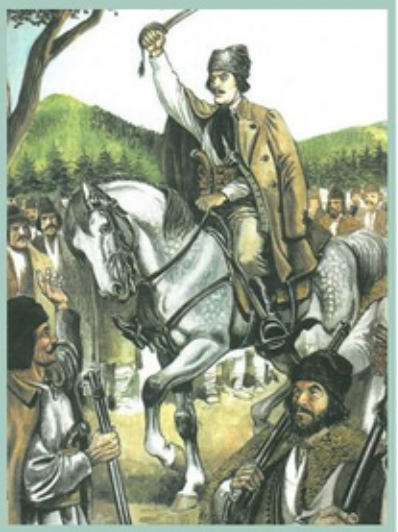

Avram Iancu, de Valentin Tănase

Ambele îl surprind pe Avram Iancu cu două pistoale la brâu (o combinație de chimir românesc și sileaf balcanic prin construcție și spațiile generoase pentru atașarea armelor). Pistolul din dreapta privitorului este unul civil, posibil nobiliar/de duel, prin grosimea impresionantă a capătului mânerului și ornamentația sa, iar cel din stânga reprezintă stilizat un pistol de cavalerie austriac, prezent în mod firesc în spațiul transilvănean în dotarea unităților de husari.

artilerie. Era folosit un pai umplut cu o mixtură de praf de puşcă şi clorat de potasiu drept încărcătură de iniţiere, armele portative din dotare necesitând doar schimbarea tigăiţei, a amnarului şi adăugarea unei piese de metal în locul cremenii pentru a-l putea folosi. Armele astfel modificate se încărcau de două ori mai rapid, erau mai precise, cu o folosire uşor de învăţat de militari. Modificarea nu presupunea costuri mari, însă avea dezavantajul detonării accidentale a încărcăturii de iniţiere la închiderea tigăiţei ori prin simpla presare a cartuşelor în cartuşieră. Sistemul a fost îmbunătăţit de Vincenz von Augustin, la bază ofiţer de artilerie, apoi inspector militar, promovat general şi înnobilat ca baron pentru serviciile aduse, care a refăcut sistemul de dare a focului conceput de Console, cât şi tuburile de percuţie, realizate acum din foaie de alamă, legate de cartuşele de hârtie şi folosind fulminat de mercur. Cu toate că armele care foloseau sistemul îmbunătăţit de dare a focului erau mai eficiente, ajustările necesare pentru modificarea celor cu sisteme vechi erau costisitoare, necesitând înlocuirea completă a cocoşului, tigăiţei şi chiar a paturilor în cazul unor arme cu ţeavă lungă. Nu în ultimul rând, von Augustin a eficientizat procesele de producţie, obţinând standardizarea şi interşanjabilitatea pieselor noilor arme.

Anii 1840 au fost dedicaţi extinderii armelor portative care foloseau sistem cu tub în armatele habsburgice, iar pistoalele nu au constituit o excepţie, remarcându-se două modele identice – M1844 şi

Vincenz von Augustin, litografie de Josef Kriehuber, 1850

M1851. Primul făcea referire la pistoalele construite de la zero pentru sistemul Augustin, iar cel de-al doilea, la pistoalele modele mai vechi modificate ulterior. Patrimoniul muzeului nostru cuprinde mai multe astfel de arme, iar în cele ce urmează îl voi prezenta pe unul dintre cele mai bine păstrate.

Conform marcajului de pe platină, a fost produs în anul 1854, iar uzura uniformă a componentelor metalice exclude ideea modificării unui pistol mai vechi. Arma are lungimea de 420 mm, cu lungimea ţevii de 250 mm, înălţimea de 140 mm, lăţimea maximă 60 mm (în dreptul mânerului tigăiţei) şi diametrul ţevii măsurat la gură de aproximativ 17 mm. Creasta cocoşului este prevăzută cu incizii diagonale pentru îmbunătăţirea aderenţei, iar între caracteristicile sistemului de dare a focului cu tub menţionez tigăiţa modificată (cu o fantă pentru prinderea sârmei de la capătul tubului de percuţie în timpul extragerii de pe cartuşul de hârtie şi suport pentru tub de formă cilindrică, cât şi cu un amnar modificat, prevăzut cu un capac al cărui cui-percutor are o cursă în plan vertical şi, în urma lovirii de către cocoş, produce explozia încărcăturii din tub). Sistemul de ochire este identic cu cel al modelelor precedente – cui al cătării poziţionat pe brăţara care fixează ulucul şi partea din faţă a ţevii. De asemenea, cocoşul are trei poziţii, cea intermediară blocând trăgaciul şi acţionând astfel drept siguranţă.

Starea sa foarte bună de

Pistolul de cavalerie sistem Augustin şi cartuşele folosite

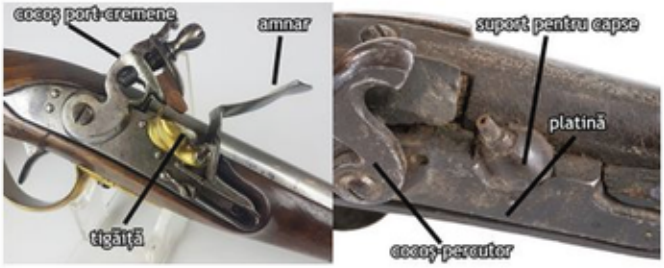

Sistemul de dare a focului original versus cel modificat

conservare a permis păstrarea multiplelor marcaje poansonate pe părțile metalice, între care merită menționate, pe lângă anul de producție [1]854, vulturul bicefal (marcajul de recepție al armei, care marca și proprietatea Guvernului asupra sa), precum și mai multe marcaje de serie ori producție (58, pe platină, 21 și II pe piesele din alamă, II P pe tigăiță, M II pe laterala țevii, C II pe țeavă, însemnând probabil folosirea unui oțel de calitatea a II-a). Muniția sa consta în cartușe din hârtie, având în interior bile sferice din plumb de calibrul 16 mm. Etanșarea se făcea tot cu ajutorul hârtiei cartușului, iar încărcarea pistolului era ceva mai rapidă decât a celor cu amnar și cremene, realizându-se în sub 30 de secunde și având o bătaie eficace de până la 25 m. Raritatea și starea de conservare au determinat includerea recentă a acestui pistol în Patrimoniul Național Mobil, categoria „Fond".

ÎNLOCUIT DE REVOLVER

Sistemul de percuție Augustin – cu tub – a avut parte de o viață scurtă în armatele monarhiei habsburgice, elitele militare optând în final pentru folosirea armelor cu capse de percuție, asemenea întregii Europe. Primele muschete, puști și pistoale care au folosit noul sistem au fost cele vechi (prin modificare). Operațiunea nu era una dificilă ori costisitoare (schimbarea cocoșului se realiza rapid, iar montarea suportului pentru capse presupunea simpla înșurubare a sa în fostul locaș al tigăiței). Adoptarea sistemului cu capse a început în 1854, în paralel cu cea a noului tip de glonț conceput pentru țevile ghintuite de vienezul Joseph Lorenz, al cărui nume s-a reflectat generic în denumirile noilor arme. Noul glonț avea un calibru de aproape 14 mm și făcea parte din categoria proiectilelor expandabile. Era prevăzut cu două șanțuri transversale care comprimau glonțul în timpul tragerii, mărindu-i diametrul și folosind astfel eficient ghinturile în creșterea eficienței balistice, fără a compromite timpul de încărcare (înaintea apariției acestui tip de muniție, gloanțele rotunde trebuia îndesate cu vergeaua pentru a tăia ghinturile la intrarea, și nu la ieșirea din țeavă, ceea ce făcea încărcarea mult mai greoaie și cronofagă).

Primul, și de altfel ultimul, pistol de cavalerie austriac prevăzut din construcție cu cele două îmbunătățiri a fost Kavalleriepistole M1860/M1862 (cea de-a doua variantă presupunea adăugarea unei siguranțe în dreapta cocoșului pentru a preveni lovirea accidentală a capsei). Colecțiile Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț cuprind un singur astfel de pistol, în varianta sa îmbunătățită (M1862). Ulucul mai scurt îi dă un aspect zvelt, însă construcția armei se menține robustă, cântărind tot în jur de 1,5 kg. Lungimea sa totală este de 405 mm, lungimea țevii de 264 mm, iar diametrul țevii (măsurat în plinul ghinturilor) fiind de 13,9 mm. Spre deosebire de modelele mai vechi, acest pistol are toate monturile din oțel, precum și un sistem de ochire îmbunătățit prin adăugarea unei crestături la baza țevii, linia de ochire fiind astfel luată mai precis prin cele două repere. Conform marcajelor, arma a fost produsă în anul 1863, la manufactura vieneză a lui Ferdinand Frühwirth. Datorită rarității și stării de conservare, și acest pistol a fost inclus recent în Patrimoniul Național Mobil, categoria „Fond".

Revolverele, aflate în dotarea personală a ofițerilor austrieci încă de la mijlocul secolului al XIX-lea, au fost generalizate în dotarea cavaleriștilor noii armate comune (devenite austro-ungare din 1867) începând cu 1870, când au fost înzestrați cu revolvere sistem „Gasser", cu dublă acțiune și cartuș metalic. Astfel, s-a pus capăt celor peste trei secole de existență în dotarea oficială a pistoalelor de cavalerie cu un singur foc și încărcare pe la gura țevii. ■

PEDEPSIREA CADAVRELOR. ÎNTRE SUPLICIU ȘI DAMNARE

IOAN BOTIȘ

„Triumful credinței", pictură de Eugène Thirion, ne înfățișează martiri creștini din vremea împăratului Nero

De-a lungul timpului, au existat numeroase situații, considerate totuși cazuri excepționale, în care trupurile fără viață au fost pedepsite (Magazin istoric, nr. 1/2024). Percepute de oamenii vremurilor respective ca umilitoare, aceste pedepse venite după moarte erau variate: segregație în cimitire, refuzul înmormântării, expunerea cadavrului sau disecția acestuia, la care se adăuga uneori și confiscarea averii familiei. Supliciile care continuau după moarte prevedeau arderea cadavrelor, risipirea cenușii în vânt, târârea trupurilor pe rogojini și expunerea acestora pe marginea drumurilor.

Indiferent de timp și loc istoric, actul sinuciderii a stârnit reacții din partea comunității. Acestea au îmbrăcat diferite forme de manifestare, de la durerea resimțită la nivel individual și comunitar până la ritualuri mai mult sau mai puțin complexe de exorcizare a răului născut de acest gest. Cadavrele sinucigașilor au fost pedepsite în diferite moduri de-a lungul timpului: li s-a refuzat un loc de înmormântare sau le-a fost acordat unul, dar fără respectarea riturilor și ritualurilor consacrate; au fost aruncate la groapa de gunoi, spânzurate sau arse și cenușa lor a fost spulberată în vânt. Autoritățile civile le-au confiscat averile, iar cele ecleziastice le-au blestemat să fie damnate pe vecie.

ÎNDOIALĂ, NELINIȘTE ȘI CONTESTARE

Cadavrele sinucigașilor au fost pedepsite începând cu Antichitatea târzie până la sfârșitul Evului Mediu, iar bunurile lor au fost confiscate în perioada creștină. Din secolul III, cel care se căsătorea cu văduva unui sinucigaș era pedepsit cu infamia. Condamnarea suicidului a apărut înainte de triumful creștinismului și a atins apogeul în timpul acestuia. Printre practicile folosite pentru a pedepsi cadavrele sinucigașilor s-au numărat așezarea în groapă cu fața la pământ, punerea cadavrului în mormânt pe o axă nord – sud, nu est – vest, cum era normal pentru a favoriza învierea,

„Moartea lui Socrate", pictură în ulei de Jacques Louis David, 1787

înhumarea la răscruce de drumuri, înmormântarea în afara spațiului sacru al cimitirului, alături de excomunicați și de nebotezați, spânzurarea de picioare, la care se adăuga o amendă usturătoare ce consta în confiscarea bunurilor sinucigașului.

Unul dintre motivele pentru care autoritățile laice, răspunzătoare de organizarea socială, dar și cele ecleziastice, răspunzătoare de echilibrul spiritual al membrilor corpului social, au fost ostile oricărei legitimări a suicidului a fost acela că sinuciderea amenința întregul organism social, eliminându-i pe unii dintre membrii săi și răspândind îndoiala, neliniștea, contestația într-un corp social agitat. Pe de altă parte, suicidul îi incomoda pe responsabilii socio-politici și religioși, deoarece constituia o dovadă evidentă a eșecului lor în asigurarea justiției și unei vieți decente tuturor locuitorilor.

„Moartea lui Seneca", pictură de Luca Giordano, 1684

Sinuciderile au stârnit mustrările de conștiință și remușcările corpului social care nu a fost capabil să asigure bunăstarea membrilor lui și să aline necazurile nefericiților. Georges Minois, doctor în istorie și filologie, considera că suicidul a fost un tabu ce trebuia învăluit în tăcere, deoarece reprezenta un atentat împotriva lui Dumnezeu, o depravare morală a unei minți fără respect pentru valorile stabilite, o debilitate mintală și un flagel aflat în directă legătură cu anarhia liberală și materialismul, în orice caz o boală a minții, a conștiinței și a societății.

Suicidul era o acuzație îndreptată împotriva societății și responsabililor ei, deoarece cel care se sinucidea dovedea că preferă neantul sau riscurile lumii de dincolo unei lumi devenite pentru el un vid. Sinuciderea era un reproș, o acuzație, chiar o insultă adresată celor vii și, mai ales, celor care au sau cel puțin trebuia să aibă grijă de fericirea colectivității. Autoritățile nu puteau să tolereze acest act-ofensă adus tuturor sistemelor politice și religioase. Chiar și celor mai liberale sisteme le repugnau să admită sinuciderea, să tolereze libertatea de expresie în legătură cu acest subiect.

Epicur

Antichitatea greacă s-a remarcat printr-o pluralitate de opinii în ceea ce privește problema morții voluntare. Pitagoricienii se opuneau categoric sinuciderii, dar cirenaicii (adepții școlii socratice), epicurienii (cei care urmau doctrina morală a lui Epicur) și stoicii (adepții unei școli filosofice fondate în Atena în timpul perioadei elenistice) erau extrem de îngăduitori cu ideea sinuciderii. Epicurienii o considerau un act de eliberare, stoicii o recomandau în anumite circumstanțe, pentru oamenii care nu puteau să ducă o viață normală, iar cinicii considerau că omuciderea asupra propriei persoane nu reprezenta o încălcare a firii, pentru că, spuneau ei, chiar și față de moarte omul trebuie să-și păstreze

o anumită independență, să poată să-și aleagă singur locul și clipa morții.

ACT ANTISOCIAL SAU ADMIRAȚIE?

Diversitatea de opinii privitoare la sinucidere s-a regăsit în domeniul Dreptului: unele cetăți prevedeau sancțiuni împotriva trupurilor sinucigașilor, ca Atena, Sparta, Teba, altele nu. Însă pretutindeni practica pare să fi fost foarte indulgentă, astfel încât istoria greacă este marcată de sinucideri răsunătoare, autentice sau semi-legendare, din cele mai diverse motive.

„Ludovisi Gaul", statuie ce reprezintă un gal care se sinucide, ținând corpul soției lui moarte

O parte dintre orașele-state grecești le refuzau sinucigașilor cinstea înmormântării. În acele zone ale Greciei antice în care sinuciderea a fost repudiată, sinucigașii erau îngropați în afara zidurilor orașelor, în locuri ascunse, izolate, fără respectarea riturilor funerare consacrate. În Cipru, cadavrele sinucigașilor erau pedepsite prin arderea mâinilor. În alte zone ale Eladei, sinucigașului i se tăia mâna dreaptă.

Una dintre marile frici care au marcat credințele funerare ale popoarelor Antichității greco- romane a fost aceea de a nu avea un mormânt, de a nu avea corpul depus în pământ după moarte. Platon cerea ca sinucigașului să-i fie refuzată înmormântarea oficială, pentru că și-a curmat zilele împotriva destinului. Ca urmare, sinucigașul trebuia îngropat fără nume, într-un loc pustiu, fără nicio piatră funerară. Doar în trei cazuri accepta Platon sinuciderea: dacă sinucigașul era condamnat, în acest caz moartea fiind oricum inevitabilă; dacă respectivul suferea de o boală care îi provoca dureri de nesuportat și dacă existența sinucigașului era una cu totul și cu totul mizerabilă.

„Sfântul Augustin se ceartă cu donatiștii", de Charles-André van Loo

Dintre toate societățile Antichității, cea a Romei a fost considerată cea mai favorabilă sinuciderii. Ca și în Grecia, lumea romană a fost împărțită în aprecierile față de acest gest extrem, oscilând între ostilitatea față de un act antisocial și admirație pentru această manifestare de libertate a individului. Existau, totuși, două categorii sociale pentru care suicidul era interzis: sclavii, din considerente de ordin economic, și soldații, din rațiuni de ordin militar. La Roma, regele Tarquinius a ordonat crucificarea cadavrelor celor care s-au sinucis în semn de protest față de tirania domniei sale.

În perioadele de persecuție a creștinilor în Imperiul Roman, cea mai mare pedeapsă care putea fi aplicată trupurilor martirilor era considerată interzicerea înmormântării lor. Cu toate că, de obicei, romanii permiteau strângerea oaselor martirilor și îngroparea lor potrivit tradiției și concepției că altfel vor fi tulburați de duhurile rătăcitoare, în cazuri excepționale, așa cum s-a întâmplat la Lyon, cadavrele martirilor creștini au fost lăsate la discreția păsărilor de pradă, după care resturile au fost arse și aruncate în apele Ronului.

În lumea ebraică sinuciderile au fost destul de rare, acestea fiind considerate contrare planurilor lui Iahve. Sinuciderile din Vechiul Testament (doar patru la număr) sunt relatate într-o manieră strict neutră.

Islamul a condamnat toate tipurile de sinucidere. Omul moare doar din voința lui Allah. Nu vă ucideți voi înșivă, căci Allah este iertător față de voi, iar dacă cineva se omoară din răutate sau ticăloșie, va fi fript în focul iadului, afirmă fără echivoc textul Coranului, motiv

pentru care sinucigașului nu i se cuvenea ultima rugăciune de înmormântare și înhumarea acestuia se făcea discret.

CAZUL LUI IISUS

La începutul Evului Mediu creștin, Biserica a avut momente de ezitare în ceea ce privește tema sinuciderii. Noul Testament, prin care creștinii se vor diferența de lumea iudaică, nu abordează nicăieri subiectul în mod direct. Suicidul lui Iisus (sau acceptarea morții, chiar dacă el avea o esență divină, și nu umană) are o cu totul altă semnificație și o cu totul altă dimensiune decât sinuciderea obișnuită a oamenilor, reprezentând singura condiție a reabilitării morții umane. Moartea lui pe cruce a făcut ca, prin ea, viața să fie completă. Actul morții în cazul lui Iisus se transformă într-o operă, împlinită și desăvârșită în acest punct final. Cu toate acestea, creștinismul avea de rezolvat o problemă dificilă.

„Înmormântarea lui Iisus", de Caravaggio, 1603 – 1604

Tertulian considera moartea lui Iisus Hristos o sinucidere, iar Toma de Aquino se întreba cum ar fi putut Iisus să moară, dacă nu și-ar fi dorit acest lucru. Evenimentul fondator al creștinismului este un suicid și scrierile ucenicilor ridică în slăvi sacrificiul voluntar. Exemplul lui este urmat de numeroși martiri, care acceptă de bunăvoie să moară, fapt ce-i neliniștește pe Părinții Bisericii, care-și pun întrebări legate de acest lucru timp de trei secole.

Începuturile creștinismului, cu perioadele de prigoană declanșate de împărații romani împotriva adepților noii religii, au presupus și multe morți voluntare ale celor dispuși să meargă pe calea martiriului decât să renunțe la credința lor. La scurtă vreme după ce Biserica creștină a devenit singura religie oficială a statului roman, lucrurile s-au schimbat fundamental.

Biserica lui Hristos, cea care considerase la începuturile ei moartea voluntară justificată prin aceea că era o mărturie de fidelitate față de Dumnezeu, a introdus diferențe între moartea senină a martirului creștin și moartea disperată a păcătosului. Suicidul lui Iuda a devenit, în scurtă vreme, arhetipul morții rușinoase și damnabile. În această epocă, de cele mai multe ori, moraliștii creștini se încadrau în curentul neoplatonician, care, deși condamna principiul suicidului, admitea anumite excepții. Dreptul canonic nu prevedea încă nicio sancțiune împotriva celor care atentau la propria viață, în timp ce disciplina era foarte strictă și cerea o reconciliere publică pentru numeroase păcate.

Începând din anul 348, ca reacție împotriva donatismului (mișcare schismatică din nordul Africii), care proslăvea practica sinuciderii, Sinodul de la Cartagina a condamnat alegerea morții voluntare. În 381, episcopul Timotei al Alexandriei a decis să nu mai rostească rugăciuni pentru sinucigași, în afara cazurilor de nebunie dovedită, ceea ce însemna că propria omucidere era oarecum justificată. Din secolul V, s-a înăsprit și legislația civilă, care fusese până atunci destul de tolerantă față de suicid. Din acel moment, bunurile celor care se sinucid pentru a scăpa de o acuzație erau confiscate și, pas cu pas, se stabilește legătura dintre confiscare și culpabilitatea suicidului. În anul 452, Conciliul de la Arles condamnă suicidul tuturor sclavilor și servitorilor, pentru că servitorul care se omoară își fură, de fapt, stăpânul.

Biserica creștină a continuat să condamne sinuciderea ca pe o crimă, astfel încât Conciliul de la Orléans, din anul 553, reluând prevederi ale legii romane, a hotărât refuzarea serviciului religios funerar pentru cei care s-au sinucis din considerente religioase și pentru cei care și-au luat viața înainte de a fi judecați, iar Conciliile de la Braga, din anul 562, și de la Auxerre, din anul 578, l-au refuzat tuturor sinucigașilor, interzicând oblația (sacrificiul) și slujbele comemorative. Suicidul a început să fie sancționat cu mai multă vigoare decât uciderea unei terțe persoane, în acest din urmă caz o amendă soluționând de multe ori problema.

(Va urma)

ROLUL SCRIBULUI ÎN SOCIETATEA FARAONICĂ

MIHAIL WALTER TEUTSCH

Doi scribi, relief din mormântul vizirului Akhethotep, Saqqara, Egipt

În cadrul societății egiptene antice, scribul ocupa o poziție importantă. Doar aproximativ 7% din populația Egiptului știa să scrie și să citească dintr-un total de trei – cinci milioane de locuitori (datele sunt estimative). Era de la sine înțeles ca scribul, ce poseda cunoștințele necesare pentru scriere și citire, să joace un rol activ.

Tot din cauza numărului redus de ştiutori de carte, apelativul „scrib" a fost folosit ca titlu de curtoazie pentru toți membrii unei comunități care erau ştiutori de carte şi proveneau mai ales dintr-un colectiv care trăia într-un perimetru închis, oarecum izolat, precum cel de la Deir el-Medina (*Magazin istoric*, nr. 11/2000), unde locuiau meşteşugarii care au realizat mormintele din Valea Regilor.

Statueta unui scrib pe nume Min-nakht, cca 1500 – 1450 î.H.

Scribii erau foarte des menționați în documentele egiptene și astfel putem contura imaginea acestora. Pe durata întregului mileniu al III-lea î.H., activitatea scribilor de creare și perfecționare a scrierii a fost esențială. Ei beneficiau de o educație aleasă și foarte rigidă (*Magazin istoric*, nr. 1/1987). Scribul cunoștea universul de semne și simboluri în textele limbii egiptene, el creând atât textul compoziției, cât și instrumentele grafice menite să o redea. Scribul învăța, copia manuscrise și deseori concepea anumite texte, dar avea și menirea de a răspunde de conținutul lor prin citirea documentelor în fața unui auditoriu mai mult sau mai puțin educat.

Atribuțiile scribului depășeau această sferă socotită de unii specialiști îngustă, el fiind pregătit să ofere răspunsuri în toate domeniile cunoașterii. Ştiința lui a fost considerată sacră și avea și sarcina de a copia documentele considerate învechite, dar devenite neutilizabile prin uzură. Fiind vorba de o ocupație esențială, produsul finit, inscripția sau cartea (sulul de papirus), era considerat sacru.

Scribii au lăsat o serie de mărturii scrise ce acoperă toată istoria antică a Egiptului și toate domeniile esențiale ale vieții de zi cu zi: administrația, economia, religia, literatura etc. De pildă, în privința literaturii, scribii ne-au lăsat o mulțime de poeme sau opere: *Profeția lui Neferti*, *Povestea naufragiatului*, *Povestea lui Sinuhe*, *Povestea țăranului bun de gură* etc. Superioritatea scribului este o temă importantă în literatura egipteană. Acest lucru nu este deloc surprinzător, deoarece multe dintre aceste compoziții au fost scrise, cel puțin parțial, ca texte pentru instruirea tinerilor scribi aflați în procesul de învățare.

Profeția lui Neferti, *fragment de ceramică din perioada ramessidă*

Una dintre aceste compoziții literare este *Învățătura lui Dua-Kheti* sau *Satira Meseriilor*, care a fost compusă în perioada Regatului de Mijloc (cca 2100 – cca 1700 î.H.) și a fost cel mai adesea copiată în perioada ramessidă (1292 – 1077 î.H.). Meseria de scrib este prezentată ca fiind una de prestigiu în raport cu celelalte meserii din societatea egipteană: „Înainte să se întoarcă, el va fi îmbrăcat cu un șort de pânză [ca un adult]. N-am văzut un sculptor în misiune [sau] un aurar cu sarcina de a fi trimis. [Dar] l-am văzut pe arămar la datorie, la gura cuptorului său. [Cu] degetele asemănătoare pielii de crocodil, [cu] mirosul mai respingător decât icrele de pește."

Stela lui Irinefer, meșteșugar de la Deir el-Medina

Scribului îi revenea un rol important și în contextul relațiilor internaționale. El participa la redactarea corespondenței dintre regii Egiptului și conducătorii din Orientul Apropiat. ■

IULIE – AUGUST 1925

Au fost două luni de vară, fără mari scandaluri politice, dar marcate de fenomene meteorologice deosebite și de marele incendiu de la sonda din Moreni. Anomalii ale vremii s-au semnalat și în alte părți. De exemplu, la New York s-a abătut asupra orașului, la 4 iulie, o puternică furtună de zăpadă.

ROMÂNIA, ACUM 100 DE ANI

Chiar în prima zi a lunii, o furtună cu grindină provoacă mari pagube culturilor și pomilor în județul Făgăraș. În partea de nord a județului Dâmbovița plouă neîntrerupt de trei zile. Linia ferată Pucioasa – Pietroșița este ruptă în mai multe locuri. Reparația anterioară a terasamentului s-a făcut în bătaie de joc, cu praf de lignit, care a fost rapid spălat de ploaie. Distrugeri provoacă grindina și în județul Covurlui. Profitând de dezastru, comercianții de geamuri au făcut cartel, urcând prețul de la 105 lei la 180 lei metrul. Ploile torențiale au produs ravagii și în Basarabia. Nistrul s-a revărsat. O furtună cu grindină lovește și în Bihor. La Drăgășani au fost trăsnite două persoane. Din cauza puternicelor descărcări electrice, posturile TFF nu au putut recepționa telegramele trimise din străinătate. La începutul lunii august o furtună groaznică lovește orașul Ploiești. Torentele căzute și piatra au făcut ca în câteva minute orașul să fie inundat. Zeci de case au rămas fără acoperiș. La Curtici, un pluton de soldați care se deplasa în câmp deschis a fost lovit de trăsnet în timpul unei furtuni. Un soldat a murit, alți doi au fost grav răniți, unul rămânând paralizat.

La 24 iulie, sonda nr. 1 a Societății Româno-Americane din Moreni, Pleașa, a luat foc vineri noaptea, în timpul forajului, la adâncimea de 1.135 m. Flăcările se înalță la 40 m, iar coloana de fum, de 300 m, se vede de la Periș. Căldura emanată este atât de puternică, încât nimeni nu se poate apropia la mai mult de 100 m. S-au propus diferite metode pentru a stinge incendiul: să se arunce cu pompe puternice nisip; s-au adus două tunuri care au tras asupra sondei, dar fără efect; s-a propus săparea unui tunel și utilizarea dinamitei; cinci avioane au încercat să arunce saci cu nisip, dar căldura foarte mare degajată le-a împiedicat să se apropie. Ba unul chiar a luat foc și a aterizat de urgență lângă Buftea. La sfârșitul lunii august sonda încă ardea.

La 24 august regele Ferdinand împlinește 60 de ani

S-a inaugurat, în fostul castel al lui Brâncoveanu din Sâmbăta de

Sus, lângă Făgăraș, Căminul de odihnă al scriitorilor, artiștilor și ziariștilor. Clădirea urma să fie vândută de comunitatea bisericii grecești din Brașov, căreia i-o cedase un urmaș al Brâncovenilor. Statul a prins de veste și și-a exercitat dreptul de preempțiune.

Istrate Micescu, decanul baroului Ilfov, și C. Mille, președintele Asociației Presei, s-au prezentat la ministrul de Război, generalul Mărdărescu, rugându-l să dispună eliberarea provizorie a avocatului și ziaristului Constantin Titel Petrescu. Fusese condamnat pentru ultraj și atâtare la dispreț contra armatei. Publicase în *Socialismul* un articol, sub semnătura dr. Stockmann: „Am avut întotdeauna dispreț și o repulsie aproape fizică pentru militari și polițiști. Dacă profesiunea de polițist mă dezgustă, independent de faptul că cei care o exercită sunt recrutați în general din gunoiul societății și din cazierele judiciare, meșteșugul militar mi-a inspirat întotdeauna o repulsiune pentru mentalitatea specifică primitivă și cruzimea în care sunt educați și trăiesc cei ce-l practică."

La 1 iulie la Ploiești se inaugurează, în prezența lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, și Gheorghe Mârzescu, ministrul de Justiție, Palatul de Justiție. La 3 iulie s-a inaugurat clădirea școlii „Spiru Haret", ridicată pe locul fostului târg de vite din oborul Capitalei. În toamnă ar urma să înceapă construcția unei linii electrice București – Snagov – Ploiești. Inițiativa particulară îi aparține unui domn Doiciu.

Și în perioada interbelică se demola; casa din strada Enei, ce urma să fie demolată, pentru a se deschide în prelungire strada Edgar Quinet...

Guvernul a aprobat ideea. Nu e singurul anunț rămas fără urmări. *Universul* scrie că în cursul lunii iulie vor fi reluate lucrările pentru clădirea Senatului, pe cheiul Dâmboviței, colț cu str. Apolodor.

Una dintre cele mai nenorocite zone ale Capitalei este Șoseaua Colentina, de la calea ferată spre bariera Moșilor. De câte ori se abate o ploaie asupra Capitalei, se inundă zona. Este necanalizată, spre deosebire de șoseaua de centură Ștefan cel Mare, deși aici se află hala Obor. Traseul căii ferate, înălțat cu 1 m, se opune evacuării apei de ploaie. Există doar un mic canal pe sub linia ferată, care nu poate asigura scurgerea apei în mod rapid.

... și Hala de vechituri

B.N.R. s-a angajat să tipărească noi bancnote, căci cele vechi erau foarte uzate, aproape că nu mai puteau fi folosite. Cum tipărirea lor în străinătate era foarte scumpă, vor fi realizate la tipografia Băncii. Începutul s-a făcut cu bancnota de 500 lei.

La Iași, la începutul lunii august, un anume Lehman are un incident cu profesorul A.C. Cuza. Primul venea de la țară cu o căruță cu făină, pentru orfelinatul din str. Codrescu. Neștiind unde se află exact, a întrebat un trecător. Trecătorul era A.C. Cuza, care s-ar fi simțit lezat și a urmat un schimb de cuvinte, profesorul făcând apel și la baston. Un grup de studenți au manifestat în favoarea lui A.C. Cuza și au spart câteva geamuri. Marți dimineața a fost adus la tribunal patronul lui Lehman, proprietarul unei mori, Grünspahn, pe care A.C. Cuza îl considera autorul moral al acțiunii lui Lehman. La ieșirea de la tribunal, un student de la Drept a tras patru focuri de revolver spre Grünspahn, fără a-l nimeri, apoi s-a predat poliției. Au urmat noi manifestații studențești la Iași, Focșani și în Capitală.

Este primul an când se susține examenul de bacalaureat, anunțat, cum e obiceiul la noi, doar cu câteva luni înainte. S-au prezentat 3.887 de candidați și au reușit 1.887, adică 48,5%. Evident, presa caută explicații: elevii care l-au susținut au făcut școală în timpul Primului Război Mondial, în condiții nu tocmai propice învățării.

Hidroavionul „Getta 1", creație a inginerului Radu Stoika, zbura pentru prima oară la 17 august

Ziar al opoziției, *Adevărul* este incisiv: *Ruina școlii* – titlul articolului – este dovedită de rezultatele examenului de bacalaureat și de amestecul elevilor în scandalurile de stradă. „Clasele au devenit doar mici cluburi politice, cari privesc pe profesor – când profesorul e prevăzut cu respectul catedrei – ca pe un dușman inutil și inoportun... Nu mai învață nimeni." Alte cauze: insuficiența salariului membrilor corpului didactic și politicianismul încuibat în învățământ.

Citind presa de acum 100 de ani, ai senzația că nu s-a schimbat mare lucru în România. În gara Azuga nu există apă potabilă, nici măcar o singură fântână. Dacă se invocă lipsa fondurilor, atunci să se suspende câteva dintre trenurile speciale, ce circulă doar cu un vagon, pentru diverși demnitari, de la București la Predeal. Locuitorii de pe strada Câmpineanu, zona dintre Hotel „Simplon" și Teatrul Național, sunt deranjați noapte de noapte de muzica ce răsună de la cabaretul „Follies Marigny" și de scandalurile pe care le provoacă clienții ce ies de acolo. În schimb, generalul Eraclie Nicoleanu, prefectul Poliției Capitalei, trecând pe Calea Griviței și auzind lăutari cântând în localurile din fața Gării de Nord, a dat dispoziție ca în timpul zilei să nu se mai cânte muzică lăutărească. Abia după ora 19.00 au dreptul să cânte lăutarii. Corespondentul ziarului *Universul* din Cetatea Albă relatează cum a decurs călătoria cu trenul direct București – Cetatea Albă. Când a început să plouă, au avut impresia că erau afară, nu în vagon. Acoperișul era atât de stricat, încât ploaia se revărsa peste călători. Un colonist german a scos din geamantan o mușama cu care se acoperă grânele și s-au adăpostit cu toții sub ea. Într-o stație au coborât și și-au încercat norocul în alte vagoane, dar au constatat că ploua peste tot. În comuna Vidra din Vlașca, mai mulți locuitori, în loc să se afle la munca câmpului, s-au adunat în gară. Când trenul de Giurgiu a plecat spre București, au început să-i înjure, scuipe și lovească pe călătorii care, neavând loc în vagon, se îngrămădiseră pe scări. Jandarmul din postul gării asista și se amuza de spectacol.

P.S.S. Visarion, episcopul Hotinului, publică o scrisoare către toți fruntașii politici: „Nu intrăm în cercetarea considerațiunilor pentru care guvernele se alcătuiesc în felul în care se văd astăzi. Vedem totuși adesea Cabinete alcătuite din miniștri luați din persoane care ies pe ușa clubului politic respectiv, fără o pregătire specială și fără un program de muncă determinată și plecând din ministerul său fără a da Parlamentului și țării o dare de seamă din care să se vadă ce a putut împlini sau ce din justificate pricini nu a putut realiza, spre a întra și a se ascunde pe aceiași ușă, iarăși în clubul din care a pornit. Deci persoane fără o prealabilă pregătire sau valori, pe care iețele și interesele politice de partid îi opresc a cunoaște nevoile reale din departamentele lor sau oameni politici care vor să îmbrace într-o haină scurtă și veche o țară nouă și în prefacere. De aici legi necomplete și stări de lucruri rele sau întârziate, ce dăinuiesc, deși s-ar putea lesne îndrepta."

Ministerul Artelor, condus de Alexandru Lapedatu, a decis să subvenționeze orice trupă de teatru românească ce va juca piese originale. Subvenția va fi acordată doar trupelor cu vechime și garanții de durabilitate, care vor juca cel puțin patru piese noi pe stagiune. Numărul minim de reprezentații va fi de 80, iar piesele într-un act nu vor fi luate în calcul.

Cu cel mai simplu ceremonial a fost înmormântat miercuri, 19 august, după-amiază, Ion Slavici, la Panciu. Au vorbit Gala Galaction și Liviu Rebreanu.

Încheiem cu o premoniție, semnată Index, în ziarul *Adevărul*, sub titlul *Scuipă-n sus*: „La expresia asta, atât de caracteristică, m-am gândit când am citit că guvernul sovietelor își propagă teoriile în China, dar cu osebire o încurajează și o înarmează împotriva țărilor capitaliste de rasă albă. [...] Să ferească Dumnezeu să le reușească sovietelor planul, căci vai de noi va fi, dar de Rusia în primul rând, dacă rasa galbenă reușește să se scuture și pe urmă să atace." ■

Rubrică realizată cu sprijinul Bibliotecii Academiei Române

EVENIMENT

PREMIILE FUNDAȚIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

În cadrul celei de a XXXIII-a ediții a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu", desfășurat la Banca Națională a României, în Sala „Mitiță Constantinescu", în ziua de 27 mai, au fost înmânate premiile pentru cele mai bune cărți de istorie apărute în anul 2024. Ca și în anii trecuți, premiile au fost susținute de generoși sponsori, instituții sau persoane particulare.

1) Premiul „I.C. Filitti"

Acordat de doamna Georgeta Filitti: Alina Pavelescu, *Revoluția din 1989 povestită celor care nu au trăit-o*, Editura ART, București

2) Premiul „Nicky Chrissoveloni"

Acordat de familia Chrissoveloni: Mihai-Alexandru Pițigoi, *Relațiile româno-britanice, 1905 – 1929. Establishmentul românesc pe masa de lucru a Foreign Office-ului*, Editura Meteor Press, București

3) Premiul „Aurel Decei"

Acordat de „Rădăcini Motors" SRL: *Relații politice și militare româno-otomano-turce: 1878 – 1989. Documente. Volumul II* (responsabil de volum: Manuel Stănescu), Editura Militară, București

4) Premiul „Constantin C. Giurescu"

Acordat de STFD - TRANSFOND S.A.: Nicolae Macovei, *Mașina cu două direcții: Societatea mixtă Oltcit în perioada 1976 – 1989*, Editura Mega, Cluj-Napoca

Alexandru Pițigoi (autorul premiat), John Chrissoveloni (reprezentantul familiei care a sponsorizat premiul) și domnul Cristian Păunescu, consilier al guvernatorului B.N.R.

Doamna Anna Eva Budura primește premiul, reprezentantul sponsorului, domnul Valentin Macovescu, domnul Cristian Păunescu

5) Premiul „Costin C. Kirițescu"

Acordat de Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: Robert Păiușan, *Madgearu versus Manoilescu. Doi ani de colaborare, douăzeci de ani de hărțuială*, Editura Fundației Culturale Memoria, București

6) Premiul „Confucius"

Acordat de Niro Investment Group: Romulus Ioan Budura, *Un destin norocos – Memorii*, Editura Top Form, București

7) Premiul „Grigore Gafencu"

Acordat de Niro Investment Group: George Damian Mocanu, *Cum s-au trasat granițele României la Paris în 1919: procesele verbale ale comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România*, Editura Tana, Mușătești

8) Premiul „Florin Constantiniu"

Acordat de familia Nichita: *23 August 1944: o istorie așa cum a fost*, (coordonatori: Dan Cătănuș, Vasile Buga, Mihai Burcea), Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște

Doamna Anca Tanașoca, domnul Mihai Țipău și domnul Cristian Păunescu

Doamna Ioana Vișean, director comunicare, Maspex România, domnul Dan Prisăcaru și domnul Cristian Păunescu

9) Premiul „Nicolae-Șerban Tanașoca"

Acordat de doamna Anca Tanașoca: Mihai Țipău, *Sylvester of Antioch. Life And Achievements of an 18th Century Christian Orthodox Patriarch*, De Gruyter

10) Premiul „Josef Pilsudski"

Acordat de Maspex România: Dan Prisăcaru, *Rezistență și supraviețuire la trio confiniumul marilor puteri. Repere istorice și identitare (1914 – 1940), vol. I, II*, Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu", Sibiu

11) Premiul „Cristina Țurlea"

Acordat de Stelian Țurlea: Lorin Constantin Niculae, *Despre arhitectură, altfel*, Editura Universitară „Ion Mincu", București

12) Premiul „A.D. Xenopol"

Acordat de doamna Daniela Ioniță: Bujor T. Rîpeanu, *De la „L'independance roumaine" la „Sovromfilm"… 1896 – 1950: O istorie cronologică ilustrată a cinematografiei din România*, Editura Oscar Print, București

13) Premiul „Gheorghe Brătianu"

Acordat de doamna Daniela Ioniță: Bogdan-Ion Jelea, *Avatarurile populismului național românesc în primii 100 de ani: de la mișcarea pașoptistă la mișcarea legionară. Lecțiile trecutului și concluziile prezentului*, Editura Oscar Print, București

14) Premiul „Ion Constantin Inculeț"

Acordat de VOLTIKA SRL: *Emil Deciu: prin Siberia, în drum spre casă. Jurnal de front (1917 – 1920)* (ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției, indice de Petre Otu), Editura Militară, București

Unul dintre autorii premiați, Eugen-Tudor Sclifos, domnul Filip Iorga, sponsorul premiului, și domnul Cristian Păunescu

15) Premiul „Petre Mavrogheni"

Acordat de domnul Filip Iorga: *Documente privind istoria românilor: Colecția Eudoxiu Hurmuzaki. Seria a 3-a, volumul VIII: Delimitarea frontierei din sudul Basarabiei între Imperiul Rus și Imperiul Otoman (1856 – 1857)*, (editori: Gheorghe E. Cojocaru, Eugen-Tudor Sclifos), Editura PIM, Iași

16) Premiul „Horia Macellariu"

Acordat de domnul Florin Dănescu: Ion Giurcă, *La discreția autorităților de la Washington și Londra: nave comerciale românești și echipajele lor în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura Militară, București

17) Premiul „Silviu Dragomir"

Acordat de domnul Vasile Pașcu: *Lebăda neagră de pe Balaton: Viktor Orbán și o obsesie asumată. Ediția a II-a, revizuită și adăugită* (coordonator Romeo Couți), Editura Creator, Brașov

Domnul Florin Dănescu s-a alăturat în acest an sponsorilor premiilor Fundației noastre, domnul Ion Giurcă, autorul premiat, și domnul Cristian Păunescu

18) Premiul „Radu R. Rosetti"

Acordat de domnul Eyyup Gök: *Monografia Depozitului central de arhivă: 1947 – 1961*, (coordonatori: comandor Iosif Bencze, colonel inginer Marius Marian Olteanu), Editura Centrul tehnic-editorial al armatei, București

19) Premiul „Carol Davila"

Acordat de domnul Alexandru Georgescu: Octavian Buda, *Privirea lui Thanatos*, Editura Polirom, Iași

20) Premiul „Nicolae Bălcescu"

Acordat de domnul Dan Paul: *Dinu N. Movilă: istoria unei vieți* (ediție îngrijită, studiu introductiv, note de subsol, selecția documentelor și interviul realizate de Alina Ilinca și Liviu Marius Bejenaru), Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște ■

MULTICULTURALITATE ȘI GASTRONOMIE TRADIȚIONALĂ ÎN DOBROGEA

ROXANA ZIDARU
(Specialist comunicare,
Institutul Național al Patrimoniului)

Dobrogea, regiune situată între Dunăre și Marea Neagră, este un spațiu cu o identitate unică în peisajul cultural al României. Timp de secole, acest teritoriu a fost un punct de întâlnire între Orient și Occident, un loc în care diverse etnii, culturi și religii au coexistat și au contribuit la formarea unui patrimoniu comun remarcabil. Turcii, tătarii, românii, lipovenii, aromânii, bulgarii, grecii și alte comunități au lăsat fiecare o amprentă specifică în stilul de viață, obiceiurile și, nu în ultimul rând, în gastronomia locală. Proiectul „Multiculturalitate și gastronomie tradițională în Dobrogea" își propune să exploreze și să valorifice această bogăție culturală prin intermediul rețetelor tradiționale, reflectând astfel diversitatea și armonia conviețuirii din această regiune.

De sus în jos: imagini din cadrul atelierelor de lucru gastronomice dedicate culturii armâne, tătărești și turcești

Gastronomia este, prin natura sa, un element profund identitar. Rețetele nu sunt doar formule culinare, ci adevărate mărturii ale unui mod de viață, ale relației cu natura, ale sărbătorilor și ale tradițiilor transmise din generație în generație. În Dobrogea, preparatele specifice fiecărei comunități etnice nu doar că s-au păstrat, dar adesea s-au influențat reciproc, generând un puzzle gastronomic unic în România. Astfel, un simplu fel de mâncare poate spune o poveste despre migrație, adaptare, solidaritate și schimb intercultural.

Meglenoromânce în port tradițional la evenimentul organizat la Tulcea

Atelierul gastronomic al rușilor lipoveni

Importanța conservării acestor rețete este dublă: pe de o parte, ele reprezintă o formă de patrimoniu imaterial care riscă să se piardă într-o eră a globalizării și a uniformizării gusturilor; pe de altă parte, ele oferă o oportunitate concretă de promovare a identității locale, cu potențial în turismul cultural și gastronomic. Proiectul urmărește, așadar, să documenteze și să pună în valoare aceste rețete tradiționale, prin cercetare de teren, interviuri cu membri ai comunităților locale, ateliere culinare și evenimente interculturale.

Conservarea acestui „puzzle cultural" este esențială nu doar din perspectivă istorică sau antropologică, ci și ca formă de educație interculturală și promovare a dialogului între generații. Tinerii din Dobrogea trebuie să aibă acces la aceste povești culinare pentru a înțelege mai bine rădăcinile comunității din care fac parte și pentru a învăța să aprecieze diversitatea ca pe o resursă, nu ca pe o diferență. În acest context, gastronomia devine un limbaj comun, o punte între trecut și prezent, între „noi" și „ceilalți".

Prin acest proiect, ne propunem nu doar să redescoperim rețetele tradiționale ale Dobrogei, ci și să încurajăm păstrarea și transmiterea lor mai departe, într-o formă accesibilă, vie și adaptată realităților contemporane. Astfel, multiculturalitatea în spațiul dobrogean nu va rămâne doar o formulare abstractă, ci va prinde gust, culoare și sens în fiecare farfurie și în fiecare poveste împărtășită.

Institutul Național al Patrimoniului anunță desfășurarea atelierelor gastronomice din județele Constanța și Tulcea, în cadrul proiectului „Multiculturalitate și gastronomie tradițională în Dobrogea", cofinanțat de Administrația Fondului Cultural Național. Proiectul aduce în prim-plan diversitatea culturală și culinară a regiunii Dobrogea, un spațiu emblematic pentru convieţuirea etnică din România.

Prin atelierele organizate în luna iunie, de anul acesta, inițiativa a urmărit documentarea, conservarea și promovarea patrimoniului imaterial al comunităților locale, punând accent pe preparatele culinare tradiționale. Rezultatele cercetării vor fi reunite într-un rețetar bilingv ilustrat – *Gustul Dobrogei. The Taste of Dobrogea* –, ce va fi lansat oficial în cadrul expoziției finale găzduite de Muzeul de Etnografie și Artă Populară din Tulcea.

ATELIERE GASTRONOMICE ÎN JUDEȚUL CONSTANȚA...

Mai multe evenimente gastronomice au fost organizate în județul Constanța în perioada 17 – 18 iunie 2025. Începem cu atelierul gastronomic armân. Acesta s-a desfășurat într-un cadru autentic, în inima Dobrogei, la Ferma Ilie Zelca, din localitatea Ovidiu. Tinerii participanți au învățat alături de membrii comunității să pregătească o plăcintă tradițională cu brânză, spanac și praz – o rețetă transmisă din generație în generație. Evenimentul a reprezentat un veritabil omagiu adus patrimoniului imaterial armân, fiind sprijinit de personalități ale comunității, precum domnul Petruț Gheorghiță, susținător al culturii armâne, și domnul Ilie Zelca, gazdă și partener activ al atelierului. Atmosfera a fost animată de prezența Ansamblului de dansuri armânești „Iholu", iar sprijinul logistic al Fundației „Gheorghe Halit" a contribuit la buna desfășurare a activității.

Am avut și atelierul gastronomic tătăresc, „Bistro Musafir Efendi", desfășurat într-o atmosferă familială și caldă, în centrul istoric al municipiului Constanța. Comunitatea tătară a fost reprezentată de copii, părinți și mentori care au participat la pregătirea șuberekului – un preparat emblematic pentru cultura tătară. Atelierul a evidențiat nu doar tehnicile culinare, ci și dimensiunea educativă a patrimoniului imaterial, încurajând transmiterea tradițiilor către generațiile tinere, într-un gest de

Pregătind plăcinta tradițională pxirez pitis

consolidare a identității culturale și de promovare a valorilor, precum solidaritatea și respectul pentru diversitate.

Atelierul gastronomic turcesc, realizat alături de Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani, Filiala Cobadin, a recreat atmosfera festivă a unei nunți tradiționale turcești. Evenimentul a fost o veritabilă incursiune în universul culinar al comunității turce din Dobrogea. Participanții, membri ai comunității și tineri din ansamblul folcloric „Genç Umutlar", au pregătit și servit preparate autentice precum *Düğün Çorbası* (ciorbă de nuntă), *Saraylı* (desert cu origini otomane), *Dolma*, *Mantı* și *Kürdan Kebabı*. Evenimentul a fost o demonstrație vie a păstrării și valorificării patrimoniului culinar, transmis cu grijă din familie în familie.

... ȘI ÎN JUDEȚUL TULCEA

Seria atelierelor tulcene a început în comuna Izvoarele, în gospodăria familiei Ciobanu. Într-un decor cald și autentic, tinerele din comunitate au avut oportunitatea să învețe rețeta plăcintei tradiționale *pxirez pitis* (plăcintă uscată), sub îndrumarea doamnelor Sinica și Mirela Ciobanu. Atelierul a reprezentat un moment de reconectare cu rădăcinile grecești și o ocazie valoroasă de conservare a unei rețete cu tradiție.

Al doilea atelier din județul Tulcea, dedicat comunității meglenoromâne, s-a desfășurat în localitatea Cerna, fiind organizat în parteneriat cu Asociația Culturală „Altona". Sub îndrumarea doamnei Aneta Gugiescu, participanții – în special tinere din comunitate – au gătit cu migală *mângică*, plăcinte cu brânză de oaie și brânzeturi maturate, *halva* și *sârlie cu nucă și miere*. Atmosfera a fost întreținută de ospitalitatea Andreiei Tanur, gazda evenimentului, iar atelierul a devenit o veritabilă sărbătoare a gustului și tradiției meglenoromâne.

Organizat la Muzeul de Etnografie și Artă Populară din Tulcea, atelierul ucrainean a inclus o demonstrație de modelare a aluaturilor de nuntă (*șeșke*), o expoziție gastronomică bogată și o micro-expoziție etnografică cu obiecte tradiționale. Participantele – Mirela Munteanu, Maria Efimov, Florica Sidorencu, Stefana Calenic și Creita Pinzaru – au pregătit preparate precum „pește marinat" (*reba marinovana*), „știucă umplută" (*șciuka naceneana*), „malasolcă", „scordolea", „plăcintă cu mere" și „plăcintă cu varză murată și nucă". Evenimentul a fost completat de un moment artistic specific: cântece pentru oaspeți, cântec de nuntă și cântec căzăcesc.

Cel de-al patrulea atelier gastronomic tulcean a avut loc la Centrul Cultural „Vicol Ivanov" și a adus în atenție bogata moștenire culinară a rușilor lipoveni. Sub coordonarea doamnei Claudia Chirilă Ciotic și cu participarea activă a membrilor Ansamblului „Lodka", tinerii au învățat să pregătească „pirajki" de post (cu varză murată, morcovi, năut, orez, rahat și stafide), iar comunitatea a prezentat o serie de preparate tradiționale precum „borș de pește", „plăcinte cu mere și gutui", „plachie", „scrumbie marinată și afumată", „batog", „zacuscă cu pește și icre de crap". Atelierul a fost un adevărat tur de forță culinar, ilustrând bogăția gastronomiei lipovenești și pasiunea cu care aceasta este transmisă din generație în generație.

Proiectul „Multiculturalitate și gastronomie tradițională în Dobrogea" reflectă angajamentul Institutului Național al Patrimoniului de a conserva și promova patrimoniul cultural imaterial al României. Dobrogea rămâne o regiune-model pentru conviețuirea interetnică, iar diversitatea sa culinară este una dintre cele mai expresive forme de manifestare a acestei coexistențe.

Prin implicarea activă a comunităților locale și a tinerelor generații, proiectul contribuie la consolidarea identității culturale locale și naționale și la păstrarea unor tradiții culinare vii, relevante și valoroase.

Pentru mai multe informații despre proiect, activitățile viitoare și lansarea rețetarului ilustrat *Gustul Dobrogei. The Taste of Dobrogea*, vă invităm să urmăriți pagina oficială a Institutului Național al Patrimoniului (https://patrimoniu.ro/). ■

TRAISTA CU POVEȘTI

TELEGRAFIA IMAGINILOR

GHEORGHE GRIGORATU

Pe când eram copil mi-aduc aminte câte glume naive nu făceam, cu tovarășii mei, pe socoteala bietului telegraf! De câte ori nu am auzit spunându-se: Așteaptă până-ți va trimite cutare sau cutare lucru pe sârmă. Nu-mi dădeam seama că utopia de ieri va deveni realitatea de mâine.

Arthur Korn și invenția sa

Astăzi însă dacă cineva mi-ar mai spune să aștept vreo pereche de ghete pe care mi le-ar trimite prin telegraf, zău!, pare că n-aș mai râde. Poate aș sta și aș aștepta.

Și, la urma urmei, de ce n-ar fi așa?!

Când am ajuns să auzim că materia nu este decât energie condensată, de ce nu un lucru s-ar putea dematerializa și, transformat în energie, să fie canalizat prin sârmă într-o direcție determinată, unde să se materializeze, să se prefacă din nou în ceea ce a fost când a plecat?

Dacă n-am ajuns încă până aici, dacă nu putem încă trimite multe și de toate prin telegraf, o fotografie nu mai este chip de stat la îndoială: o primești cu siguranță.

Această minunată invenţiune, care îngăduie să se trimită în depărtare, printr-un fir de sârmă, o fotografie întocmai ca și o telegramă, se datorește unui tânăr fizician german: A. Korn [Arthur Korn, 1870 – 1945; în 1904, după mai multe încercări, a reușit și un prim transfer a unei imagini, via o linie telefonică München – Nürnberg – München, pe care l-a considerat unul destul de reușit; la 17 octombrie 1906, prin transmisie telegrafică, a făcut ca un portret să ajungă la peste 1.800 km depărtare – *n. red.*].

Telefotografia, căci acesta este numele cu care a fost botezat noul născut, se sprijină aproape în întregime pe o proprietate ciudată a unui corp numit seleniu, al cărui caracter se potrivește de minune cu firile din ziua de astăzi. Într-un chip se prezintă ziua și cu totul altfel, noaptea. Când acest metaloid se află expus la lumină este oarecum bun conducător de electricitate, în umbră însă opune o rezistență mai mare. Cât privește explicarea acestei calități sau... cusur, rămâne pe seama științei viitorului. [...]

A venit momentul să intrăm în oarece amănunte și să vedem cum călătorește o fotografie pe firul de sârmă.

Iată-mă, dar, cu fotografia în buzunar, plecând la poștă spre a o expedia. Ajuns aici o predau întocmai ca pe o telegramă, plătind taxa și luând recipisa. Admițând că nu este aglomerație, de pildă că nu ar fi Anul Nou, și obiceiul cărților de vizită înlocuit cu cărți fotografice, fotografia va fi trimisă repede la postul transmițător; mai înainte însă va trece prin atelierul fotografic al poștei... care se va înființa! Ce de bucluc și cu biata Poștă! Nu-i era destul poșta, i-a mai dat pe cap și telegraful,

apoi și telefoanele. Fotografia îi lipsea acum? I se vor lungi titlurile încă să nu mai încapă pe frontonul palatului. Dar, în sfârșit... Asta e treaba direcției!

În acest atelier, fotografia va fi reprodusă pe o peliculă transparentă de colodiu, care se înfășoară apoi pe un cilindru de sticlă închis într-o cutie obscură la postul de transmițător. [...]

Se naște întrebarea: ce foloase poate aduce această invențiune?! După cum mărturisește dl. Korn, [...] aceste foloase sunt numeroase și importante.

Pentru periodicele ilustrate, telefotografia va deveni un ajutor tot atât de prețios pe cât sunt astăzi ziarelor telegraful și telefonul.

O altă aplicațiune, de interes capital, ar fi puternicul sprijin ce ar da invențiunea în urmărirea criminalilor. În loc de a transmite numai prin telegraf semnalmentele urmăritului, indicațiuni care prin cuvinte sunt greu de hotărât, va fi destul a se expedia fotografia pe la toate granițele. [...]

Doctorii, avocații, precum și cei a căror iscălitură valorează parale trebuie să mulțumească, de asemenea, d-lui Korn. Doctorii celebri primind microfotografii pot da consultații din depărtare; avocații pot procura repede clienților actele originale de care au nevoie; în sfârșit, financiarii pot să-și facă daraverile trimițând cecuri prin sârmă. [...]

Poate să se scurgă încă timp, până ce invențiunea se va industrializa și va trece în domeniul public; în orice caz însă, mai repede decât ne închipuim. [...]

Încă puțină răbdare și cu toții vom beneficia de fructele acestei admirabile descoperiri, adăstând nașterea televederii.

(Natura: Revistă științifică de popularizare, volumul 3, octombrie 1907 – iulie 1908)

PUSTNICUL DE PE INSULA CAPRERA

(Urmare din p. 27)

Chiar în ajun Giuseppina a avut o întâlnire galantă cu Rovelli. Și mai află că este și însărcinată. Disperat, simțindu-se trădat, Garibaldi face scene, țipă, apoi apelează la regele Piemontului, Victor Emmanuel, să-l despartă de această femeie necinstită, dar legătura fiind sacră, avizată de Biserică, e greu. „Nici eu, care sunt rege, nu-mi pot legaliza bastarzii“, i se plânge, la rândul lui, suveranul.

Politicul nu-i dă însă pace în aceste momente personale greu de surmontat. Abandonarea Nisei francezilor, locul lui de baștină și de suflet, îl determină să protesteze în Parlamentul de la Torino, al cărui membru a fost ales de curând. Fără succes. Jocurile sunt făcute. În cabinete, în secret. „Mi-e inima în doliu. Ce să fac? Eu sunt de obârșie din Nisa: deci nu sunt nici italian, nici francez“, își notează ca un strigăt în *Memorii*. Apelează, naiv, din nou la Victor Emmanuel. Iar acesta îi răspunde: „Nu este vorba doar despre Nisa, ci și despre Savoia. Dacă eu abandonez pământul strămoșilor mei, leagănul dinastiei mele, dv. vă va fi mai ușor să renunțați la un loc unde doar v-ați născut.“

Până aici biografia lui Garibaldi poate fi asemuită cu a unui aventurier. Pentru că eroul nu și-a propus încă eliberarea Italiei meridionale, Siciliei. Dar acum, în mai 1860, „cu «cămășile roșii» ce-l înconjură, el înnebunește Sudul napoletan, Sicilia – cum afirmă Nicolae Iorga. Mia lui de ostași se face un mănunchi de legiuni. Cea mai frumoasă parte a Italiei e dăruită regelui nou de acest particular, de acest individualist, pe care nu ți-ar fi venit să-l poftești cu cartonul obișnuit la o «recepție» a Curții“. Victoriile sale de la Calatafimi, de la Milazzo, marșul triumfal spre Neapole, unde intră în ovațiile populației, îl cam neliniștesc pe premierul Cavour, care îl bănuiește de joc dublu, în propriul interes, acela de a dicta personal în spațiul cucerit. Nu este cazul. Garibaldi este lipsit de viclenie, „un suflet curat de dibăcii și tertipuri“ (Iorga). În urma disensiunilor cu Guvernul piemontez, se întoarce la moșia lui, în insula Caprera, și, cum îi mărturisește unui prieten, cugetă: „Cu oamenii se procedează precum cu portocalele. Le storci sucul, până la ultima picătură, apoi arunci coaja la gunoi.“

La reședința lui de pe insula Caprera se va stinge la 74 de ani, la 2 iunie 1882, atacat de reumatismul vechi, sâcâitor, și de sechelele malariei. ■

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

SCRISORI DIN EXIL

Continuăm prezentarea începută în numărul trecut a scrisorii păstrate la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, între documentele emigrației române, în fondul Constantin Vișoianu. Mulțumim pentru această posibilitate doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Niciodată însă conducătorii Țării Românești, rege, prim-ministru, ministru de Externe sau alt dregător important nu au cerut distrugerea Rusiei. Țări mult mai mari decât noi, Statele Unite, Anglia etc., care cunosc și ele istoria Rusiei, nu cer distrugerea ei. Statele Unite ale Americii sunt astăzi într-o luptă grea cu Rusia Sovietică și totuși niciun om politic din America nu a cerut distrugerea Rusiei, deși, sunt convins, mulți dintre ei o doresc în sufletul lor. Din contră, politica generală este să despartă oarecum comunismul de poporul rusesc; să combată pe primul fără a ataca pe celălalt.

Cerând distrugerea Rusiei, noi dăm pretext Rusiei Sovietice să pretindă că în mod justificat cere „guverne amicale" în țara noastră, pentru că ceilalți români preconizează o politică potrivnică existenței înseși a Rusiei. Guvernele aliate pot fi impresionate de o asemenea argumentare, pe care noi avem tot interesul să o eliminăm din calea noastră.

Adunarea Națiunilor Europene Captive este constituită din reprezentanții celor nouă țări foste independente și astăzi subjugate de Rusia Sovietică. Aceste națiuni sunt reprezentate prin oameni politici, care au fost în țările lor prim-miniștri, miniștri de Externe, înalți dregători. Toate aceste nouă națiuni, toți reprezentanții lor cunosc istoria Rusiei, au fost victimele expansiunii rusești și au desigur aceleași sentimente ca și noi. Niciunul însă nu a cerut distrugerea Rusiei, ci toți, în parte și împreună, au cerut încetarea agresiunii sovietice și restaurarea independenței țării lor.

Reprezentanții în exil ai acestor nouă națiuni, care au fost înalți dregători în țările lor și care cunosc tot așa de bine această chestiune ca și noi, au desigur o autoritate și o conștiință care constituie o garanție de chibzuință și de curaj, pe care chiar d-l g[eneral] C. Petre-Lazăr, ar putea-o lua în considerațiune.

Mai mult decât atât, Adunarea Națiunilor Europene Captive a primit cerere din partea reprezentanților ucraineni și din partea altor reprezentanți ai unor naționalități cuprinse în Rusia de astăzi de a face și ei parte din această Adunare. Adunarea Națiunilor Europene Captive a cântărit această chestiune cu toată seriozitatea și, deși a încurajat pe acești reprezentanți ai naționalităților din Rusia să continue lupta lor pentru libertate, a refuzat să-i accepte în această organizațiune. Acest refuz a fost bazat tocmai pe necesitatea de a nu da impresiunea că noi luptăm pentru împărțirea Rusiei Sovietice, ci că ne limităm puterile noastre toate la lupta pentru libertatea și independența țărilor noastre.

Sire,

Supun aceste considerațiuni Înaltei cunoștințe a Majestății Voastre nu numai pentru temeinicia lor, dar și pentru faptul fericit că am avut întotdeauna prilejul să admir înțelepciunea cu care Majestatea Voastră vorbește în numele țării noastre. Dorința adâncă a Comitetului Național Român – ca și, desigur, a d-lui g[eneral] C. Petre-Lazăr – este ca Majestatea Voastră, atunci când se adresează poporului român, să o facă într-un fel care să rămână deasupra oricărei critici.

(Va urma)

INDIA ANTICĂ

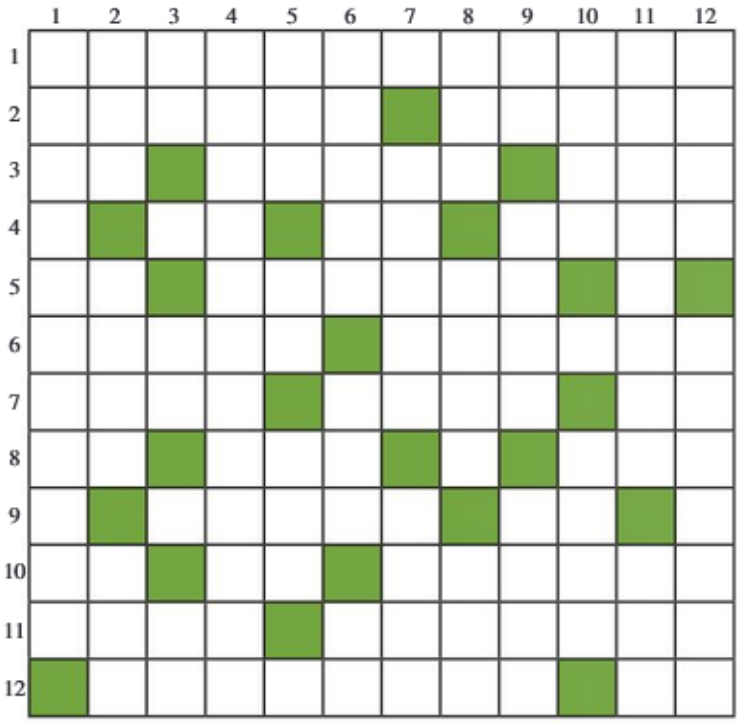

ORIZONTAL: 1) Cea mai importantă culegere indiană de povestiri, fabule, parabole și sentințe, scrisă în sanscrită, în secolele I – V, în care un bătrân își propune, din însărcinarea regelui, să îi învețe pe fiii acestuia. 2) Metal prețios extras de indieni de mai bine de 4.000 de ani, folosit în comerț și bijuterii – Mulțime de mărgele, pietre prețioase etc. strânse în jurul gâtului, podoabă purtată de femeile indiene. 3) Centru de stat! – Împărat (cca 268 – 232 î.H.) care a unificat aproape întregul sub-continent și, îngrozit de brutalitatea războiului, s-a convertit la budism, introducând o serie de edicte ce promovau asistența medicală, cultura plantelor și buna înțelegere între oameni – Cântece prin care indienii își venerau divinitățile, cele mai vechi scrieri care s-au păstrat (sg.). 4) Plantă textilă din care indienii își făceau hainele, alături de bumbac, mătase, lână sau piele – Miez de banană! – Grămezi mari de fân. 5) Introduse în plic! – „Codul de norme morale" în India antică, un amestec de reguli de castă, dispoziții regale și obiceiuri rurale, redactate sub formă de proză aforistică. 6) Regele zeilor din mitologia vedică, zeul furtunii, al trăsnetului și al ploii – Cu fața ascunsă. 7) Monetă indiană folosită între secolele V – II î.H., produsă inițial de negustori, nu de state – Leziune tratată de medicii Indiei antice prin intervenții chirurgicale și cu ajutorul plantelor medicinale – Nord-Vest. 8) Aflate în tură! – Păsări răpitoare de zi, migratoare, cu pene lungi și coada bifurcată – Localitate în Camerun. 9) Dinastie în India de nord (secolele III – VII), perioadă în care literatura, arta și științele au cunoscut o deosebită înflorire – Aflate în cuib! 10) Centru de artă! – La revedere – Scos dintr-o primejdie. 11) Răsunet prelungit, hăuit – „Repausul absolut" în budism, jainism și în filosofia indiană, conceput cu ajutorul contemplației și al ascezei. 12) Membrii castei sacerdotale, considerată cea mai înaltă dintre cele patru din India antică – Ioan Rusu.

VERTICAL: 1) Oraș întemeiat în secolul V î.H., capitala mai multor regate și imperii indiene, ajuns la apogeu în veacul III î.H., când a avut o populație de aproximativ 400.000. 2) A lucra pământul, cum făceau țăranii în văile fluviilor Indus și Gange – Cultivatorul unei plante textile importante în India antică – Țeavă. 3) Nicolae Grigorescu – Divan gol! – Scoase din fire! 4) Întemeietorul dinastiei care a dominat India de nord între secolele III – VII, ale cărui realizări se cunosc puțin, în afara căsătoriei cu prințesa Kumaradevi, fiind descoperite numeroase monete cu cei doi. 5) Individ – Hectar – O furnizau fluviile Indus și Gange agricultorilor. 6) Atinsă de atonie – Ceremonie, ritual – Nicolae Manolescu. 7) Faptele și consecințele lor în mai multe religii indiene, ce afectează la rândul lor viitorul omului și calitatea vieții sale ulterioare în cadrul ciclului de transmigrare a sufletelor – Continentul pe care se aflau statele indiene antice. 8) În acest mod – Cei 14 strămoși ai omenirii, primului, fiul zeului Brahma, fiindu-i atribuit cel mai important cod de legi civile și religioase al Indiei antice, datat între secolele II î.H. – II d.H. – Acidul ribonucleic (abr.). 9) Rănită la inimă! – Locuința indienilor săraci din antichitate, realizată aproape în totalitate numai din lemn, chirpici, cu șarpantă din bambus – Localitate în vestul Indiei. 10) Ornament muzical constând din executarea rapidă a unui sunet de bază cu unul alăturat – Zeu din mitologia indiană, înfățișat cu trei ochi, cu trupul înfășurat de șerpi și cu cranii în jurul gâtului, întruchiparea forței distructive a naturii, dar și a forței ei creatoare eternă. 11) Epopee sanscrită atribuită poetului Valmiki, compusă din 24.000 de distihuri, ce cuprinde peripețiile prințului Rama, a șaptea reîncarnare a lui Vișnu, și a soției sale Sita, fiica regelui Janaka – 606 – 647 sunt cei în care regatul Kannauj a fost condus de marele rege Harșa, protector al literelor și artelor, la rândul său poet, totodată protector al budismului. 12) Zeul focului și patronul sacrificiilor religioase prin ardere, în mitologia vedică – Principalul zeu artizan în mitologia vedică, inventator și inginer divin.

Dicționar: SAA, ULVI.

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

NUMĂRUL 700

Magazin istoric **nr. 7/2025 a fost și al 700-lea număr al revistei. Cu acest prilej,** VASILE TIBERIU CIOATĂ **din Făurei, județul Brăila, și** GINA STANCIU **din Buzău ne-au urat împreună:** Vă felicităm și vă dorim ani mulți cu sănătate întregii redacții și colaboratorilor, pentru a ne oferi în continuare aceeași revistă interesantă.

Domnul CIOATĂ, **într-o altă scrisoare, ne-a transmis de asemenea aprecieri referitoare la textul domnului academician I.-A. Pop,** Noua ofensivă contra istoriei și geografiei, **apărut în numărul 3/2025:** L-am găsit deosebit de important, ar trebui dezbătut în cercuri largi.

C. MESU **ne-a urat la rândul său:** Vă mulțumesc pentru eforturile depuse de-a lungul anilor pentru a menține publicarea acestei reviste, care face parte, după părerea mea, din patrimoniul cultural imaterial al României.

Le mulțumim corespondenților noștri pentru urări și aprecieri.

DE LA ÎNCEPUTURI

Domnul AUGUSTIN RUS, **mai vechi corespondent al revistei noastre, ne scrie:** În aprilie 1967, prin strădania colegiului de redacție format din Dumitru Almaș (director), Constantin Antip (redactor-șef), Virgil Cândea, Hadrian Daicoviciu, Ion Dragomirescu, Titu Georgescu, Dinu C. Giurescu, Nicolae Minei (secretar general de redacție), Cristian Popișteanu, Al. Gh. Savu (redactor-șef adjunct), Ștefan Ștefănescu, apărea primul număr al revistei de cultură istorică *Magazin istoric*. Ea își propunea să înfățișeze obiectiv evenimentele și faptele petrecute din cele mai vechi timpuri și până astăzi, atât pe teritoriul țării noastre, cât și în alte spații geografice, contribuind astfel la formarea unei „culturi istorice".

Colecția revistei *Magazin istoric* pe care o am reprezintă pentru mine o „carte frumoasă" pe care o răsfoiesc cu multă plăcere atunci când timpul și dispoziția îmi permit.

Dintre cei care au publicat articole în revistă, i-am cunoscut personal pe Dumitru Almaș, care mi-a fost profesor, pe Aron Petric, decan al Facultății de Istorie din București în anii studenției, pe C.C. Giurescu, la pensionarea căruia am participat, pe Matei D. Vlad, G.D. Iscru, Iulian Cârțână și Didi Rosenzweig, care și ei mi-au fost profesori în anii studenției.

Cu colaboratori valoroși, cum sunt acad. Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, I. Bistreanu, M.E. Ionescu, Georgeta Roșu, G. Filitti, D. Mihalcea și mulți alții, inclusiv istorici străini, revista *Magazin istoric* are toate condițiile unui „viitor de aur" și prevăd ani mulți a ei „editare". ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric **prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista** Magazin istoric **figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html.**

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755.290.606 și 021.312.68.77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online **găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica** Arhiva **de pe website.**

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) **P. Creția** The Romanian, with the good, but also especially the bad ● **Șt. Lemny** The climate conditions behind Horea's revolt ● **C.M. Florian, F. von Sonnleithner** The Second Vienna Award and August 23rd 1944 (II) ● **A. Spânu** Transylvanians oppose the Second Vienna Award ● **M. Stavinschi** Victor Anestin, an apostle of science with no degree ● **M.E. Ionescu** 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XXIX) ● **E. Latham Jr.** American Unitarians and Transylvania (II) ● **M. Firănescu** An invitation to the Academy Library: Ion I.C. Brătianu, the composer ● **V. Corduneanu** The famous surgeon Ferdinand Sauerbruch operates on king Mihai ● **C. Nițulescu** Historian Dan Berindei's „bulletin of birth", for sale ● **L.-Șt. Szemkovics** A medal granted to Constantin I. Băicoianu in 1916 ● **S. Iordache, G. Constantin** Stories of Bucharest: Markets and fairs ● **G. Dumitrescu** Nuclear science and the Romanian Academy during the Communist era ● In Romania, 100 years ago ● The Magazin Istoric Cultural Foundation awards ● **R. Zidaru** The National Heritage Institute: Multiculturalism and gastronomic tradition in Dobruja ● **Gh. Grigoratu** The beginnings of transmitting photographs through the telegraph ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXXXII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **П. Креция** Румыны, с хорошими чертами, но особенно с плохими ● **Шт. Лемни** Восстание Хории, обусловленное климатом ● **К.М. Флориан, Ф.фон Зонлайтнер** Венский арбитраж и 23 Августа 1944 (II) ● **А. Спыну** Трансильванцы оказывают сопротивление Венскому диктату ● **М. Ставински** Виктор Анестин, апостол науки, без степени бакалавра и не будучи доктором ● **М.Е. Ионеску** 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XXIX) ● **Э. Лэтэм мл.** Американские унитарианцы и Трансильвания (II) ● **М. Фирэнеску** Приглашение в Библиотеку Академии: Ион И.К. Брэтиану композитор ● **В. Кордуняну** Великий хирург Фердинанд Зауэрбрух оперирует короля Михая ● **К. Ницулеску** Свидетельство о рождении историка Дана Бериндея для продажи ● **Л.-Шт. Семкович** Медаль вручена в 1916 г. Константину И. Бэйкояну ● **С. Йордаке, Г. Константин** Истории Бухареста: ярмарки и рынки ● **Дж. Думитреску** Ядерная наука и Румынская Академия при коммунизме ● В Румынии 100 лет тому назад ● Призы Культурного Фонда Магазин Историк ● **Р. Зидару** Институт Национального Наследия: Мультикультурализм и гастрономические традиции в Добрудже ● **Г. Григорату** Передача фотографии по телеграфу – начало ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXXXII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X **Lei 14.00**

magazin istoric

5 948384 040081 25008